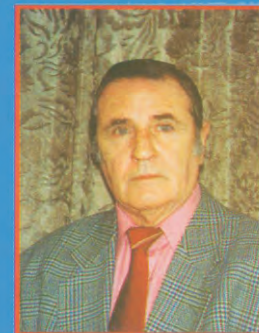

Marcel Lapteș

S-a născut la 28 iulie 1942 în municipiul Iași. Absolvent a Facultății de Filologie, secția Limba și Literatura Română din Timișoara, specializarea Etnografie și folclor.

Autor al pieselor de teatru VREAU SĂ FIU ARTISTĂ (comedie), O POVESTE DIN PĂDURE (teatru de păpuși), MOARTEA CALULUI (comedie) în volumul 9 PIESE DE TEATRU, Deva, 1984. A semnat peste 40 de recenzii de cărți, cronici literare, bibliografii și articole de etnografie și folclor în revistele RITMURI HUNEDORENE, TRIBUNA, RAMURI, LUCEAFĂRUL, VATRA, ROMÂNIA LITERARĂ, TOMIS, MIORIȚA, BULETIN INFORMATIV (al Centrului Național București). Este redactor responsabil și coordonator al publicațiilor MIORIȚA, CAIETELE DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR „ETHNOLOGICA”. Coautor al albumului etnofolcloric ȚARA HAȚEGULUI - DIMENSIUNI SENTIMENTALE, (Ed. Corvin, Deva, 2001), VECHI BISERICI DE LEMN DIN JUDEȚUL HUNEDOARA, (Ed. Corvin, Deva, 2004). A mai publicat ESEURI DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR (Ed. Corvin, Deva, 2004), LUMINA DIN CUVINTE (antologie lirică a poezilor populari - Ed. Corvin, Deva, 2007), NESFĂRȘITELE PLAURI (antologie poetică a scriitorilor țărani, Ed. Corvin, Deva, 2009), VINO DOR LÂNGĂ IZVOR (folclor literar din județul Hunedoara, Ed. Corvin, Deva, 2009), TIMPUL ȘI SĂRBĂTORILE ȚĂRANULUI ROMÂN, Ed. Corvin, Deva, 2009.

Anotimpuri magico-religioase

Marcel Lapteş

**ANOTIMPURI
MAGICO-RELIGIOASE**

Marcel Lapteș

*Anotimpuri
magico-religioase*

Schițe etnografice

*Dedic această carte
fiicei mele
ANAMARIA ROXANA*

19
2010

COLECȚIA
„ETHNOLOGICA”

Redactor:
Prof. MARCEL LAPTEȘ

Sigla colecției:
SIMONA RUSU

Culegerea computerizată:
MARIANA ZBERTEA
Machetare și tehnoredactare:
DANI ÁGNES

Coperta:
I. Mască ritualică - „Cerbul”
(confectionată de prof. Mircea Lac)
IV. „Facerea lumii”
(icoană pe sticlă – de Mihaela Bercea)

Interior:
I-II: „Oamenii-păsări” (pictură naivă de Daniel Petraș)
III-IV: „Nunta în cer” (pictură naivă de Gheorghe Ciobanu)

Lucrare apărută la Editura CORVIN - Deva
Director: VARGA KÁROLY
Tipărită la GRAPHO TIPEX SRL - Deva
Director: FARKAS LÁSZLÓ
Adresa: 330190 Deva, o.p. 1., c.p. 138.
tel.: 0254-234500; fax: 0254-234588
e-mail: corvin@office.ro

Traducerile rezumatelor în limbile:
- engleză: prof. ANCA FEDORANICH
- germană: prof. ERNEST BRASSOVEAN
- franceză: prof. ALINA OLTEANU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MARCEL LAPTEȘ
Anotimpuri magico-religioase (schیțe etnografice)
Deva, Editura Corvin, 2011
304. pag. 24 cm.

ISBN 978-973-622-677-9

© Toate drepturile
aparțin autorului

Această carte apare sub egida:
**CENTRUL JUDEȚEAN PENTRU
CONSERVAREA ȘI PROMOVAREA
CULTURII TRADIȚIONALE
HUNEDOARA-DEVA
Director: Mariana Deac**

Anotimpurile țaranului român

Forme incipiente de calendar – instrument de măsurare și organizare a timpului – au apărut cel mai probabil, în neolitic, atunci când omul a început să practice agricultura și să domesticească animalele sălbatice, deci aproximativ cu opt – zece mii de ani în urmă. Ne bazăm când afirmăm acest lucru mai mult pe logică în lipsa unor atestări științifice la tema noastră, aceea a timpului preistoric.

Învățând să cultive cereale – mei, grâu, orz, orez – pe care le-au preluat tot din natura înconjurătoare, unde se aflau în stare sălbatică și să le păstreze pentru a le consuma eșalonat, până la următoarea recoltă, omul a scăpat de alergătura continuă, stresantă și epuizantă pe care o făcea atunci când își procura hrana în mod primitiv, ca simplu culegător din natură sau vânător.

Devenit agricultor s-a stabilit într-un areal convenabil, și-a făcut locuință și veșminte, fiind mai liber și într-o relativă siguranță. Perioadele de activitate intensă – defrișat, deștelenit, semănat, plivit, recoltat – alternau cu perioadele de repaus în care relaxat, putea să privească și să urmărească mai atent pământul, orizontul, mediul înconjurător, mai ales cerul cu toți aștrii săi, cei mai ușor de sesizat fiind Soarele și Luna. Acum omul a putut stabiliza mental poziția aștrilor la un moment dat pe bolta cerească, schimbarea pozițiilor și ce-i mai important revenirea după o anumită perioadă, mai lungă sau mai scurtă, la poziția anterioară. Desigur o contribuție importantă în observarea mișcării ciclice a aștrilor a avut-o aventura călătoriei pe pământ și pe ape.

Deci omul a observat că astrele se mișcă ciclic: soarele răsare într-un anumit punct de interferență a boltei cerești cu orizontul și după ce traversează toată bolta dispare la punctul opus celui de pornire, apune. Dimineața următoare ciclul se reia într-un fenomen

cosmic la nesfârșit. A mai observat proaspătul agricultor și crescător de vite că și plantele răsar, cresc, se maturizează și devin bune de recoltat după o anumită perioadă care de la semănat până la secerat este cam aceeași pentru plante. La fel și animalele, primele domesticate, capra și oaia, cresc și se înmulțesc într-un timp ciclic în care gestația și nașterea se repetă într-o perioadă determinată.

Prin sesizarea ciclicității în viața plantelor și animalelor, în mișcarea astrilor pe bolta cerească omul dobândește capacitatea de a segmenta timpul linear, monoton, imperturbabil: zi – noapte, zile călduroase – zile friguroase în perioade mai scurte sau mai lungi. Și astfel ajungem la timpul anotimpurilor concretizat atât de elocvent în calendarul popular despre care reputatul etnolog Ion Ghinoiu spunea că „fără ideea opririi simbolice a timpului și reluarea curgerii sale de la cap fără transformarea timpului fizic, linear, în timp cultural, circular, repetabil nu este posibilă inventarea calendarelor care au pus de acord activitatea umană cu fenomenele constante ale mediului terestru și cosmic” (Ion Ghinoiu – Sărbători și obiceiuri românești, Editura Elion, București, 2004, p. 7 – 8).

Pe lângă caracterul practic, calendarul popular conceput în raport cu bioritmurile plantelor și animalelor, diversificat în domenii agricol, pastoral, pomicol, viticol etc. avea și un caracter magico – religios în coordonatele specifice ale sărbătorilor, monument de sacralitate, identificat prin unele acte magice. La început calendarul anotimpurilor a fost unul transmis pe cale orală bazat în special pe obiceiuri, credințe „care mergeau, așa după datină”, cum spuneau țăranii noștri. Mai târziu acest „calendar civil” simplu tabel al zilelor lucrătoare sau nelucrătoare este suprapus de calendarul bisericesc dedicat anului solar Sfintei Treimi (Tatălui, Fiului și Sfântului Duh), Fecioarei Maria și mai multor personaje cu existență reală și imaginară, canonizate și împărțite pe grade ierarhice.

Cartea de față „Anotimpuri magico – religioase. Schițe etnografice”, a domnului profesor Marcel Lapteș se înscrie în seria

unor studii asupra fenomenului calendarelor populare apărute în literatura etnologică din ultimul timp. Amintesc pe câțiva cercetători, etnologi de excepție, Ion Ghinoiu, Otilia Hedeșan, Antoaneta Olteanu, Andrei Oișteanu, Camelia Burghele, Ioan Tosa și Simona Muntean care au îmbogățit prin contribuția lor sistemul complex al calendarelor populare ca „rânduială a lumii” unde partea magicului și religiei se exprimă în obiceiurile, datinile și credințelor populare.

Prezentând o multitudine de aspecte din arealul cultural hunedorean, profesorul Marcel Lapteș ne evidențiază un calendar popular al anotimpurilor în relație cu cel bisericesc, creștin ortodox (și greco – catolic?) sau cum mărturisește inspirat, la un moment dat, o „interferență între mitologia populară și hagiografia creștină”. Putem să considerăm această carte o contribuție pertinentă la descifrarea unor aspecte magico – religioase ale calendarelor populare, cum au fost configurate în comunitatea tradițională hunedoreană și cât s-a mai păstrat astăzi din manifestările trecute.

Pentru că poporul român și-a creat propriul calendar, profund ancorat în religie, magie, meteorologie, istorie personală, datini și credințe reflectate prin legătura dintre activitățile tradiționale și ritmurile naturii. Din acest unghi, abordarea largă a timpului anotimpurilor, în cadrul perioadelor de lucru și celor de odihnă, a zilelor faste și nefaste în sistemul magico – religios al sărbătorilor creștine constituie pentru autor, tot atâtea prilejuri de a evidenția relaționarea omului tradițional cu comunitatea, dar mai ales cu biserica.

Prin întreaga scriitură, cartea subliniază un alt aspect, acela al impactului produs de pătrunderea calendarelor bisericești (scrise) în mediul rural prin nedumerirea locuitorilor satelor care nu se regăseau în acestea, ceea ce dovedește că, în timp, multe din sărbătorile menționate de profesorul Marcel Lapteș s-au interferat în cadrul sărbătorilelor importante din calendarul popular.

„Anotimpuri magico – religioase” este un studiu etnografic bine articulat pe capitole (cele patru anotimpuri în structură trinitară) și

secțiuni (autorul le numește schițe etnografice) bazate pe investigarea etnografică a peste 150 de interlocutori, țărani și intelectuali, din toate zonele etnofolclorice ale Hunedoarei: Țara Hațegului, Ținutul Pădurenilor, Țara Zarandului, Ținutul Orăștiei, Valea Mureșului și Ținutul Momârlanilor din Valea Jiului.

Citind aceste pagini percepția noastră, ca prim nivel de lectură, este aceea a bogăției etnofolclorice, a complexității spirituale a patrimoniului material, dar mai ales imaterial, din satele hunedorene, deși moara timpului a măcinat multe din obiceiurile, datinile și credințele populare a rămas totuși o zestre mare și valoroasă.

Având o bogată informație de specialitate, autorul acestei cărți depășește pericolul de a repeta ceea ce au spus predecesorii, îmbrăcând materialul propus într-o scriitură științifică agreabilă dublată de o largă bibliografie pe subiect și un material documentar fotografic cu totul remarcabil pe înțelesul unor categorii largi de cititori.

Cartea profesorului Marcel Lapteș este o analiză de cultură tradițională huneodreană, temă întâlnită și în alte studii și volume valoroase ale sale, de etnografie și folclor. Prin toate acestea, profesorul Marcel Lapteș ne transmite tuturor un generos mesaj, acela al păstrării identității noastre culturale prin conservarea și valorificarea etosului popular, în situ dacă este posibil, dar mai ales publicarea de cărți etnofolclorice care să evidențieze mentalitatea și atitudinea țăranului societății tradiționale.

dr. Rusalin Ișfănoni

IARNA

„Iarna, după spusele multora, începe la Sfântul Neculai. Sfântul Neculai e un moș bătrân cu barbă albă. Atunci trebuie să-și scuture negreșit Sf. Neculai barba lui cea albă, adică trebuie să ningă neapărat. Iar când se îmtâmplă câteodată să fie locul negru, atunci se zice: „Hei, a-ntinerit Sf. Neculai”. La Sân-Ion se duce neaua, se înfrânge iarna, dacă a dus-o Sân-Nicoară cu cal alb, sau, cu alte cuvinte, dacă a venit Sân-Nicoară pe cal alb, Sân-Ion va merge pe cal negru, adică se duce iarna”.

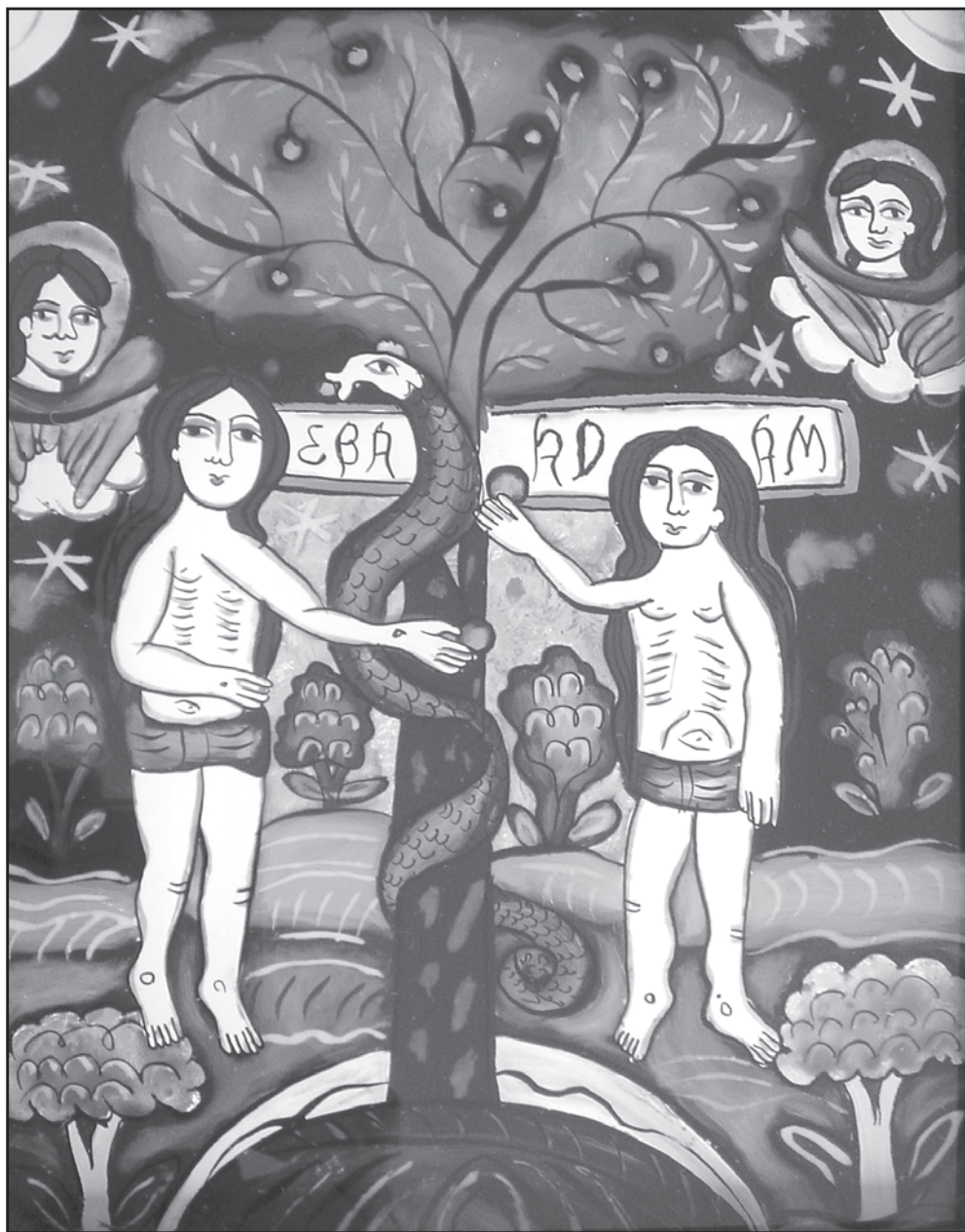
*(Tudor Pamfile –
Sărbătorile la români)*

„Dumnezeu la începutul anului e tânăr și la sfârșit e bătrân. De aceea se cheamă „anul nou”, pentru că atunci Dumnezeu, întinerește, se face un tânăr așa de frumos! Tot astfel și Sf. Pavel, învățătorul oamenilor; și acesta la începutul anului e tânăr și până la sfârșit e bătrân”.

*(Elena Niculiță – Voronca – Datinile și credințele
poporului român adunate și așezate
în ordine mitologică)*

„Poporul zice că luna lui februarie este: ferică și desferică. Poate că unde în luna lui februarie începe a se desfunda pământul. Câteodată februarie își dă și el arama pe față; vrea să arate că și el este lună de iarnă. Atunci țin-te pânză, să nu te rupi! unde îmi întoarce cojoaca pe dos, și unde ne trimite câte un pui de viscol, de zloată, de te crezi în gerul Bobotezei, ori în mijlocul iernii!”

*(Petre Ispirescu – Obiceiuri și datini la
sărbători după lunile anului,
din ianuarie până în decembrie)*

„Adam și Eva” – icoană pe sticlă de Mihaela Bercea

Sfântul Andrei și începutul iernii

În mitologia populară strigoii sunt spirite ale morților care după înmormântare, din varii motive, n-au reușit să ajungă în Lumea de Dincolo, tărâm al tuturor morților. Strigoii sunt și morții care refuză să se întoarcă în „tărâmul celălalt” sub imboldul spiritelor malefice care din umbră le coordonează acțiunile.

Denumirea de strigoi, în limba română, derivă din „strigă”, de fapt o formă a latinului „striga, ae”, însemnând „pasăre nocturnă ce înspăimântă copiii”, (*Otilia Hedeșan – Lecții despre calendar*) dar și „vrăjitoare” care după părerea lui *Dimitrie Cantemir*, în *Descrierea Moldovei*: „este o bătrână care prin puterea ei drăcească omoară nu se știe cum, pe copii nou născuți ... superstiția este foarte răspândită mai ales la transilvăneni”. De-alungul timpului termenul primește noi conotații: fantomă, vampir, bufniță, „cap de mort” (specie de fluture), dar atestat în prezent din ce în ce mai rar; termenul care s-a impus este cel de strigoi.

Sărbătoarea Sfântului Andrei sau Noul An Dacic

În calendarul popular, sărbătoarea este denumită Sântandreiul, dar și Moș Andrei, Andrei de iarnă, Indrea, fiind una la dată fixă, în 30 noiembrie, iar în calendarul ortodox ziua Sf. Apostol Andrei Cel Dintâi Chemat, Ocrotitorul României.

Hagiografia Sf. Andrei este legată de activitatea ecleziastică în creștinarea românilor: „și a căzut în soarta apostolului Andrei neamuri până în partea Mării Negre, spre partea răsăritului ... până la râul cel mare, Istrul, care acum se numește Dunărea, întru care voia să semene sămânța cuvântului lui Dumnezeu” (*Viețile Sfinților*).

Sărbătoarea pare a fi făcut parte dintr-un complex ritual de înnoire a timpului, Anul Nou Dacic care prin densitatea sacralității sale devine „cap de iarnă”, reper de sfârșitul toamnei și începutul iernii. Terminarea timpului autumnal este serbat la 30 noiembrie, cu unul dintre cele mai mari ajunuri ale calendarului popular, Ajunul Sf. Andrei. Este momentul când se dezlănțuie forțele malefice, dușmanii tradiționali ai țăranului, fie că sunt oameni (strigoi vii și strigoi morți), fie că sunt animale (lupi, câini etc.) ei găsesc un impact profund în comunitatea sătească.

Sărbătoarea corespunde în linii mari, cu Dionisiacele Câmpenești la romani, iar la traci cu „sărbătoarea vinului” (fermentarea mustului în butoaie). Unele elemente comune sunt și în Brumalia, sărbătoare câmpenească romană. Comunitățile satești începeau sărbătoarea Sf. Andrei cu 29 noiembrie, Ajunul, momentul când se dezlănțuie forțele malefice iar „morții necurați” își intensifică puterile acționând pe

pământ, în spații largi. În această noapte magică vor coborî pe pământ patronii lupilor Sf. Andrei și Sf. Petru pentru a le „dezlega prada”.

În satele noastre, sărbătoarea numită „Sântandrei” nu este marcată de ritualuri ieșite din comun, de largă manifestare magico-religioasă. În afară de „stereotipia ustruroiului” prezentă în mai toate zonele etnofolclorice nu asistăm la acțiuni impresionante. Oamenii știu că noaptea Sf. Andrei aflată cu totul la discreția spiritelor rele este mult prea puternică pentru practicile apotropaice și atunci se închid în case unghând intrările și ieșirile cu usturoi și așteptând înfrigurați să

treacă orele fatidice; cu siguranță că înțelegeau că în acest timp de maximă progresie a forțelor negre nu aveau nici-o șansă să le învingă.

Deci era un timp de așteptare, în care cine ieșea din casă putea fi atacat de strigoi și vampiri ce dădeau târcoale. În Ținutul Pădurenilor aceștia luau și înfățișarea lupilor care atacau animalele și oamenii și „nu era bine să muți staului oilor că le mănâncă lupul” (*Rusalin Isfănoni – Pădurenii Hunedoara*). Însă concepția populară din zonă mai păstrează și astăzi o înțelegere mai largă a strigoii. Iată ce crede baba Floarea din satul Goleș: „ăștia nu-i ști, îs lângă tine la lucru, îs oameni ca noi, dară cum au pe Satana în ei sufletele lor pleacă noaptea, le iasă din grumaz pe gură și mere atât la grajdul mărhelor (vitelor – n.n.) de ieu tăt laptele și la vițai le sugă sângele”.

Noaptea strigoilor

În satele de pe Valea Mureșului credința că cei răi „bătuți de Dumnezeu” se preschimbă în câini sau lupi se păstrează în memoria unor locuitori și în timpurile noastre. Această lycomorfiie, celebrată de Sf. Andrei, răspândită mult în trecut, s-a lărgit în calendarul oral al țăranului și la alte sărbători în care spiritele malefice atacau oamenii și animalele, între Crăciun și Anul Nou, în zilele fără soare sau în nopțile cu lună plină. Mătușa *Elisabeta Adam*, din satul Godinești, com. Zam, ne descria ce se întâmplă în „noaptea strigoilor”: „Să zice că unii oameni ce aveau pe Satana în ei se făceau câini și lupi de rupeau animalele și oamenii din sat ce-i aveau dușmani. Zăcea buna că sălășuiau laolaltă cu alți moroni de Sf. Andrei, așé amestecați, la uni străcau grajdurile, poiatele și cotețele, rodeau ușale să intre-noutru, să mănânce oile și de alte”.

Interesante sunt măsurile de apărare împotriva strigoilor. Menționăm că Sântandrei nu pare a avea restricții în intrarea spiritelor rele la gospodăriile satești din partea unor protectori divini ai oamenilor. Astfel strigoii au „liberă trecere” din spațiul lor ocult în noaptea haotică, dominând ordinea și lumina.

De aceea oamenii se apără singuri încercând să-și protejeze spațiul de locuit prin închiderea tuturor ieșirilor în afară. Astfel în Țara Zarandului, în satul Stănița măsurile de apărare deși sumare, puțin eficiente și de scurtă durată erau crezute de populație ca infailibile. Baba *Floarea Gligor*, descântătoare din acest sat spunea că „Moșu’ din satu’ nost punea în noaptea de Sf. Andrei, spini și măracini la căși și grajduri, să nu intre moroni, că se zicea că vin, da’ nu pot intra că să înțapă, ș-apoi pleacă, da’ vezi că Satana-i șmecher (sic!) intră pe fereastră ori prin pod și face tăt rău, dacă nu ungem cu usturoi”. Tot în acest spațiu folcloric se făcea deosebirea între „strigoii morți” și „strigoii vii”: „se-ntâmpla ca unii morți „să se strice”, atuncea să fac moroni, că la moarte nu le-or pus ai (usturoi) în gură și nu s-o făcut slujbă alți să făceau moroni de răi ce-or fost, fără credință în Dumnezeu”. Așa spunea baba *Carolina Butar*, din Ociu arătând și măsurile de apărare a satului; „veneau bărbați în

putere, îi dezgropau pe ăi răi ce erau strigoui și băgau furca-n iei și apoi puneau spini și lemne de-i ardeau să se ducă pe pustie”.

Interdicții de Sărbătoarea strigoilor

Cele mai multe interdicții ale locuitorilor erau acelea de lucru în gospodărie: „nu-i bine să lucri că Sf. Andrei va da iarna tot cu vifor iară lupii s-or înmulți și or strica tăte vitele (*inf. Mărioara Drăgan, satul Dumbrava*); de lucră vreo muiere apăi tăți copii s-or betegi și doară la Ignat s-or zdrăveni; de Sf. Andrei, mama ne fierbea porumb cu sare și punea și o țără de usturoi să alunge moroni” (*inf. Valeria Marina, satul Dumbrava*). Sf. Andrei reprezintă ultimul reper important al timpului autumnal și „cap de iarnă” acum la sfârșit de an. Despre obiceiurile, datinile și credințele din „Noaptea strigoilor” putem spune că ele se configurează în sintagma „știm că a fost odată, dar acum nu se mai ține”. Dese și funcționale în trecut, acum în contemporaneitate au rămas puține fapte vii însă bine fixate în mentalul indivizilor pentru că așa cum spunea o distinsă cercetătoare a culturii tradiționale Otilia Hedeșan „dacă acum (Noaptea strigoilor – n.n.) nu se face mai nimic, de crezut se crede enorm și intens, într-un orizont de așteptare terifiant și tocmai de aceea, protejat de numeroase tabu-uri” (*Lecții despre calendar*).

Sărbătoarea vărsatului

La început de iarnă începe ciclul unor sărbători străvechi, timp de 3 zile (4 – 6 decembrie) consacrate vărsatului, o boală deosebit de primejdioasă, mai ales în mediul sătesc. În arealele etnofolclorice românești sărbătoarea are o mulțime de denumiri, cele mai multe pierdute astăzi: Bubatul, Zilele Bubatului, Sărbătoarea Bubelor, Borboasele, Vărsata, Varvara, Barbura, Savele.

În satele noastre se întâlnește doar în unele localități mai izolate în rândul persoanelor bătrâne cu denumirea Sf. Mare Muceniță Varvara,

multiplă protectoare a copiilor, mamelor, tinerelor fete, apărătoarea tuturor bolilor vărsatului.

Protectoarea minerilor

Pe meleagurile hunedorene cu populație ce se ocupă din vechime de minerit cultul Sf. Varvara ca protectoare a minerilor are o largă răspândire în sate existând numeroase credințe și obiceiuri legate de cinstirea sărbătorii. Sf. Varvara este o „săr-

bătoare mică” în calendarul popular dar respectată de fiecare locuitor al satelor noastre alături de credințele vâlvelor, zeițe telurice, prototipuri ale Zeiței Mamă.

Celebrată la dată fixă, pe 4 decembrie, Sf. Varvara devine patroana minerilor, ca duh al Pământului – în primă ipostază. În cea de a doua, de reprezentare mitică, este înțeleasă ca fiind apărătoarea vărsatului, a bubelor și altor boli molipsitoare ale copilăriei. Ambele paliere ale sărbătorii, se interferează în ciclul triadei vărsatului (4-6 decembrie) formând cadrul unor interdicții și ofrande utilizate obligatoriu pentru combaterea spiritelor rele, în special a celor care aduceau bolile.

La sărbătoarea minerilor, Sf. Varvara este personajul central în jurul căreia se învârt multe credințe și obiceiuri. Când moare un miner lasă cu „limbă de moarte” urmașilor să cinstească sărbătoarea. În trecut, de ziua Sf. Varvara, minerii din Țara Zarandului din minele de la Crișcior nu intrau în galerii și sărbătoreau ziua prin „mesele ortacilor” cu mâncare și băutură, iar dimineața mergeau la biserică pentru slujba sărbătorii. Minerii din Valea Jiului, mulți din satele momârlănești aveau credința că Sf. Varvara care stătea închisă în filonul de cărbune, în această zi, ieșea la suprafață să răsuflă și se bucura de petrecere împreună cu minerii, ziua fiind de 4 decembrie (*Ion Ghinoiu – Obiceiuri populare de peste an*).

În satele din zona minerească a Certejului se credea că Sf. Varvara ferește oamenii de trăsnete, grindină și vânturi puternice. Moșul *Adam Petca* din Măgura Certejului ne spunea că de ziua sfintei „cine știe oarece semne poate găsi aur în mină, după cum bate cu ciocanul în piatră”. Toate acestea, au condus în timpuri moderne, ca ziua de 4 decembrie să fie declarată „zi a minerului” și serbată peste tot în localitățile minere.

„Sfânta-i o stea de lângă lună”

Al doilea palier al Sf. Varvara este acel al magiei terapeutice, al ritualurilor specifice „de boală a vărsatului” în combaterea acestei

temute boli din mediul țărănesc. În Ținutul Orăștiei la Sereca, Cucuiș și Măgureni, ale comunei Beriu, am întâlnit o interesantă credință legată de Sf. Varvara: „Sfânta-i o stea de lângă lună și luminează luna ca să vadă pe unde merge pe cer, că are putere de la Dumnezeu”, îmi spunea baba *Mărie Bâldea* din Cucuiș.

Sărbătoarea Vărsatului e ținută numai de femei după spusele moșului *Ioan Dobre* din satul Dobrești din Ținutul Momârlanilor: „cât am fost mic, Sf. Varvara a de vărsat o ținea doară muierile și fetele tânăre să ferească pruncii de boli de molipsit”. O cercetătoare a folclorului local din satul Ribița prof. *Monica Dușan* semnalează o serie de credințe deosebite din Țara Zarandului chiar în satele

comunei Ribița, în Sărbătoarea Vărsatului. Babele descântau pentru „bolnavii de bube” folosind un ritual, ezoteric, știut numai de descântătoare: bolnavul trebuie să stea în pat într-o rână, în mână cu o furculiță, cu un fir de sorg dintr-o mătură, cu câteva fire de păr dintr-o perie, cu un fus și cu o rămurică de cimbru căruia descântătoarea îi spunea: „Întoarce-te bubă, / Întoarce-te orbalț (inflamare de piele – n.n.) / Cu mătura te-oi mătura, / Cu fusu’ te-oi împunge, / Cu peria te-oi peria, / Cu cimbru’ te-oi afuma /”. După terminarea descântecului se luau firele de cimbru, firele de mătură și cele din perie, care au fost ținute de bolnav, li se dădea foc și se afuma bubele bolnavului” (*Monica Dușan – La fântână, la izvor*).

Zi bună de măritiș

În această „triadă a bubei” (4 – 6 decembrie) se făceau ofrande Sfintei Varvara prin pomeni date oamenilor săraci, după cum îți amintește baba Dorica Burs din Mărtinești: „dădeam fasole frecată cu oloi de curcubătă (dovleac – n.n.), nuci și mere mai cu samă la ai săraci, copii și uameni mai mari, mamele luau miere de stup și ungeau fața și fruntea copiilor unde vedeau bube”. În timpurile trecute, în satele hunedorene, tinerele fete țineau ziua ca să se poată mărita. Anișca Catrina din Ruda – Ghelari povestea că în vechime „nu exista fată la pădureni să nu țină tâte zălele bune pătru măritat, printre care și Sf. Varvara”.

Alte practici apărătoare de rele și durere le-am întâlnit difuze, ca practici magice și oraculare, în satul Grid de lângă Călan de la Șerbescu Elena, o bună cunoscătoare a vechilor credințe magico-religioase: „Când iera de „vărsat de bube” (Sf. Varvara) nu se țăsea, nici cosea, cu toate că era voie de șezătoare, pântru ca bubele să puteau făcea dease ca ițele la război iară la prunci să dădeau ceai de tei să n-aibă gâlci”.

Un obicei oracular la început de decembrie, păstrat până astăzi în multe sate hunedorene era acela al previziunii vremii în anul viitor. Astfel se puneau în apă crengi de măr, păr și vișin și se lăsau până la Babe (martie); dacă ramurile înfloreau era semn că vremea în anul ce vine va fi frumoasă și recoltele bune, iar de nu înfloreau anul va fi secetos și rău.

Deși Sărbătoarea Vărsatului și-a pierdut mult din încărcătura magico-religioasă din trecut rămânând în satele noastre doar cu vagi reprezentări, ziua Sf. Varvara este acum, în societatea modernă, recunoscută ca patroană a minerilor prezentată larg în mass-media mai mult ca o zi de divertisment, dovedindu-ne, a câta oară?, subtilele mecanisme ale trecerii de la tradiție la modernitate, de la identitatea folclorică la tendințele de azi ale globalizării culturale.

Sânmicori – sărbătoarea lui Moș Nicolae

Calendarul creștin, celebrează în 6 decembrie, la dată fixă, pe Sfântul Ierarh Nicolae, făcătorul de minuni, denumit în popor Moș Nicolae sau Sânmicori, cum îl întâlnim în multe sate hunedorene. În credințele populare Sf. Nicolae însumează numeroase atribuții. Sf. Nicolae este protectorul mai multor categorii de oameni: de la copii, văduve, fete sărace, tați, la oșteni, corăbieri, tâlhari, morari, vraci, alți oameni.

Imaginea multor icoane îi reprezintă ca un sfânt bătrân cu barba albă

care atunci când și-o scutură se umple pământul de zăpadă. În hagiografia creștină Sf. Nicolae este prezentat ca fost episcop de Myra, mort în anul 342, apărător al dreptei credințe în Iisus; în multe legende apare ca un erou popular călare pe un cal alb (de fapt prima zăpadă din decembrie) și păzește Soarele de acțiunile malefice ale Diavolului.

Sf. Nicolae stăpânește apele și este patronul corăbierilor ferindu-i de la înec, protejează militarii în confruntările armate iar pe văduve, orfani și fetele sărace la măritat le ajută cu bani și obiecte. Imaginea Moșului vindicativ (cu mielușa fermecată) care împarte daruri copiilor este de dată recentă în satele hunedorene cum ne spunea Liviu Lăzărescu din Mărtinești: „la noi s-a înfiripat în perioada postbelică și adevărul este că sătenii noștri nu prea aveau multe în comun cu Moșul acesta ci cu blândul Sf. Nicolae, zugrăvit în stânga Iconostasului la biserică, pentru el umpleau biserica consătenii mei, lăsându-și treburile în așteptare”.

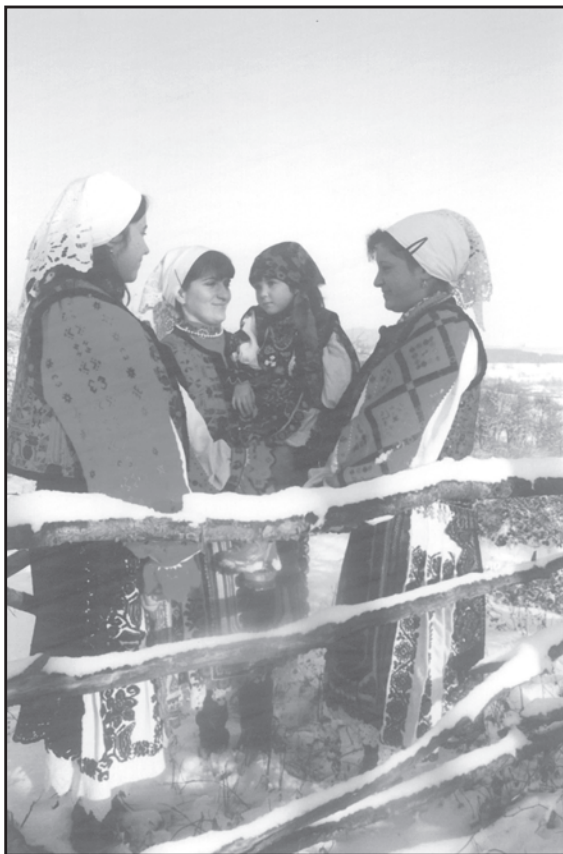
Sfântul Nicolae primul sfânt bătrân al lui Dumnezeu

Însă, peste tot, în comunitățile sătești, Sf. Nicolae era socotit primul sfânt bătrân făcut de Dumnezeu. „El stă alături de Părintele Ceresc, ne spune *Ioan Burcuși* zis Povestașu din Târșa de pe Platoul Luncanilor, în stânga Lui, și în noaptea către Sf. Vasile, Dumnezeu împreună cu Sf. Nicolae stau la masă, arătându-se lumii în lumina mare și deschid de trei ori cerurile, cum zice Biblia”.

„Sfântul bătrân” se asociază astfel cu „omul bătrân acuși terminat cu zile așa ca anu”, cum cred țăranii. De aici toate fenomenele meteorologice hibernale: soarele scade în luminozitate, serile sunt mai lungi și zilele mai scurte, vine zăpada și gheața la început și apar viscoalele. De Sânmicori se încheie ciclul de sărbători dedicate lupilor și morților strigoii concretizate într-un șir de manifestări: Filipii de Toamnă, Filipul cel Schiop, Ovidenia, Lăsatul Postului de Crăciun și Noaptea Strigoilor. În satele pădurenești la Dăbâca, Hășdău și Goleș, țăranii credeau că „primejdia lupilor să face mai mică la Sânmicori c-o trecut puterea lor”, după spusele lui Aurel Alic, iar Ileana Lucaci arăta că „Sfântul e milostiv față de săraci, ajută pe fetele sărace să se mărite iar la copii ce-or ascultat părinții le pune

daruri în ghete, chiar câte un „galbin” (monedă de aur – n.n.) iară pe muierile ce nu l-or respectat și nu l-or ținut le bate păste mânuri cu nuielușa fermecată”.

În vremuri trecute, sporadic și astăzi „pescarii de pe Mureș se rugau la biserică de dimineață și apoi plecau pe malul apei și mult spor aveau la pește, de nu puteau duce” (sic!) ne spunea moșul *Mihai Demea* din Șoimuș. Aceasta probabil ca urmare a unui episod hagiografic din viața Sfântului potrivit căruia ca patron al apelor și fost corăbier, a oprit „tulburarea apelor și i-a scăpat de la înec pe corăbieri” (*Viețile sfinților*).

Sânmicori în spiritualitatea populară

Sânmicori se prelungea și în a doua zi, pe 7 decembrie ceea ce dovedește prestigiul de care se bucura în panteonul țărănesc care-i prelungește sacralitatea prin manifestări existente și astăzi în spiritualitatea folclorică românească, în unele provincii și localități sub denumiri cum sunt: „Poitra Sfântului” și „Ciuda Sf. Nicolae”. Era o zi când nu se lucra și mai mult femeile țineau „post negru”, fără pâine și apă. Aceste sărbători sunt prelungiri ale lui Sânmicori, acum uitate în satele noastre, dar prezente în trecut într-un areal mai larg în sudul Ardealului.

Revenid la sărbătoarea în discuție menționăm și o practică oraculară, încă prezentă în Țara Hațegului aceea a „ramurei de măr”. De Sânmicori se pune într-o oală de lut cu apă neînceptută o ramură de măr iar dacă aceasta înflorește până la Anul Nou „în primăvară ultoaia (livada n.n.) va fi plină de flori și cloambele (crengile – n.n.) s-or rupe de mere” (inf. Băcălete Ștefan – din Tuștea).

Sărbătoarea sfântului prilej de previziuni

Fiind la începutul iernii sărbătoarea Sf. Nicolae era un bun prilej din partea comunităților sătești de a face comentarii despre vreme și a stabili un „calendar meteorologic hibernal”. Iată câteva dintre ele ca rezultat al observației empirice a naturii și fenomenelor sale în această perioadă.

Bătrânii credeau că iarna începe la Sf. Nicolae; din barba albă a Moșului, când o scătură se așterne prima zăpadă; de ninge acum, grâul în anul ce vine va fi bogat; „ninsoare multă – iarnă grea” spun bătrânii din satele Văii Geoagiului; de-ngheață Mureșul după Sânmicori semn îi de iarnă lungă: ziua începe a crește așa cum sare cocoșul din târnaț; noaptea-i mai mare ca în alte zile că „o țâne Moșu” unde-i locu’ ei: de vezi multe ciori, în Ziua Moșului atunci iarna va fi geroasă; neaua, care stă pe pomi ne zice că vara cucuruzu’ va fi nalt și cu știulete mare.

Sânmicori este o sărbătoare importantă a vremii din Postul Crăciunului, o treaptă spre sărbătorile Crăciunului, încadrându-se într-un complex mitic-religios de renovare a anului, a Marii Treceri de la moarte la viață, iar calendarul popular este reper fundamental al vieții țaranului care și astăzi dacă, nu mai este un instrument practic, ca în trecut, a rămas în conștiința lui ca ceva suprem și adevărat.

Ignatul

Una dintre cele mai mari sărbători din Postul Crăciunului este Ignatul a cărei sorginte trebuie căutată în timpul istoric al sărbătorilor păgâne, unde Ignat divinitate solară a preluat din calendarul ortodox numele și data (20 decembrie) a Sf. Sfințit Mucenic Ignatie Teoforul. În această zi apropiată de Crăciun se tăiau porcii, sărbătoarea numindu-se pe un areal mai larg Ignatul Porcilor. Ritualul depășește o simplă sacrificare de animale. Împreună cu Ignătoarea, perechea lui feminină veghează personal asupra îndeplinirii prescripțiilor jertfei porcului. În avalanșa pregătirilor pentru sărbătorile de iarnă, ne spune reputatul etnolog Ion Ghinoiu, tăierea porcului era o activitate semnificativă, atât din punct de vedere economic (carnea și preparatele din carne de porc erau alimente de bază în timpul

sărbătorilor cât și ritual). În această zi, în întreaga comunitate țărănească plutește în plin demonism ritualic reminiscentele unor sărbători păgâne în care porcul devine spirit al grâului, în general al vieții și vegetației cum sunt: Demeter, Persefona sau Osiris. La o analiză atentă a practicilor de Ignat se evidențiază multe dintre trăsăturile sacrificiului magic din societățile tribale.

Lăsând la o parte latura „spectaculoasă și gastronomică” (*Antoaneta Olteanu – Calendarele poporului român*) interesantă este prezența divinității patronate de Ignat care pedepsește exemplar pe cei care nu îndeplinesc cu strictețe ritualul sacrificiului, ceea ce dovedește încă o dată că la origini acesta era uman, fiind, apoi, înlocuit treptat cu cel animal mai variat simbolic prin implicații. De aceea se credea că femeile care lucrează în ziua de Ignat și se abat de la ritualurile Ignatului sunt chinuite și opărite cu apă clocotită (*inf. Boldura Viorica, Dealu Mare, com. Vălișoara*).

Sacrificiul ritual al porcului, prinderea și înjunghierea, incinerarea (pârlirea porcului), semne magice (pe frunte, ceafă și spate), smulgerea părului (pentru pensule și bidinele), jupuirea pielii (pentru opinci), tranșarea tipică a corpului în bucăți, prepararea grăsimii (pentru farmece, descântece și remedii împotriva bolilor) precum și prepararea alimentelor rituale din organele animalului, totul într-o magică expresională, sunt reminiscente ale sărbătorilor păgâne a morții Anului Vechi și premizelor reînnoirii Anului Nou.

Preluat din mitologia romană, Igantul se petrece aproximativ în aceeași perioadă a calendarului când aceștia îl sărbătoreau pe zeul semănăturilor și al vegetației – Saturn, unde se jertfeau animale iar sacrificiul sângeros al porcului și ritualul funerar de incinerare în ziua de Ignat (posibil lat. Ignus – foc) are la bază un străvechi ritual arhaic transmis în scenarii adaptate de-a lungul timpului de către comunitățile tradiționale.

Din cercetările noastre am constatat că în mai toate satele hunedorene există încă credința că este păcat să lucrezi în această zi deoarece asupra gospodăriilor se pot abate boli și accidente „mai cu samă copii ai mai slăbuți, născuți cu greu de muieri” cum zicea *Bruzan Ana din Boșorod...* „că altu’ nu lucrăm decât la tăierea de Ignat a porcului că-i obicei’ din străbuni și-i păcat să nu-l tăiem, că nu-i bai de-i negru ori alb porcu’ să fie gras și fain, să ne ajungă la tăți” completa moș *Ioan Gruiescu* din același sat.

În Ținutul Pădurenilor, numele Ignat este pronunțat cu omiterea lui „g” – Inat, fiind socotit un eveniment calendaristic de mare importanță. De tăierea porcului se ocupau bărbații iar de treburile auxiliare preparării cărnii femeile și deși ne aflăm în Postul Crăciunului, cu interdicție totală „de dulce”, este singura zi când „se putea pune mâna pe slană, carne și unsoare și nu era păcat” (*inf. Ungureanu Dorica – Lelese*). Toate pădurencele aveau interdicția de tors, țesut și cusut că „nu-i bine să lucrî de Ignat că nu vei fi ferit de boli” după cum credeau femeile din satul Bătrâna.

Dacă astăzi se procedează în acest mod, în vremurile din bătrâni restricțiile postului erau ținute cu rigorile prescrise de biserică. Atunci în toate satele pădurenești sacrificarea porcilor se făcea până în Vinerea Mare, 14 noiembrie, adică înaintea începerii postului Crăciunului pentru că în post nu se gătea „cu carne sau cu orice de fruct” (de dulce – n.n.). Apoi gospodinele spălau în prima zi de Post vasele și clanțele ușilor cu leșie, un fel de Spolocanie (înainte de Postul Mare de Paști).

În satele de pe Valea Mureșului Inferior, în cele din comunele Gurasada și Zam se obișnuiește și astăzi ca din sângele unui porc negru să se facă „benchi” (semn) în formă de cruce pe fruntea copiilor ca să fie „grași și faini ca porcu’ tăt anu”. La Cărmăzănești asistând la un „Ignat” în gospodăria moșului *Aron Brânda*, am observat un ritual făcut de gospodar: după pârlirea porcului, l-a crestat la ceafă în formă de cruce spunând: „Doamne Dumnezeule / De la mine pomană, / De la Tine mană (belșug – n.n.) /”.

Untura, mai ales de la un porc negru, era folosită de către descântătoare la vindecarea unor boli cum sunt unele arsuri, boli de ochi, împreună cu „floare de mușețel, prescuriță și iarba creței” după cum spunea mătușa *Pelaghia Avram* din Ribița.

Fenomen mitico-religios dezvoltat în spațiul românesc, Ignatul are caracter sincretic, păgâno-creștin, ca modalitate abilă, conciliatoare, a bisericii creștine de a combate unele manifestări neconforme cu dogma bisericească prezente în mitologia folclorului nostru, a jertfei de tipul legendei Meșterului Manole.

De data aceasta sacrificiul uman a fost înlocuit treptat de cel animal (porcii sau găinile, de preferință negre, fiind vorba de un patron al porcilor și al păsărilor) sacrificiul ritual instituit chiar de Sf. Ignatie, răsplătit apoi cu „pomana porcului”, ritual alimentar important, prezentat de regulă ca ofrandă, pomană dată săracilor (*Antoaneta Olteanu – Calendarul poporului român*).

Fiind o zi de mare încărcătură magico-religioasă, Ignatul se ține în majoritatea satelor noastre și aproape că nu există gospodărie țărănească unde să nu se sacrifice câte un porc.

În ajunul de Ignat în fiecare sat pădurenesc, se strângeau la case vecinii mai apropiați, rude și prieteni pentru a asculta „povestea lui Inat”, o legendă folclorică, o povestire cu ghicitori și șarade, o peripeție a omului sărac care mergea la târg să-și cumpere un porc pentru familie. În fiecare zonă etnofolclorică există variante proprii ale narațiunii, dar conținutul este același: bunătatea și cumpătarea înving lăcomia și vicienia iar în plan religios victoria lui Dumnezeu asupra Satanei, a binelui asupra răului. Ignatul deschide perioada sărbătorilor de iarnă, care vor culmina cu cele ale Crăciunului, Nașterea Domnului.

Sacrificiul de Ignat conține și premize meteorologice ale vremii pe care credința populară le leagă

de starea măruntaielor din porc, în special splină: când splina este peste tot groasă va fi iarnă grea de la început până la sfârșit; dacă-i la un capăt înainte sau înapoi groasă iarna va fi la început sau la sfârșit grea; dacă va fi umflată la mijloc iarna va fi grea doar la mijlocul ei.

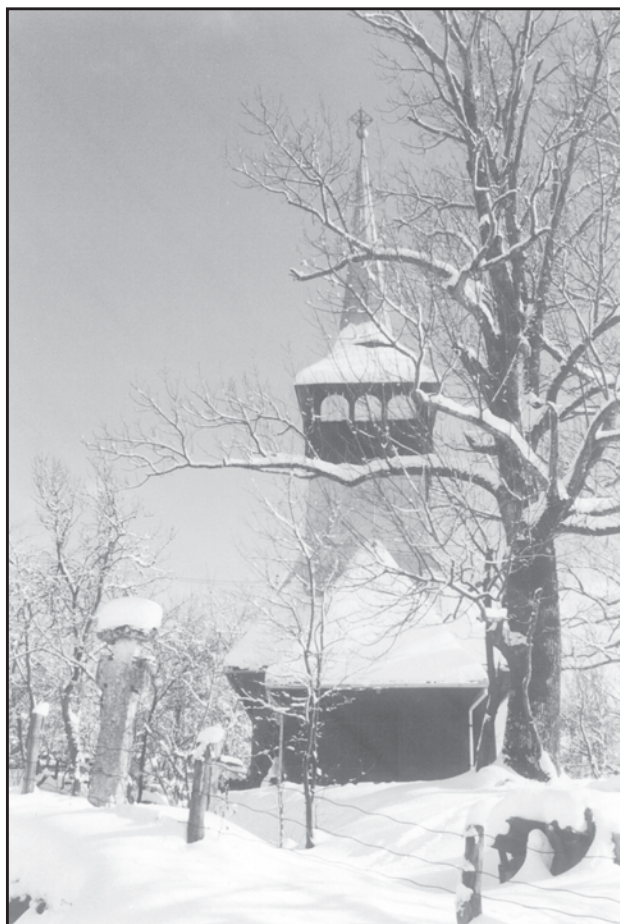

Tradiții mitico-religioase în Ajunul Crăciunului

Însumând o multitudine de credințe și practici, Ajunul Crăciunului pregătește comunitatea pentru marele eveniment de sfârșit de an – Crăciunul, Nașterea lui Iisus Hristos. În prezent sub influența creștinismului a scăzut ca importanță odată cu apariția lui Moș

Crăciun, identificat aproape total cu marea naștere a Mântuitorului.

Ajunul Crăciunului este patronat de Moș Ajun pe care cercetătorii îl identifică fiind un zeu în Panteonul românesc, ajuns după un an (365 de zile) la vârsta bătrâneții și morții, frate mai mic cu Crăciun sărbătorit la 24 decembrie. În legendele vechi se spune că Maica Domnului, cuprinsă de durerile Facerii, cere adăpost lui Moș Ajun, care, spunând că-i sărac o refuză dar o îndrumă la fratele mai mare, cel bogat, Moș Crăciun.

Crăciun a fost identificat fiind o zeităate precreștină, un zeu solar, sinonim cu Saturn la romani și Mithra la persani. El este în esență începutul unui ciclu de sărbători de renovare a anului ce vine. Dacă în prezent Ajunul și apoi Crăciunul propriu-zis, funcționează mai mult ca sărbătoare a copiilor, a celor tineri (în obiceiul colindatului), „Crăciunul bătrânilor” mai păstrează în sincretismul său folcloric o interferență de tradiții, datini și obiceiuri, prezente masiv în cadrul sărbătorii, cu rădăcini arhaice și cu multe ajustări creștine.

Moș Ajun și Moș Crăciun sunt doi moși care se aseamănă unul cu altul ca doi frați gemeni, ca două picături de apă; sunt bătrâni cu bărbile albe până la pământ, amândoi buni și darnici, scoțând din traiste nuci, pere, mere, covrigi, colaci, bomboane, încât mentalul modern aproape îl confundă, ca fiind una și aceeași persoană.

Dar în satele hunedorene bătrânii fac o distincție clară între Ajun și Crăciun. „La Ajun începe sfânta sărbătoare a Nașterii, ne spune moșul *Gheorghe Buștea din Dumbrăvița*, că atunci i-a dat Maicii Domnului voie Crăciun să nască în iesle la grajdurile lui”.

În noaptea de Ajun, în Ținutul Pădurenilor se pregătea „Crăciunița”, o pâine specială care se pune pe masă peste o grămăjoară de otavă. Sătenii credeau că în acea noapte va veni „calul lui Crăciun” și va mânca din ea „ca să ne dea anul ce vine bogat și cu noroc” (inf. Dorica Ungureanu din Lelese). Tot în Ajun se așezau darurile pentru colindători pe masă iar merele se puneau la fereastră „să râdă la copii”.

În satele din Țara Hațegului, până aproape de noi, femeile puneau în Ajun pe masă două pâini făcute în cuptor din aluat de „grâu curat” și un pahar de apă pentru că „se așteaptă la miezul nopții să vină morții din familie și să se ospeteze” cum ne spunea baba *Viorica Corneci din Râul de Mori*.

La Brotuna, Ociu și Prăvăleni, sate ale comunei Vața, bătrânii puneau pe masă „o sticlă cu vinars întors să bea dracii, să se-mbete

și să lase colindătorii în pace” ne spunea Ioan Jurca din Prăvăleni. Întreaga zi a lui Moș Ajun vs. Crăciun era a practicilor apotropaice, oracularare etc pentru bunul mers al vieții și treburilor la sfârșit de an. În satele de pe Platoul Luncanilor în special la Alun, Cioclovina, Luncani și Ursici și astăzi bătrânii cred că-i bine să pui mâna pe coasă, săcure, furcă sau topor „că ți-o fi drag să lucrî tăt anu” spuneau ei.

În Ajunul Crăciunului nu-i bine să mănânci că nu vei avea noroc și belșug la vite spuneau sătenii din satele de pe Valea Geoagiului. „La Ticera în Țara Zarandului, ne povestea *Ioan Pârva*, era obiceiul ca de Moș Ajun să ieși întâiu dis de dimineată cu trei surcele în mână și în fața porții să zici: Bună dimineata la Ajun / Că-i mai bună a lu' Crăciunu'! / Sănătate, bogătate / Că-i mai bună decât toate / apoi cu ele să ațâți primul foc din zi.”

În satele Țării Hațegului cu livezi întinse de meri, peri și pruni

„gospodarul se scula primul la Ajunul Crăciunului și lua o ramură de ultoaie (pom fructifer – n.n.) și o punea într-o vază cu apă să dea mugurii până la Bobotează”. (*inf. Socaciu Gheorghe din Densuș*). Pe Valea Mureșului, în satele comunei Dobra, stuparii nu dădeau nici un fel de produse apicole în Ajunul Crăciunului „ca să le meargă bine albinelor și să nu fugă pe vremea roi-tului”, după spusele lui Matiaș Petru, stupar vestit în zonă.

Gospodinele din multe sate hunedorene cred și astăzi că „perișoarele (sarmalele – n.n.) care fierb în Ajun sunt cele mai sățioase că le veghează Moșu!” (*inf. Popa Nora – Boiu de Sus*). Ajunul de Crăciun apare și astăzi în satele noastre ca o explozie de bucurie și veselie. La toate acestea se adaugă consumul unor alimente ritualice (colaci și cozonaci în formă de cercuri – reprezentând soarele și luna și pomi – bradul nemuritor) o serie de excese gastronomice și ludice, stingerea și aprinderea luminilor (mai modern ale becurilor decorative ale bradului) precum și unele manifestări incontroabile de strigăte de bucurie și urări care ne dau imaginea trecerii în alt timp.

În satele de pe Valea Streiului, la Grid, Batiz, Strei, Covragiu și Gânțașa bătrânele sfătuiesc pe fetele de măritat ca în ziua de Ajun să măture casa până la amiază de la prag spre răsărit, spre icoane, ca pețitorii să se adune la casă, „iar de nu-ți plac, ca să-i alungi, să

nu arunci gunoiul afară până după sărbători” (*inf. Șerbescu Elena-Grid*).

Tradiția care polarizează sărbătoarea este colindatul cu o gamă largă de manifestări spirituale având o rezistență în timp cu totul remarcabilă. Corneliu Bogariu, cercetător pasinat al folclorului hunedorean a cules aproape 2000 de colinde din zonele noastre publicate în cinci volume substanțiale. Prestigiul colindei în cadrul Crăciunului constă în primul rând că se întemeiază pe spiritul rânduieiilor de conviețuire și solidaritate colectivă, în care ceata de colindători preia întregul cortegiu ritual din reprezentările vechi și le aduce în contemporaneitate curate și autentice. Nu intenționăm să facem un excurs al acestei monumentale manifestări folclorice, vom folosi alte prilejuri pentru a evidenția bogăția și permanența colindei românești.

În noaptea Ajunului de Crăciun în satele hunedorene se petreceau ritualuri de tip oracular care alături de magie exprimau dorința obținerii sporului, norocului, puterii de muncă, atât de dorite în noul an. La Hărțăgani, baba *Victoria Demian* ne spunea că în trecut „fetele mari ce-și așteptau soții își puneau sub perină în noaptea de Ajun de Crăciun trei fire de busuioc depărtate unu' de altu, de să uneau tăte, când să uita sub perină, în tri luni își găsea bărbatu' și să luau”.

Tot ea ne spunea „că-i bine ca la Ajun noaptea bărbații să viseze grâu și cucuruz că în anu' ce vine vor umple multe care”. În satele Cimpa, Jieț, Dobrești și Răscoala din Ținutul Momârlanilor bătrânii cred și astăzi că în ajunurile Crăciunului și Bobotezii de intră mai întâi un bărbat în casă, oile vor face berbecuți, de intră-ntâi o femeie atunci or fâta numai mioare” (*inf. Dumitru Gălățeanu – Jieț*).

La Hășdău din Ținutul Pădurenilor, *inv. Lucaciu Elena* ne spunea că „bunica sa pune în noaptea de Ajun mai multe mâncăruri de sărbătoare în târnaț sub fereastră, iar fetele de măritat vegheau, căci noaptea vine ursitorul și gustă din mâncare și atunci îl vede pe

fereastră și va ști cine-i flăcăul ei”. La Coroiști, din Sălașu de Sus, în ziua de Ajun a Crăciunului, bătrânii tăiau un măr roșu, de era viermănos atunci merii din livadă erau „atacați” în anul viitor, de era bun merii vor fi încărcăți (*inf. Sonia Mânja*).

În noaptea de Ajun există credință că „cerurile se deschid” iar în această noapte animalele vorbesc între ele „despre Domnul Hristos ce s-a născut între ei și cum l-au încălzit cu suflarea lor” după cum credea mătușa *Solomie Buștea din Dumbrăvița*.

Toate aceste tradiții și obiceiuri aveau menirea să atragă fertilitatea și bogăția în gospodăriile și pe ogoarele sătenilor. Ajunul – prima treaptă a Crăciunului – anticipa prin aceste manifestări simbolice noul an agrar, „anul tânăr” din marele circuit al vieții.

Crăciunul și Nașterea Domnului

Sărbătoarea Crăciunului a fost identificată la origine ca fiind celebrarea Anului Nou păgân; Crăciun era un zeu solar, de sorginte indo-europeană cunoscut în teritoriile geto-dace, identificat cu zeul roman Saturn și cu zeul iranian Mithra. Anul Nou a fost sărbătorit odată cu Crăciunul, timp de un mileniu, de către creștini la 25 decembrie, foarte aproape de solstițiul de iarnă în largi teritorii: la

Roma până în sec. XIII-lea, în Franța până la 1564, iar în Rusia până la venirea la domnie a țarului Petru cel Mare. La noi în Principatele Române Anul Nou s-a serbat odată cu Crăciunul până la sfârșitul sec. XIX-lea.

În sistemul complex al sincretismului cultural al Crăciunului s-a observat de-a lungul timpului două caracteristici: precreștin și creștin, susținute de numeroase practici magico-religioase suprapuse și interferate, dublă sărbătoare a Noului An Agrar și

Marea Naștere, ambele la 25 decembrie. Cert este că peste stratul arhaic s-a așezat temeinic și ceremonios totodată sărbătoarea Crăciunului, a Nașterii Domnului cu întregul cortegiu religios ale Nașterii și Bobotezului, fixat la 6 ianuarie, lăsând conform textelor biblice nașterea lui Iisus în 25 decembrie, un ciclu de 365 de zile ale nașterii și renașterii lumii.

În teritoriul străbunilor noștri geto-daci, suprapunerea sărbătorilor creștine peste cele precreștine, ale civilizației antice greco-romane și parțial orientale a născut un amestec cultural specific în spațiul european cu elemente interferente din ambele straturi. Astfel a apărut în spiritualitatea populară un personaj, Crăciunul cu aspect dublu divinitate a puterii magico-ritualice, proprii eroilor mitologiei românești și om simplu având calitățile și defectele umane.

Astfel Crăciunul apare în reprezentarea populară drept „un moș bătrân cu barba albă ca omățul” și are un frate mai mic – Moș Ajun care este de fapt un „cioban bătrân și sfătos”, unul din oamenii de vază din satul tradițional, este bogat are o „casă mare cu multe acareturi”. Mai întâi este ostil evenimentului Nașterii și-și pedepsește nevasta, Crăciunoaia, care a ajutat-o pe Maica Domnului să nască (îi taie chiar mâinile) dar pentru faptul că se căiește în fața lui Dumnezeu este iertat iar Crăciunoaiei i se lipesc mâinile la loc printr-o minune a Sfintei Maria. Această întâmplare controversată, a răsplătirii răului cu binele de către divinitatea supremă, ar putea fi explicată prin faptul că la începutul creștinismului Crăciun era un zeu mitologic puternic venerat de populația autohtonă în calendarul popular oral. Proaspăt creștinată trebuia să i se creeze și o personalitate tot atât de puternică creștină în cadrul Nașterii lui Iisus, astfel Moș Crăciun devine „primul creștin” și „Sfântul ăl mai bătrân a lui Dumnezeu”.

Toate acestea sunt atestate de „obiceiurile rituale și practicile magice prin care se reactualizează și se creează simbolic lumea nouă,

în primul rând prin nașterea și moarte anuală a Crăciunului ce grupează două perioade simetrice: perioada nefastă dintre Ignat (tăiatul porcului) și miezul nopții de Crăciun și perioada fastă dintre miezul nopții de Anul Nou cu practici de curățare a spațiului de forțele malefice și alungarea spiritelor morților” (*Ion Ghinoiu – Obiceiuri populare de peste an*).

Iată cum este descrisă Nașterea Domnului, în lumea scrierilor biblice: „Când s-a apropiat Iosif de cetate, s-au împlinit zilele ca să nască Mireasa cea neispătită de nuntă și căuta casă de odihnă în care ar putea avea loc lesnicios să nască. Dar n-au găsit gazdă din pricina mulțimei poporului care venise să se înscrie, căci se umpluse nu numai gazda cea de obște, ci și din toată cetatea. Deci s-au întors în peștera aceea. Iar peștera aceea slujea ca grajd de dobitoace, unde Prea Curata și Prea Binecuvântata Fecioară, în miezul nopții rugându-se lui Dumnezeu cu fierbânțeală și totul fiind cu mintea la Dumnezeu arzând de dorința și de dragostea Lui a născut fără durere pe Domnul nostru Iisus Hristos” (*Viețile Sfinților*).

Multe dintre aceste aspecte ale Crăciunului le vom întâlni în satele hunedorene în manifestările complexe ale colindatului și alte obiceiuri specifice precum: Călușerul, Colindatul cu dubele, Irozii, Cerbul, Pițărăii, Stelașii etc.

Cercetarea în teren efectuată de noi în mai multe localități rurale, a scos la iveală aspecte cu totul inedite, de apreciabilă vechime, care se practicau intens aproape de timpurile noastre. Cea mai mare parte din acestea se păstrează și astăzi cu toate că moara timpului a măcinat o parte din ele.

La Crăciun se sfârșesc cele 40 de zile de prohibiție fizică și spirituală, mai multe și mai severe decât la alte sărbători. Acum întregul sistem de interdicții și obligații rituale impuse postului va înceta lăsând câmp liber desfășurării pe alocuri „a unui comportament anarhic și orgiastic, dar nu mai puțin ritual, care este îngăduit” cum observa un etnolog *Andrei Oișteanu – Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*. Acest aspect complex al Crăciunului apare în satele noastre ca o explozie de bucurie și veselie pe întreaga durată a sărbătorii.

Cele trei zile de sărbători reprezintă un scenariu spectaculos, magico-religios ce se derulează gradat în vatra satului: anticiparea Crăciunului (tăiatul porcului și prepararea alimentelor rituale) apoi practicile propriu-zise: deschiderea mormintelor, ospătarea morților, stingerea și aprinderea focurilor și luminilor rituale de Crăciun (cu toate aspectele gastronomice, ludice și orale), deschiderea cerului, arderea comorilor, alungarea spiritelor rele, previziuni meteorologice, iar în a patra zi, pe 28 decembrie, îngroparea Crăciunului.

În satele hunedorene, cu mici modificări, scenariul este prezent și astăzi. În fiecare localitate se respectă fără nicio abatere prescripția de a nu se lucra. Încă din ajunul sărbătorii gospodarii strângeau toate uneltele și le puneau în șure peste care era o legătură mică de otavă împletită în formă de cruce la uneltele agricole în special, plug, grapă și semănătoare, pentru ca recolta viitoare să fie ferită de dăunători.

„Cât țineu zilele de Crăciun ascundeam în lăzile de zestre, furca de tors, fusele, sucalele și ce mai era de țăsut și cusut să nu le vadă dracu' și să se smintească lucru' apoi, să facem lucru rău” ne zicea mătușa *Elena Faur din Dumbrava de Jos*, com. Ribița.

Zilele Crăciunului erau favorabile unor practici magice de vindecare la unele animale din gospodărie, în special vacile care dădeau lapte, pentru că se credea că în noaptea Crăciunului se deschidea cerul și animalele vorbeau între ele. Astfel se păstra de la Ignat un vas nespălat cu urme de sânge și grăsime de la porcul tăiat; a treia zi de Crăciun se mergea la grajduri cu grăsimea și sângele din vas, apoi se ungeau coarnele vitelor și ugerul spunându-se o incantație, tip descântec, pentru preîntâmpinarea bolilor aduse de spiritele rele și pentru sporirea laptelui:

„Mearsă Florica pe-o cale, pe-o cărare
Se-ntâlni cu dracu-n cale,

Și-o pociră, și-o diochiară
Și-o pătrunsără până-n cap,
Pâ-n inimă
Pâ-n mai
Pâ-n picioare
Pâ-n foale
Pâ-n splină
Pâ-n uger!
Întoarce-te Florică pe-o cale, pe cărare
Pocitaru' să piară
În codri suri
În munți pustii
Unde cocoș nu cântă
Pasăre nu glăsuiește
Că acolo-i locu' ...”

(inf. Lupea Ileana din satul Crișan)

În ziua de Crăciun finii mergeau la nași cu daruri, unde printre alte alimente se ducea și „colacul nașului”, în timpurile noastre un cozonac umplut cu nuci. În satele de pe Platoul Luncanilor, la Ursici, Prihodiște și Târșa colacul era uns cu miere de albine pentru ca finii „să le arate cât de mult îi iubesc”, se mai dădea o pereche de cârnați din carne de porc „ca să fie grași și rumeni la față în hăl an” *(inf. Săcoi Rafila din Târșa)*.

Se mai zice în alte sate că în zilele de Crăciun „îi bine să faci baie da' numai pe păr că în tot anu' n-ai ave' mătreață și părul o fi lucios și frumos” după spusele babei *Ana Silertia din satul Ostrovel, Țara Hațegului*. În satele de munte ciobanii mai bătrâni făceau un ritual magic special numit de ei „masa oilor”; în alte sate „legatul lupilor” pentru apărarea oilor și vitelor de animalele sălbatice. Ritualul începea în seara de Crăciun și se termina la Sânvăsâi de Anul Nou; se puneă într-un colț al grajdului un colac făcut din tărățe de grâu înconjurat de un „drot” (sârmă – n.n.). În ziua de Anul Nou, colacul se tăia felii și se împărțea la animale iar „drotul” se agăța de un cui

la ușă să ferească vitele și oile de lupi (*inf. Bălușe Petru, satul Fizești com. Pui*).

În dimineața de Crăciun primul care intra în casă trebuia să fie un bărbat ca în anul ce vine să aducă sănătate și belșug în casă. În satele de pe Valea Mureșului există astăzi

credința: „că-i mare primejdie când se stânge candela aprinsă de Crăciun, atuncea sigur moare cineva din familie” iar „în aste zile nu se dă nimic din casă, așe nu se împrăștie nimic din gospodărie” ne zicea baba *Salomie Buștea din Dumbrăvița*. Femeile însărcinate din satele Țării Zarandului erau sfătuite de moașe să nu mănânce carne de porc în zilele Crăciunului ca să nască apoi ușor iar în noaptea de Crăciun „să aprindă lumini la icoana Maicii Domnului ca să facă prunc fain și zdravăn” (*inf. baba Lina Cătălini din satul Stănița*).

Fiind apropiat de noul an Crăciunul era prilej de previziuni meteorologice legate de starea vremii în anotimpul de iarnă cu prelungiri până în vară: „dacă la Crăciun e cald, încă se pot ține ușile deschise, la Paști va fi frig; dacă în prima zi de Crăciun va fi vreme senină, frig și ger, atuncea vara va fi bună; de bate vânt în a doua zi de Crăciun vara va fi ploioasă și „vânturoasă”; de la Crăciun la Anul Nou se hotărește soarta anului cum e atunci așa e întreg anul; în a treia zi de Crăciun de ninge, atunci va fi rod bun” (*inf. Bria Augustin din Chitid, com. Boșorod*).

Ciclul sărbătorilor de iarnă nu se încheie cu cele trei zile de Crăciun. Se mai păstrează în datini și credințe practice „îngropării Crăciunului” prezentă în actualitate în doar câteva sate. „Îngroparea” este de fapt al anului vechi agrar, surprins în calendarul popular în triada nașterii, morții, (îngroparea) și apoi renașterea naturii, alături de un element central al calendarului creștin Învierea Domnului două paliere fundamentale din viața țăranului român.

Anul Nou

După trei zile ale sărbătorii Crăciunului, la 28 decembrie, în unele sate mai izolate din arealele folclorice hunedorene, se păstrează obiceiul „Îngropării lui Crăciun”, din timpurile mai vechi, până în ultimele decenii ale secolului al XX-lea.

Îngroparea Crăciunului este un obicei al cetelor de tineri cu scenariu de parodie „a morții Crăciunului” având o străvechime apreciabilă în lumea arhaică păstrată și astăzi în Transilvania, mai ales în unele localități de pe Someș.

Divinitatea care se naște și moare simbolic în cele trei zile ale Crăciunului pare să-și aibă originea în sărbătorile Noului An Dacic cu rădăcini în Dyonisiacele câmpenești. Totul se desfășura, în atmosfera periodică a înmormântării tradiționale; se cântau „versuri de mort”, se făceau „iertările” și apoi avea loc înhumarea simbolică în maniera unui spectacol de teatru folcloric.

În satele hunedorene obiceiul are o conotație ștearsă, o aducere aminte difuză venită prin meandrele „timpului vechi”. Din mai multe localități cercetate de noi am depistat o singură informație în acest sens, de fapt un moment al practicii folclorice. Iată ce ne spunea baba *Salvin Neagu din satul Cioclovina* de pe Platoul Luncanilor: „păi Crăciunu' nu-i ca înmormântarea uomului îi Sfânta Sărbătoare a Domnului Nost': să trece sângură în calendari și pleacă când îi timpu'.

Zăcea buna: lemnu' ce-o rămas în sobă din noaptea lui Crăciun să-l strângem și să-l îngropăm în livadă, ca s-avem poame bune la anu'”.

Avem de a face aici cu înțelegerea oarecum simbolică a „timpului bătrân” care trece și butucul de Crăciun ce se pune în vatră în această seară, mistuindu-se treptat, ambele ca treceri într-un ciclu nou de viață. Sărbătoarea Anului Nou la 1 ianuarie nu a avut o audiență prea mare în satele tradiționale de la noi, decât relativ târziu și sub influența factorilor de modernizare a satului, fiind acceptată aproape de timpurile noastre cu denumirea de Revelion.

Anul Nou, ca reper calendaristic tradițional, era de fapt scenariu unui timp agrar, mutat de la 25 decembrie, actualul Crăciun, la 1 ianuarie având cam aceleași tradiții și obiceiuri doar că ele se petreceau sub semnul unui Sfânt de mare prestigiu din calendarul creștin, Sfântul Vasile cel Mare Arhiepiscopul Cezareei din Capadocia, care dădea suficientă consistență unor sărbători pătrunsă anevoie în conștiința tradițională.

Liviu Lăzărescu din comuna Mărtinești, Ținutul Orăștiei, motiva

firesc conținutul obiceiului de Anul Nou: „la noi, la Tămășasa, în vremurile mai vechi, lumea nu știa de Revelion ... în seara precedentă vârsnicii se adunau, povesteau se omeneau ca în seara de Crăciun iar gospodinele fierbeau oalele cu perișoare (sarmale – n.n.) pe ploatărul (sobă – n.n.) bine încins. La miezul nopții se trăgea clopotul la biserică iar sătenii ieșeau din casă și pocneau și pușcau să alunge diavolii să nu fure Anul Nou”.

Ajunul Anului Nou era numit și Crăciunul Mic. În această noapte ca și la Crăciunul Mare (Nașterea Domnului Iisus Hristos) se deschidea cerul de trei ori, repede, unul după altul și e „văzut numai de cei cu mare credință în Dumnezeu” ne spunea baba *Floarea Giurgiu din Voia, comuna Balșa*.

Oricum au existat și în noaptea Anului Nou multe „obiceiuri păgâne” cel mai important fiind ceremonialul îngropării Anului Vechi; ajunul Sfântului Vasile era marcat de practici cu „caracter oracular

agricol, premarital, meteorologic, culminând cu cele de a doua zi, puse sub semnul magic „primei zile ale anului” (*Antoneta Olteanu – Calendarele poporului român*).

Aceste obiceiuri cumulate cu alte acțiuni magice de invocații și orații (ex. Plugușorul) aveau menirea să atragă fertilitatea și bogăția pe ogoarele ce urmau a fi semănate. În zonele noastre folclorice obiceiul Plugușorului nu s-a păstrat „Copiii satului nostru primiseră după război un obicei nou venit din Moldova, umblatul cu Plugușorul și însoțit de buhai (cuvânt ucrainean, animalului respectiv spunându-i-se la noi taur)”, ne zice *Liviu Lăzărescu din Mărtinești*, arătând că în prezent obiceiul se practică sporadic. În Ținutul Momârlanilor, nopții de Revelion nu i sa acordat o importanță prea mare „când și când în satele noastre se auzeau copii cu Plugușorul care aminteau de terminarea calendarului pentru anul în curs”. (*inf. Dumitru Gălățean – Jieț*).

Însă obiceiul uratului, cu ramura verde de brad cuprinde în Țara Zarandului o arie destul de largă. În satele comunei Ribița, copii sub 10 ani umblau din casă în casă purtând o ramură împodobită

cu beteală și panglici colorate, cu o steluță în vârful supranumită și „Toiagul cu clopoței”, având menirea de a alunga spiritele rele, boala și farmecele făcute oamenilor, urându-le fericire și bunăstare.

Ajunși la ușa gazdei strigau:

„Gazdă mândră și frumoasă
Slobozi Anul Nou în casă,
Anul Nou cu bucurie
Vă dorim ca să vă fie”

(inf. Monica Dușan)

În Ajunul Anului Nou, peste tot în satele noastre femeile se ocupau cu diverse practici magico-religioase având caracter oracular – premarital (vergelul fetelor mari, gogea, sânvăsâiul), agricol (plugușorul, ramura verde de brad), meteorologic (calendarul de ceapă, crenguța de măr).

Fiind la cumpăna între „timpul bătrân” și cel nou fetele din comunitatea sătească își căutau prin semne matrimoniale ursitul, aflarea viitorului soț. În satele noastre obiceiul se numea „sânvăsâi” amintind numele Sfântului Vasile și consta printr-o ceremonie magică în care fetele de măritat își ghiceau viitorul soț.

În linii generale, scenariul, locul și recuzita erau cam peste tot aceleași: flăcăii și fetele, de vârste apropiate se adunau la casa unora dintre ei. În camera cu ferestrele acoperite se așezau pe masă 9 – 12 blide (farfurii) cu fundul în sus care fiecare acoperea câte un obiect considerat simbolic: oglindă, pieptene, busuioc, știulete de porumb, spin, bani, pâine, mici instrumente de lucru (cuțit, cute, foarfece).

Fetele își alegeau câte un blid și în funcție de ce găseau sub el, descopereau prin analogie cu obiectele, defectele sau calitățile viitorilor soți. Obiceiul descris se practică în deosebi în Ținutul Pădurenilor (laolaltă cu sânvăsiera animnalelor și schimbatul porților), Zona Oraștiei, la Mărtinești și Boșorod, în Platoul Luncanilor, Valea Mureșului și sporadic în Țara Zarandului.

O altă practică magică, mai rar păstrată în satele hunedorene, era aceea a „calendarului de ceapă”, de previziune meteorologică a viitorului an, un „obicei drag bătrânilor nerăbdători să afle dacă anul care începe va fi ploios sau ba – ploaia curată și venită la timp însemnând pentru țărani belșugul și bunăstarea casei lor” (*inf. Liviu Lăzărescu – Mărtinești*).

Prima zi a anului face parte din categoria manifestărilor magico-religioase augurale ce au la bază primejdiile „magiei de prima zi” încât practicile de propițiere în care țărani încercau să-și constituie singuri un destin norocos în anul viitor cuprindeau un spațiu larg, întreg satul cu gospodăriile sale.

Acest număr mare de practici magico-religioase ce se petreceau în această zi se făceau sub auspiciile Sfântului Vasile cel Mare, mare personalitate în calendarul creștin. Practicile agrare la început de an, în special „Plugușorul” și „Semănatul”, anunțau germinația și fertilitatea în Anul Nou a holdelor, anticipând de fapt complexitatea lucrărilor agrare, de la arat-semănat la coacerea recoltei și apoi la seceriș, treieriș și dusul la moară. Este de fapt încă un an de muncă al țăranului aflat în mijlocul magiei fertilității.

Anul agrar mitico-religios

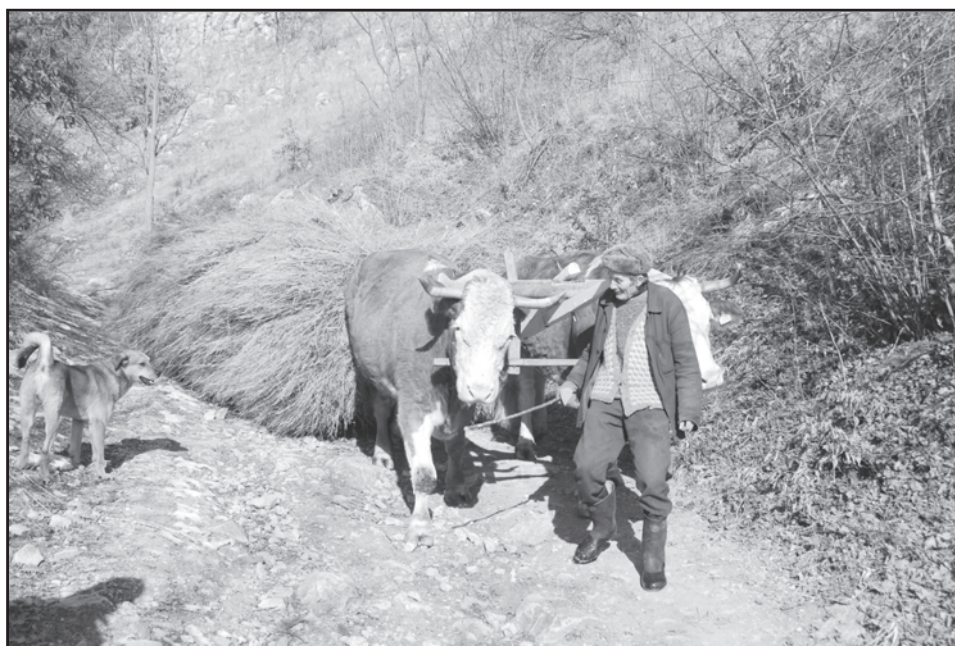
După o perioadă încărcată de tradiții și obiceiuri, cea a sărbătorilor de iarnă, satul revine la viața lui obișnuită. Țăranul se întoarce la munca lui și își respectă tradițiile din bătrâni. Denumirea populară a lunii ianuarie, Gerar, vine de la gerul mare ce caracterizează această lună. Luna debutează cu o serie de sărbători religioase cum ar fi Sfântul Vasile, Boboteaza și Sfântul Ioan Botezătorul, care încheie ciclul sărbătorilor de iarnă.

În perioada imediat următoare sărbătoririi Bobotezei, din data de 6 ianuarie, în satele hunedorene, comunitățile sătești se pregătesc pentru lucrările de primăvară după un calendar agrar, care pregătește viitoarele activități din gospodăria țărănească. Este greșită concepția celor care considerau că, în timpul iernii, țăranii aveau mai mult timp. În calendarul țăranului există zilnic activități care urmează ciclul vegetal al anului respectiv cu împlinirile (recolte bogate, zile prielnice pentru diversele activități) și neîmplinirile sale (mănarea recoltelor, furtuni, grindină), care se bazează pe experiența ancestrală a comunității sătești.

Cum se prevede Noul An agrar

După purificarea generală prin sărbătoarea Botezului, se anticipau și aspectele Noului An agrar prin previziuni de natură meteorologică, dar care erau legate de „semne” sau „arătări” ale cosmosului și ale pământului. De exemplu, pentru a verifica dacă solul este pregătit pentru însămânțare, țărani se așezau cu fundul pe arătură, după zborul anumitor păsări sau insecte știa un anumit eveniment care trebuia să se întâmple, cum ar fi venirea ploii. Utilizând ca generic

calendarul popular vorbim despre mai multe segmente ale acestuia (agricol, pastoral, apicol, viticol etc)., toate cuprinse în zilele sacre propice pentru desfășurarea unor practici magice. Calendarul era împărțit în Sărbătorile Mari, care reprezentau evenimentele religioase deosebite ale marilor sfinți și în sărbătorile mici, cele care erau reprezentate cu cruce neagră în calendar. În general, toate aceste

practici ancestrale se mai păstrează lacunar, ca segmente nelegate, în atitudinea și concepția persoanelor vârstnice, care consideră că și sfinții mici din calendarul tradițional erau deosebit de importanți pentru întreaga viață a satului.

Sărbători mici pentru perioada 10 -17 ianuarie

Data de 10 ianuarie era considerată în satele hunedorene, mai ales în cele izolate, drept o zi cheie pentru întregul an. Dintre sfinții din calendarul religios se remarcă Sfântul Grigorie, care era celebrat ca fiind protectorul căldurii și dușmanul frigului, întrucât această dată, țărani o considerau ca „fiind o zi-cheie pentru întregul an” (*Antoaneta Olteanul*).

În 11 ianuarie, prin celebrarea Cuviosului Teodosie cel Mare se proteja nașterea, acest sfânt fiind considerat protector al copiilor. Se spunea că cine ținea această sărbătoare avea în decursul anului copiii feriți de boli, frumoși și puternici. Copiii care veneau pe lume în această zi și purtau numele sfântului Teodor erau sub aripa protecție a acestuia și le era sortit să fie sănătoși și puternici. Sfântul mai era ținut deoarece se credea că el apăra și nașterea vitelor. Femeile care făceau copii mai greu, sau nu

puteau face copii, se rugau la Sfântul Teodosie să le apară în somn și să le spună data eventualei nașteri. Astfel, în satele de pe Platoul Luncanilor, se spunea că „Sfântul Teodosie se ținea de femei pentru că, altfel, de nu se ține, e primejdie” (*inf. Toncea Maria din Ursici*).

Perioada dintre 12 și 15 ianuarie cuprinde o serie de sfinți cum ar fi Sfânta Muceniță Tatiana, Sfântul Mucenic Ermil și Stratonic precum și Cuviosul Pavel Tebeul și Ioan Colibașul, care, deși “sfinți mici” și trecuți cu cruce neagră în calendar erau considerați drept apărători ai gospodăriei.

Săptămâna se luminează cu o zi importantă din calendarul țăranelui, cea de 16 ianuarie, când, în trecut, comunitățile sătești hunedorene țineau pe Sfântul Petru de Iarnă sau Miez de Iarnă, zi importantă din Anul Lupului, care cuprinde mai multe sărbători dedicate acestui animal în ipostază de apărător al gospodăriilor țărănești, dar și profund distructiv, cu cei care nu-i serbau ziua. Sfântul Petru era patronul lupilor, cel care regla comportamentul distructiv al animalelor de pradă și lua măsuri de apărare a vitelor. Cei care nu țineau cont de această sărbătoare erau pedepsiți. În credința populară, Sfântul Petru era considerat ca cel care este stăpânul cheilor Raiului și cei care îi celebrau ziua aveau mari șanse să ajungă după trecerea în neființă în Rai. Sfântul Petru de Iarnă și Sfântul Petru de Vară formează două puncte centrale ale anului agricol și pastoral. Pentru multe sate din trecut, ziua Sfântului Petru de Iarnă era zi de mare sărbătoare, când nu era voie să se facă nicio lucrare, deoarece era pericol de boală sau chiar de moarte, dacă se încălca acest obicei. Iată ce relatează o informatoare din Balșa, ținutul Orăștiei: “o femeie care nu a ținut ziua și a lucrat până seara la război. A doua zi, în timp ce spăla cămășile, una din fetele sale i-a adus o găleată cu apă fierbinte și din greșeală a turnat-o pe femeia ce spăla, opărind-o toată. Aceasta a fost pedeapsa pentru că a lucrat în zi de mare sărbătoare” (*inf. Moga Ana*).

În ziua de 17 ianuarie, femeile țineau o sărbătoare compozită,

rezultată din suprapunerea mai multor sfinți patroni cum ar fi Cuviosul Antonie cel Mare și Sfântul Tănase, numită în anumite zone, Circovii. Circovii erau un ciclu de sărbători de trei zile, care se țineau cu scopul de a contracara spiritele malefice, ce vizau starea de sănătate a omului, dar și a animalelor, a păsărilor din gospodărie, combătându-se astfel, niște boli specifice care apăreau în această perioadă, în special, banalele răceli. Pe Valea Mureșului, bărbații făceau pe malul râului focuri pentru a alunga spiritele rele din gospodărie și a le trimite departe, pe apă.

Multe dintre aceste obiceiuri și tradiții s-au pierdut în satele hunedoreane de-a lungul timpului. Dacă în unele zone izolate, fragmentat, aceste ritualuri se mai practică de către bătrâni, locul unde acestea sunt mai des întâlnite sunt culegerile de etnografie și cultură populară. Încetul cu încetul, satul tradițional românesc devine doar o aducere aminte.

Practici magice în “Săptămâna de mijloc”

„Iarna se numește tot răstimpul cât ține omăt. Ea se începe la Sfântul Nicolae și durează până la Alexii. Mijlocul iernii sau dricul iernii se numește răstimpul când gerul e mai mare. Iarna soarele luptă cu noaptea, că ziua-i mai mică, de aceea n-are putere, dar altfel ar încălzi și iarna ca și vara. Iarna noptile-s mai mari și pământul îngheață, iar soarele răsare târziu și nu-l poate dezgheța. Cum dă în

primăvară și se mărește ziua, soarele stă mai mult pe cer, că răsare dimineata, pământul peste zi se încălzește și peste noapte tot cald rămâne, și atunci poate rodi” (*Antoaneta Olteanu – Calendarele poporului român*).

În calendarul tradițional al țăranului se vorbește despre Trecerile Mari. Acestea sunt, de fapt, ieșirea dintr-un anotimp și intrarea în altul. După jumătatea lunii ianuarie, prin tradiție, satul hunedorean se

pregătea intens pentru începutul anului vegetal (anul în care se pregătea și începea recolta viitoare), intrarea în primăvară.

Fenomenele meteorologice din luna ianuarie erau “citite” astfel: dacă este moină, primăvara va fi friguroasă, iar vara călduroasă; dacă este ploaie, vara va ploua, semănăturile se vor strica și poamele vor fi viermănoase; dacă este ger, în februarie va fi nea și în iulie cald iar cucuruzul va crește mare; dacă este cald și uscat, va fi zăpadă în martie și aprilie iar anul nu va fi mănos; dacă este negură, februarie va fi umed. Acum se curăță pomii de uscături, se pune gunoi pe straturi, se curăță legumele și fructele din pivnițe; se îngrijesc vitele, se dreg uneltele și gardurile.

Sfinții mici, păzitori și protectori

Dacă urmărim calendarul popular, bogat în practici magice și terapeutice, observăm că se desfășoară aproape zilnic sărbători ale unor sfinți patroni, cum ar fi Sfântul Atanasie și Sfântul Chiril (18

ianuarie), Sfântul Marcu și Sfântul Arsenie (19 ianuarie) Sfântul Eftimie cel Mare (20 ianuarie) și Sfânta Agapia (24 ianuarie). Prin tradiție, acești sfinți erau păzitori și protectori recunoscuți în cazul unor boli ale oamenilor sau

ale păsărilor. Acestor sfinți poporul le atribuie putere de vindecare asupra ciumei (prin ciumă se înțelegea o gamă largă a bolilor molipsitoare, nu doar ciuma propriu-zisă). Astfel, în aceste zile se obișnuia împărțirea ofrandelor rituale, din care nu lipsea pâinea ritualică (se făcea din apă neîncepută, făină de grâu și sare), apa sfințită de la Bobotează (se păstra pentru a se uda grajdurile, acareturile și animalele) și untură cu care se ungeau animalele (li se făceau stelute între coarne pentru a fi protejate). Femeile afumau ungherele grajdurilor cu “plante magice”, culese doar în anumite zile ale anului precedent, între care predomină busuiocul, element indispensabil descântecelor. În unele zone, cum ar fi Platoul Luncanilor, în satul tradițional nou-născutul, după prima scaldă, se ungea pe buric cu untură de urs spre a fi ferit de boli (*inf. Dănilesc Eva, satul Târșea*).

Zi care vestește ieșirea din iarnă

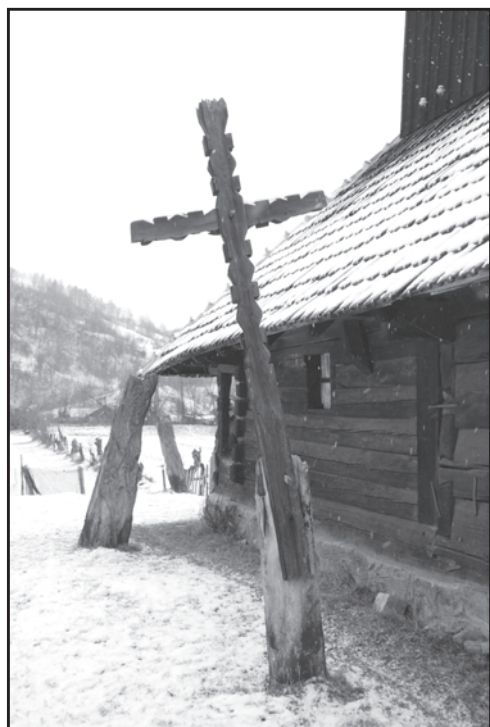
La data de 18 ianuarie, de Sfântul Atanasie, locuitorii din satele de munte, din zona Orăștiei, știau că iarna este la jumătate și că își pierde din puteri, anunțând primăvara. În aceste zile, în gospodării nu se lucra și se sărbătorea acest sfânt pentru a nu se îmbolnăvi copiii sau oamenii de “ciumă” și alte boli.

În unele sate din Țara Hațegului, femeile făceau colaci, îi duceau la biserică unde erau sfințiți de preot, iar după slujbă îi împărțeau copiilor și oamenilor săraci. În satele tradiționale din Ținutul Pădurenilor, femeile pregăteau cunoscuta plăcintă

pădurenească umplută cu diferite ingrediente și prăjită în unt. Plăcintele erau împărțite prietenilor și rudelor cu scopul de a-i feri de bolile ce apăreau în această perioadă.

Bătrânii spuneau că cine lucrează de Sfinții Atanasie și Chiril,

făcea bube la picioare și erau atât de greu de tămăduit că se putea chiar muri din pricina lor. Pe Valea Mureșului, bătrânele satului ziceau că e bine ca în aceste zile să se dea pomană o găină neagră, pentru a alunga ciurma din sat și din holdele sale.

Conținutul manifestărilor reflectă astfel, o uluitoare cuprindere în universul etno-folcloric al vieții tradiționale, al ritualurilor ce adunau interdicții, cu scopul de a alunga spiritele rele (molimi, furtuni, eclipse, ploi, secete), prin valoarea mito-simbolică a plantelor și animalelor.

Este de remarcat și faptul că țăranul avea anumite “semne”, care anunțau vremea și mersul ei și în funcție de desfășurarea fenomenelor meteorologice, țăranul își lua toate garanțiile pentru a le putea contracara acțiunile nefaste, cel puțin simbolic.

Săptămâna aceasta, din 18 și până în 24 ianuarie, este numită în popor “de mijloc”, în sensul că precumpănea desfășurarea viitoare a iernii. Este perioada de trecere la Filipii de Iarnă, sărbătoare cunoscută și sub denumirea de Zilele Lupilor. Filipii sunt patroni ai lupilor, de aceea această sărbătoare este ținută cu strictețe mai cu seamă în casele de ciobani și în gospodăriile în care sunt animale.

Sărbători însemnate la sfârșit de Gerar

Cel mai mare dintre fii Anului, Ianuarie sau Gerar, era cunoscut în trecut și sub denumirea de „Genarie”, „Gherarie” sau „Calendariu”.

În satele hunedorene, multe tradiții și datini s-au estompat și readaptat la schimbările petrecute de-a lungul timpului. Iarna este pentru țăran mai mult timp de veghe și așteptarea a timpului de explozie vegetală, iar muncile agricole sunt puține și mai mult pregătitoare: gunoiera viitoarelor holde, îngrijiri de animale și pomi, repararea, pregătirea uneltelor de muncă.

În această perioadă, în calendarul ortodox sunt mai mulți sfinți, care erau considerați protectori împotriva bolilor, sau mai bine zis, fiecare dintre acești sfinți avea o menire. Astfel, Cuviosul Xenofont, Sf. Efrem Sirul, Sf. Iacob Sihastrul, precum și cei Trei Ierarhi, din 30 ianuarie, erau protectori împotriva diferitelor boli și a spiritelor malefice ce se manifestau în această săptămână.

Pe data de 25 ianuarie, etimologia populară îl anunță pe Sfântul Grigorie Teologul, care păzește de ologeală, arsuri sau înnece. Fiind iarnă, frig zăpadă și ghețuș, foarte mulți alunecau și cădeau. De asemenea activitățile zilnice se desfășurau mai mult în spațiul casnic, unde era pericolul ca oamenii să se ardă la foc. Pe Valea Mureșului, în trecut, peștele era o sursă de subzistență pentru locuitori. În iernile grele, mulți dintre ei pescuiau la copcă și exista riscul ca gheața să se spargă. De aceea la 25 ianuarie, ziua Sfântului Grigorie Teologul era ținută și respectată. Nu se lucra cu nici un fel de unealtă ascuțită (cuțit, ac, foarfecă, topor, etc.) pentru a se putea evita accidentele. Sfântul mai era considerat și protector al văduvelor. Din acest motiv, femeile văduve seara se închinau la icoane, pentru a-și asigura liniștea și belșugul pentru anul care venea.

Filipii de Iarnă, țiinuți cu sfințenie

La sfârșitul acestei săptămâni se remarcă o sărbătoare deosebită, Filipii de Iarnă. Aceștia ocroteau animalele din gospodării, dar aveau

și puterea de a asmuți lupii asupra celor care nu-i cinstesc cum se cuvine. Filipii sînt păstori ai lupilor. În conștiința populară sărbătoarea este adînc înrădăcinată, fiindu-i alocată o perioadă destul de mare în timpul iernii (25 ianuarie–2 februarie, în unele părți ale țării 29 ianuarie–2 februarie), în funcție de cum se serbau în comunitate, dar și în timpul verii (Filipii de Vară). Filipii de Iarnă erau ținuți îndeosebi în satele colinare și de munte, unde lupul reprezenta o primejdie deosebită. Această sărbătoare era consacrată lupilor și implică numeroase tabuuri și practici apotropaice (împotriva spiritelor rele), precum și lupta împotriva puterii distructive a animalelor. Filipii de Iarnă mai reprezentau și sfârșitul perioadei de împerechere a lupilor, care începea cu 80 de zile înainte, la Filipii de Toamnă cum erau cunoscuți de comunitate. Filipii de Iarnă erau ținuți în mod deosebit, deoarece bătrânii credeau că astfel lupii nu vor face prăpăd în vitele din gospodărie. În această perioadă, femeile din Țara Hațegului lipeau gura sobei cu lut, ca să lege gura lupilor să nu mai mănânce animalele (*inf. Bojin Maria, satul Ostrov*). De asemenea, la hornul casei se atârna o secure sau o unealtă de-a casei, existînd credința că astfel vor fi uitate vitele și oile de către dihăanii. Se spune că gospodarul care nu va prăznuii Filipii va rămîne fără păsările din curte, pe care i le vor mîncea ulii. Bătrînii spuneau că în aceste zile nu-i bine să dai nimic din casă că altfel vei da tot anul.

Sfinții Mari Trei Ierarhi

Cele mai multe practici ce erau respectate cu sfințenie în această săptămână și-au pierdut din importanța pe care o aveau în satele tradiționale, fiind uitate. Însă ziua celor trei ierarhi, Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur din 30 ianuarie, se mai păstrează și astăzi, ca zi importantă pentru combaterea bolilor și a spiritelor malefice care perturbă bunul mers al vieții în gospodăriile

sătești. În acest sens, mitologia populară și-a construit propriile mituri prin reliefaarea unor trăsături pozitive, legate de fertilitate. Astfel, în satele tradiționale din Ținutul Momârlanilor, bătrânele aveau credința că în această zi începea împerecherea păsărilor și a animalelor.

Această mare sărbătoare se ținea printr-o serie de interdicții și prescripții rituale care erau respectate, în special de cei în vârstă. Țăranii credeau că este ziua în care creștinii au intrat pentru prima dată în biserică și că de atunci a început credința în Dumnezeu. În această zi se făcea colivă și se mergea la biserică, unde se ținea praznic pentru morților neîmpărtașiți. Mai toate satele au avut soldați căzuți pe front sau au fost dați dispăruți în cele două războaie mondiale și care se considera că au murit neîmpărtașiți. Pentru acești soldați se ținea praznic și se aprindea o lumânare, pentru ca viața lor de apoi să fie luminată.

Bărbații din zona Orăștiei, din satele din “Câmpul Pânii”, cum erau numite Romosul și Geoagiu, credeau că dacă a mai rămas grâu

neîncolțit din toamnă sub zăpadă, în această zi, încolțea sigur (*inf. Borza Gheorghe, satul Tămășasa*).

Tinerele fete din Țara Zarandului foloseau plante “erotice” cum ar fi sânziene, busuioc, romaniță sau piciorul cocoșului, pentru a li se arăta ursitul în somn. În ziua respectivă, fetele țineau post “negru” mâncând doar pâine cu sare pentru a fi „curate” în noaptea ritualului.

Bătrânii satului spuneau că în această zi, “soarele sare cât un cerb”, adică urcă mai mult pe boltă, încălzind pământul mai puternic.

Ajutorul lui Sfântul Petru

Ziua de 31 ianuarie, ultima din această săptămână, în unele zone și ultima dintre cele trei ale lupului, este a Sfântului Filip cel Șchiop (patronul lupilor), un personaj ecleziastic comun, ajutor al Sfântului Petru. Sfântul Filip proteja și uneori vindeca persoanele șchioape, iar cei care nesocoteau și nu țineau ziua se considera că erau pedepsiți (schilodiți de sfânt) iar lupii le vor fura oile. Nici în această zi bărbații nu lucrau cu unelete ascuțite, deoarece se fereau să nu se „accidenteze”, deci respectau interdicția de Sfântul Filip cel Șchiop.

Stretenia – sfârșitul iernii în calendarul agrar arhaic

Denumirea de Făurar vine de la Faur, adică timpul când se ascuțeau uneltele pentru începutul sezonului agrar. Pentru că are 28 sau 29 de zile, Făurar este considerat fratele cel mic al lunilor anului. Vremea acestei perioade reflectă capriciile copilului Faur: când acesta râde, vremea e frumoasă, când e supărat și plânge, suflă viscolul și pietrele crapă de ger.

Data de 1 februarie, era considerată “capul de an” al calendarului

agrar arhaic, când se “întâmpina iarna cu vara”, cum ziceau țăranii (*Antoaneta Olteanu – Calendarele poporului român*). Se apropie sfârșitul iernii, iar Făurar pregătește intrarea în primăvară, când începe a se topi zăpada și ghețurile. Toată această pe-

rioadă este presărată cu practici magice rituale, care pregătesc munca câmpului. Această săptămână anunță derularea muncilor agricole, oamenii se preocupau de repararea uneltelor și îngrijirea animalelor de care aveau nevoie la arat și semănat. Calendarul popular este plin de sfaturi care pregătesc viitoarele munci agrare.

Patronul insectelor de tot felul

Prima zi din lună, ziua Sfântului Trifon, este deosebit de importantă în calendarul agricol, pomicol și viticol. Această zi era venerată, în trecut, de mulți locuitori ai satelor hunedorene. În concepția populară,

Sfântul Trifon era patronul insectelor de tot felul și acestea puteau ataca vegetația chiar de la începutul apariției sale. De aceea, acum se practicau o sumedenie de practici apotropaice, pentru a-l influența pozitiv pe Sfântul Trifon, protectorul insectelor, în dezvoltarea vegetației.

Întreaga lună februarie, începând cu data de 1, cuprinde o serie de sfinți care erau celebrați de către comunitatea rurală, între care Sfântul Trifon, într-un ciclu de trei zile. Acești sfinți erau ținuti în special de persoanele în vârstă, păstrătoare ale obiceiurilor și tradițiilor.

În mitologia tradițională românească sărbătoarea poartă diverse denumiri cum ar fi Sfântul Trifon, Trifan, Trif, Trif Nebunul, Trifonul Viermilor sau Ziua Omizilor. În alte zone, sărbătoarea Sfântului Trif este numită și “Sărbătoarea Nebunului”, pentru că, de exemplu, bătrânele din Bunești (zona Orăștiei) spuneau că toate femeile trebuie să respecte această zi, altfel, puteau “să bolunzească de cap” (să înnebunească).

Concepția are la bază o legendă religioasă, potrivit căreia Sfântul Trifon era păzitorul de lupi al Fecioarei Maria. Atunci când a ieșit cu pruncul Iisus din biserică, din cauză că nu a asigurat paza așa cum trebuia, Fecioara Maria l-a pedepsit “amețindu-l” de cap. Dar mai târziu, la rugile sale, l-a vindecat și i-a dat putere asupra tuturor

insectelor. Astfel, Sfântul Trifon anunță primăvara cu întreg cortegiul de gănganii, cele mai multe distructive asupra vegetației, având puterea de a le alunga pe cele rele.

În satele de pe Valea Mureșului se mai crede și astăzi că ,dacă de ziua Sfântului Trif nu se pune omătul, va fi “primăvară sacă”(fără ploaie); în schimb, dacă se pune omătul, va fi an cu belșug de “grâne și poame” (*inf. Buștea Ioan, satul Ilia*).

“Stretenia” coincide cu sfârșitul iernii

Ziua cea mai importantă a calendarului tradițional al țăranului este cea din 2 februarie, numită “Stretenie”, ce coincide în calendarul creștin–ortodox cu “Întâmpinarea Domnului”. Apare astfel un personaj ciudat, numit Stretenia (numele slavon al Întâmpinării Domnului), un fel de zeitate dușmănoasă și vindicativă, aproape o

copie a lui Trif (cel Nebun), care are trăsături de nebunie ireverențioasă, și care îi pedepsea pe cei care îl nesocoteau și nu-i sărbătoreau ziua.

În satele pădurenești, ziua era considerată de mare importanță, pentru sănătatea vitelor mari și se numea STREĆENIE, fiind o sărbătoare plină de interdicții și de tabuuri: nu se tăia cu foarfeca, din cauza gândacilor, nu se mătura casa să nu streche vitele peste vară, nu era bine să scoți vitele din grajd pentru adăpat, nici pentru curățatul grajdului. O bătrână din Lelese, *Petriș Maria*, povestea că

bărbații trăgeau de coada vacii în jos, până ce animalele răgeau, ca nu cumva în vara respectivă să-și ridice coada și să nu “streche” când o pișca “musca vara și să bage boala în ie”. O practică asemănătoare se mai păstrează și acum în satele comunei Ribița, din Țara Zarandului, când în această zi se punea zăpadă sub coada

vacii, ca să nu “streată”, adică îmbolnăvească în vară, când vor fi călduri mari (*inf. Dușan Monica, satul Ribița*).

Începând cu data de 2 februarie, țărani credeau că iese ursul din bârlog, și atunci, “iarna nu mai are putere și vremea prinde a se încălzi.” Există legenda conform căreia, dacă în această zi este soare, ursul iese din bârlog și, văzându-și umbra, se sperie și se retrage, prevestind, astfel, prelungirea iernii cu încă șase săptămâni. Dimpotrivă, dacă în ziua de “Stretenie” cerul este înnorat, ursul nu-și poate vedea umbra și rămâne afară, prevestind slăbirea frigului și apropierea primăverii.

Prima săptămână a lunii februarie consemnează și un ciclu de trei zile (1-3 februarie) ale “Zilelor Lupului”, sărbătoare care se mai păstrează și astăzi în satele izolate din Țara Hațegului. Este perioada în care numeroase dintre practicile de apărare a gospodăriei se învârt în jurul lupului, personaj animalier de primă mărime în mitologia populară. Aceste zile trebuiau ținute, pentru ca lupii să nu intre în gospodărie și să sfâșie animalele, în special, oile.

Pentru săptămâna care urmează apare în calendar, Ziua Sfântului Haralambie, care este foarte importantă și însemnată cu data de 10 februarie. Sfântul Haralambie este patronul ciumei și a fost investit de Dumnezeu cu protecția oamenilor, a animalelor dar și a culturilor vegetale, atacate de dăunători.

Haralambie în „Zilele Gâgăniilor”

Denumirea populară a lunii februarie este legată de meșterii fauri, lucrători ai fierului, care pregăteau uneltele de muncă, ascuțeau sau confecționau fiarele sau cuțitele de plug înainte de deschiderea sezonului agrar. Acum se încheiau, de obicei, șezătorile și o dată cu ele distracțiile tinerilor din serile și nopțile lungi de iarnă. Conform credinței populare, în această perioadă natura se trezește la viață dar totodată se trezesc și forțele malefice, distructive care se opun nașterii vieții, a vegetației și a primăverii.

Patronul Ciumei

În această săptămână, când deja natura prinde a se trezi la viață apare în calendarul tradițional popular un sfânt de mare importanță,

Sfântul Haralambie (10 februarie), socotit de popor ca patronul Ciumei (înțeleasă ca orice fel de boală molipsitoare), care a fost investit de Dumnezeu cu protecția oamenilor dar și a culturilor vegetale atacate de dăunători. În concepția populară, împletită cu legenda biblică Sfântul Haralambie a primit de la Dumnezeu învățătura și puterea de a apăra lumea de bolile molipsitoare, în tot cursul anului. Este cunoscută legenda sfântului în cartea *Viețile Sfinților*, în care Sfântul Haralambie primește „marea taină, cu care să alunge foametea și stricăciunea rodului prin mântuire sufletească și înmulțire de dobitoace”.

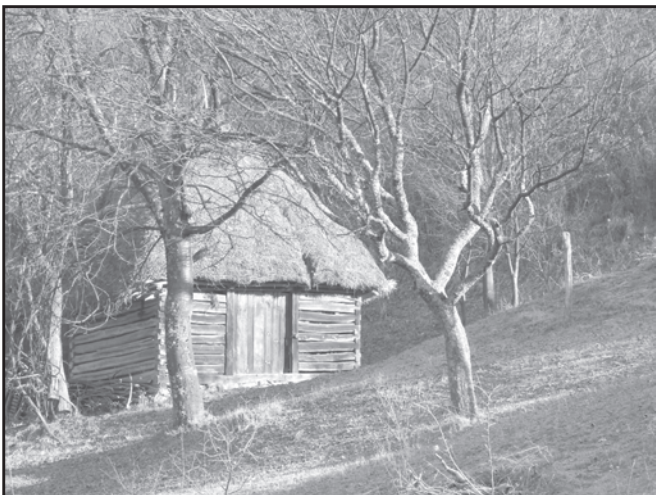
În această săptămână, Haralambul Ciumei, cum este numit în diferite comunități rurale, instituia o serie de interdicții și practici care să apere oamenii de cumplitul flagel al bolilor. O legendă spune că Sfântul Haralambie

a suferit foarte mult în timpul vieții. De aceea, înainte să moară, Dumnezeu i-a spus să își aleagă o răsplată. Sfântul i-a întrebat pe oameni ce ar trebui să ceară și ei l-au rugat să ceară ciurma, care făcea pe atunci multe victime. Dumnezeu i-a dăruit atunci ciurma, iar Sf. Haralambie a legat-o cu un lanț și tot așa o ține și astăzi. Iar când oamenii uită să îl sărbătorească îi mai dă drumul pe pământ și ciurma,

care are aripi și ține în mână o sabie lată, se duce la acei oameni și îi omoară.

Astfel, pe Platforma Luncanilor, de Sfântul Haralambie se mergea la biserică, iar femeile dădeau preotului să sfințească un colac făcut din tărâțe de grâu, iar mai apoi

îl așezau la hotarul satului, pentru a alunga bolile care se puteau năpusti asupra comunității (*inf. Grecu Ileana, Luncani*).

În Țara Hațegului, gospodarii mergeau în livadă și stropeau pomii cu apă sfințită, pentru a distruge viermii și gângăniile care le aduc stricăciuni.

În satele din comuna Ribița și Buceș, se țineau slujbe de către preoți în gospodării pentru sănătate, belșug și pentru protejarea animalelor. Cu această ocazie, preoții făceau o sfeștanie pe un fund de lemn pe care gospodarii îl prindeau în peretele grajdului să le apere animalele de boli tot anul (*inf. Dușan Monica, satul Ribița*). De asemenea, în această zi nu se lucra, pentru că altfel oamenii se puteau îmbolnăvi de anumite boli molipsitoare.

Un obicei cu adevărat spectaculos

Mai există și în ziua de azi, în multe sate din comuna Boșorod, o practică străveche de combatere a bolilor “de primăvară”, numită “Cămeșa Ciumei”. Acest obicei consta în confecționarea unei cămăși, în cadrul unei singure șezători, după un anume ritual, cu

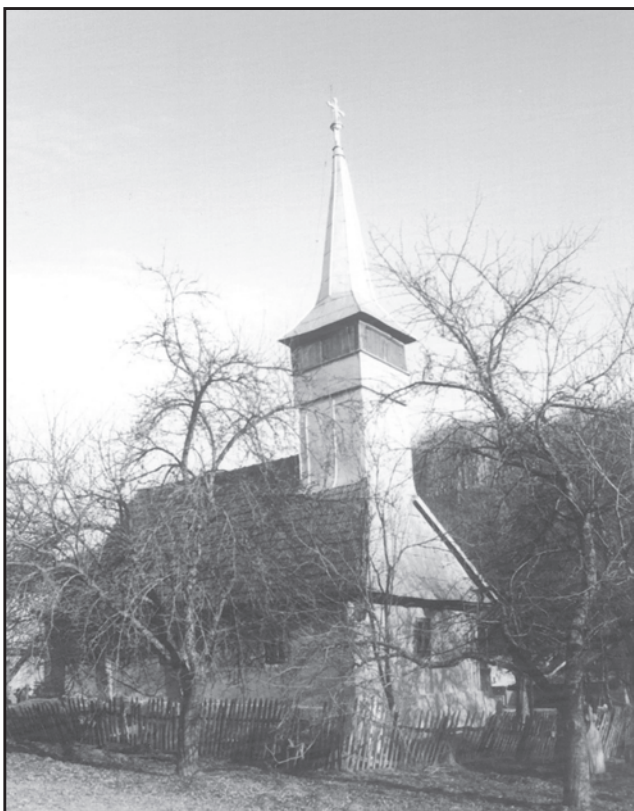
scopul de a o pune în hotarul satului, pentru combaterea bolilor și alungare lor din cadrul comunității. Iată, concis, cum se desfășura această ritual, după relatarea bătrânei Corobea Eleonora din Boșorod: se adunau nouă femei bătrâne la apusul soarelui în cadrul unei șezători și acestea după ce spuneau rugăciunea de început a lucrului se apucau să toarcă, să depene, să urzească, să croiească și să coasă o cămașă din cânepă. După ce-au terminat-o în cursul aceleiași zile, iau cămașa și înconjoară cu ea „șapte hotară” apoi o lasă „vamă” la marginea satului unde o bătrână spunea un descântec, al ciumei: „Ciumă ce cutreieri sate/ Cu moartea pe apucate,/ Ciumă ce iei viețile/ Și întuneci soarele,/ Ț-aducem cămeșe-n dar/ Să te-ntorci de la hotar./ Ia-ți, Ciumă, cămeșă ție/ Și du boala pă pustie!/ Cămeșă o făcui eu/ Cu lucru lui Dumnezeu./ Descântecul ți-l spun eu,/ De leac să deie Dumnezeu!/ Noi descântam cu tărie/ Să pleci de-aici pă vecie!/ Du-te-n piatra munților,/ În copita ciutelor!/ Une cocoșii nu cântă/ Și glas de om nu descântă./ Și îți fă acolo casă,/ Și îți pune-acolo masă!/ Vântule, vântule,/ Care lejeni frunzele/ Și miști ierburi pe pământ,/ Adu leacu’ mai curând!/ Satu’ rămână curat,/Și de Domnul luminat!/ De viață s-avem folos/ În cuvântu’ lui Hristos!” (Marcel Lapteș – Eseuri de etnografie și folclor).

În alte sate, se puneau în hotarul satului bucați de pâine veche, oase rămase de la masă, crezându-se că ofrandele vor îmbuna ciuma să nu se așeze în localitate ”să mănânce bucatele și să plece în

alt tărâm”. “În satul Boșorod făceam hrana ciumei mai în colo, în hotarul satului, puneam o cruce din lemn de prun și jos puneam oase de-ale mari de nu le mai mîncă cîinii ce găseam prin bătătură, un dărab (bucată) de pită de-aia veche și puneam să mînce ciurma să nu mai vină în holdele noastre așé, altele tăiau o găină neagră și o puneau în gardul de sus al ocolului, lîngă Dealu' Căpățâanii să mînce ciurma și să nu vină în satul nost”, mai povestește o altă femeie din satul Boșorod, baba *Vișa Saveta*.

În contextul acestor credințe importante în calendarul popular, respectate de toată comunitatea, bătrânii erau de părere că luna februarie a fost întotdeauna o lună capricioasă și rea. Era considerată supărată și vitregă deoarece i s-au „repartizat” cele mai puține zile. Pe de altă parte, luna februarie este și cea care marchează începutul sfârșitului iernii: „Februarie doboară iarna”, se spune în unele zone.

Credințe și ritualuri în săptămânile pascale

În spațiul tradițional românesc, ciclul pascal este un moment crucial. Zilele săptămânilor ce preced Paștele sunt puternic influențate de evenimentele din calendarul religios, suprapuse peste un strat arhaic magico-ritualic. În calendarul tradițional, un loc aparte îl au sărbătorile și obiceiurile cu dată mobilă. Conform calendarului, Paștele nu are dată fixă și potrivit rigorilor creștine, anual, biserica ortodoxă și cea catolică au stabilit data Paștelui. Această mare sărbătoare trebuie să fie obligatoriu într-

o duminică, după echinocțiul de primăvară și după un ciclu de lună plină. La ortodocși există și o prescripție suplimentară: niciodată nu cade o dată cu Paștele evreiesc. Astfel, în mod consecvent, Paștele catolic cade în perioada dintre 22 martie (echinocțiul de primăvară) și 25 aprilie, iar Paștele ortodox în aceeași perioadă, mai rar în luna mai.

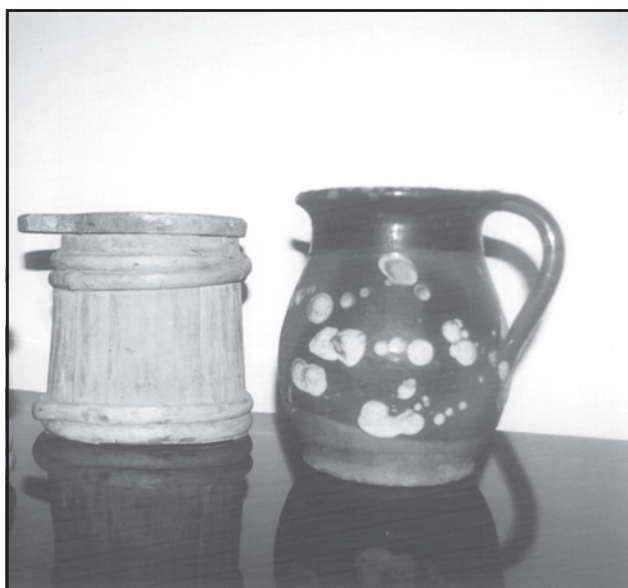
Credințe și ritualuri

Ca mai toate credințele satului tradițional, aceste manifestări reflectă un anume paralelism cu sărbătorile pascale, în primul rând datorită conținutului sacru al acestora. Asistăm astfel la coabitarea a două a

două filoane – creștin și păgân prin ritualul de înnoire a Lumii prin moartea și renașterea anuală a Mântuitorului Iisus (*Ion Ghinoiu – Panteonul românesc*). Tot acum au loc practici magice de alungare a molimelor, furtunilor, eclipselor, ploii și secetei și numeroase credințe și practici rituale, legate de naștere, căsătorie, moarte și „lumea de dincolo”.

În arealul folcloric hunedorean au mai rămas multe fapte vii din ciclul obiceiurilor și tradițiilor pascale. Încă se mai păstrează denumirea de Lunea Curată sau Lunea vaselor, ca fiind începutul postului, când întreaga comunitate țărănească se pregătea pentru purificarea spirituală și fizică, pentru stabilirea mâncărilor specifice în perioada postului. Ca

urmare, în toate gospodăriile, femeile se pregăteau de o curățenie generală a vaselor, unde s-au preparat mâncăruri de origine animală. Vaselor se spălau temeinic, apoi se lăseau la uscat cu fundul în sus până seara. Pe Platoul Luncanilor, după spălare, vasele erau stropite cu agheasmă. În alte zone, cum ar fi satele de pe Valea Mu-

reșului, în Lunea Curată, bărbații obișnuiau să bea la cârciumă (mai rar acasă), șapte pahare de vin sau țuică pentru a „clătări gura și mășalele de carnea ce or mâncat-o înainte de post și să le fie curate foalele (stomacul)” după spusele lui *Bujor Marcu din Bacea*. Fiecare zi, din cele șapte ale săptămânii 15-21 februarie, se bucura de un tratament special, fiecare având importanța sa.

Întâia săptămână de post

Lunea era socotită ca prima treaptă în care oamenii erau supuși unui regim de viață mai sever din punct de vedere spiritual și fizic, care va continua timp de șase săptămâni, presărate cu numeroase interdicții. Astfel, în universul țaranului, prima Luni din postul Paștelui mai avea și alte denumiri, cum ar fi Lunea Păstorilor, Lunea Păsărilor, Lunea Viermilor etc. Este începutul unei terapii gastronomice specifice: a șteviei, urzicilor, a grâului, orzului și a altor plante, eliminându-se cu strictețe alimentele pe bază de carne, grăsime, lapte, ouă (de origine animală).

Ziua de marți are o încărcătură sacră, ce consta în diferite practici și interdicții, numită în Țara Zarandului, „Marțea Încuiată”, care închidea orice posibilitate de a mânca „dulce”. În Ținutul Pădurenilor începe un ciclu al divinităților demonice și malefice, Marțea

Sântoaderului, în care apar personaje mitologice, cum sunt caii, ielele, strigoi, moroi etc. Pe Platoul Luncanilor, este marțea în care oamenii credeau că „se încurcă Sf. Toader” (protectorul cailor năzdrăvani). Timpul cailor lui Sântoader ținea de la șapte la nouă zile, de la prima marți până la cea de-a doua marți, uneori până joi la amiază, când vor fi prezenți doar caii șchiopi, care nu s-au putut ține după cei sănătoși. În zilele de luni și marți era interzis lucrul cu acul sau la război. Se spunea că cei care încălcau interdicția, când vor îmbrăca hainele făcute în aceste zile (numite zile de piatră) vor fi trăzniți iar ogoarele bătute de grindină și de caii lui Sântoader, care „zboară pe ceruri și amestecă norii” (*inf. Neagu Sanvina, satul Cioclovina*).

Miercuri, ziua postului, mai în toate obiceiurile și datinile hunedorene, este o zi a femeii, cu un pronunțat caracter apotropic și propițiere (a înconjura ceva și apăra). Ziua are o mare tensiune malefică, botezată fiind de femeile mai bătrâne „Strâmba”, sau conotată eufemistic, în alte locuri „Frumoasa”, prin urmările nefaste pe care le lasă la femeile care nu au respectat interdicția de muncă (*inf. Săcoi Rafila din Târșea*). În satele de pe Platoul Luncanilor, la Cioclovina, Ursici și Târșea, femeile însărcinate nu lucrează de frică să nu iasă pruncii cu gura strâmbă și picioarele întoarse. Până aproape de zilele noastre există printre bătrânele satului, vindecătoare a „bolilor de strâmbare”, invocând pe Maica Domnului și Sfânta Miercuri, să apere în special copiii.

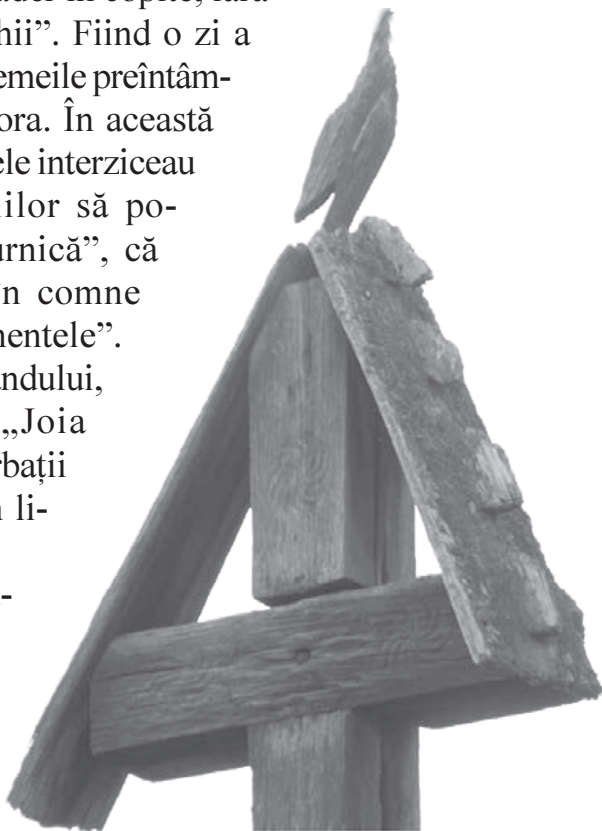
Joimărița sau Joia Sântoaderului

Joia era o zi marcată de puternice interdicții. În Ardeal această zi se numește Joimărița (stăpâna iepelor fermecate, confundată la Lunca, cu „alea frumoase”, adică ielele), iar în alte satele hunedorene, în Ținutul Pădurenilor, Sântoaderul sau Joia Lupilor. În această zi se credea că este ziua mai multor păsări care fac rău cum

ar fi ciorile, dar și a unor viermi și insecte. La Ocolișul Mic, bătrânii țineau cu sfințenie această zi, pentru că ziceau ei, era zi „De Mânzirea Iepelor”, numită și „Ziua Iepelor”. Această zi era respectată mai ales, pentru ca la naștere mânjii să fie sănătoși și frumoși. Există și o povestire legată de respectarea acestei zile : „un om n-o făcut așe și l-or fărmat caii lui Sântoader în copite, iară o iapă or mâncat-o lupchii”. Fiind o zi a cailor dar și a insectelor, femeile preîntâmpinau acțiunile ale acestora. În această zi, la Dâncu Mare, bătrânele interziceau femeilor tinere și copiilor să pomenească cuvântul „furnică”, că altfel, „or intra toate în comne (cămară) și or strica alimentele”. La Curechiu, în Țara Zarandului, femeile numeau ziua „Joia Ciorilor” și își puneau bărbații și copiii să le alunge din livada prunilor și merilor.

Vinerea este o zi a focului, prin practicile apotropaice de apărare a gospodăriilor. Din resturile ce rămâneau de la curățenie se făcea un foc în curtea casei, pentru arderea

demonilor ce fac rău în sat. Și animalele din gospodărie trebuiau apărute împotriva forțelor malefice ce aduceau boli și moarte, prin ritualuri speciale, vrăjitorii și descântece cu ajutorul unor plante culese „de an” și socotite magice. Locuitorii de la Meria, din Lunca Cernii,

numeau această zi „Vinerea Ierburilor”, deoarece, atunci se preparau leacuri pentru bolile la oi.

Sâmbăta este reprezentarea religioasă a Sfântului Toader, făcător de minuni, apărător și păzitor al Soarelui, în drumul său pe bolta cerească, care alungă frigul și gerul, aducând renașterea naturii. În comunitățile izolate din satele de munte ale Țării Hațegului, încă se mai crede că în această zi, Sântoader „ține pe dracul de grumaz și îl bate peste cap să nu facă cele rele în gospodăriile din sat și să nu se dea la oi și vaci” (*Inf. Bălușe Petru din Pui*).

Duminica închidea prima săptămână a Postului Mare. În această zi, toată suflarea satului mergea la biserică, aducând fiecare familie colaci, pâine, colivă, pentru a fi sfințite de preot și date oamenilor mai sărmani din sat. În această zi, mai peste tot se mânca porumb fiert, îndulcit cu miere, sau fasole frecată cu ulei din semințe de dovleac.

Toate aceste zile aveau o importanță deosebită pentru bunul mers al vieții și al treburilor în gospodării, fiecare fiind apărătoare de rele, dar și zile de prezicere a vremii, care era deosebit de schimbătoare, deoarece săptămâna viitoare anunța intrarea într-un nou ciclu al naturii, cel al primăverii.

Capul primăverii și fertilitatea naturii

Ultimul reper al iernii este Capu' Primăverii, care semnifică în calendarul popular sfârșitul iernii și începutul primăverii. Ultima săptămână din februarie este una a fertilității, puse sub semnul unor zeități mitice agrare, cum ar fi Dochia, care este cunoscută la noi în arealele etnofolclorice hunedorene, ca zeiță a fertilității, iar în sud (*Muntenia, Oltenia și Dobrogea*), Dragobetele, ca patron al păsărilor. În ziua de 24 februarie, comunitatea tradițională credea că este ziua perechilor, atât la oameni cât și la păsări și animale domestice. Această sărbătoare asigura tranziția către un an roditor, care trebuia apărat de acțiunile destructive ale forțelor malefice. Pe lângă fertilitate, sărbătoarea mai avea și caracter de renaștere a naturii.

„Dragobetele sărută fetele”

De asemenea erau reprezentate culturi arhaice, cu accent predominant pe personajele feminine, ca sursă a fertilității, iar bărbaților

li se recomanda să ia măsuri de siguranță prin apărarea fetelor de forțele malefice. În satele izolat din zona etnofolclorică a Orăștiei, în această săptămână, se credea că bărbații nu aveau voie să se certe cu soțiile sau femeile, că nu le va merge bine tot anul (*inf. Stoica Maria din Renghet – Geoagiu*).

Zilele îndrăgostiților se întindeau de la sfârșitul lunii februarie, pînă la sfârșitul lunii martie. În ținutul Pădurenilor și pe Valea Mureșului sărbători ca Pomana lui Sântoader, Popelnicul și Strigarea peste sat sunt oarecum asemănătoare cu ceea ce se întâmpla în aceste zile în zona de sud a țării, unde era sărbătorit Dragobetele. Ca orice credințe magico-rituale sărbătorile în aceste zone erau practici de prevenire dar și interdicții menite a apăra și îmbuna totodată, divinitatea fecundității. Existau credințe conform cărora, dacă o femeie punea în aceste zile mîna pe un bărbat străin, va fi dragăstoasă tot anul (*inf. Ștef Maria din Poienița – Balșa*); din zăpada netopită, de Sântoader, fetele își făceau rezerve pentru a se spăla la anumite sărbători de peste an, pentru a fi plăcute de flăcăi; când fetele și flăcăii se sărutau făceau un jurămînt pe care dacă nu îl păstrau erau pedepsite de diavol și sfârșeau în iad (*inf. Ungureanu Dorica – Lelese*). Totodată, existau și alte interdicții, care dacă nu erau respectate se credea că aduc numai pagube și nenorociri în gospodărie. Din acest motiv, în ziua de 24 era interzis lucrul, iar cine lucrează în această zi va ciricâi ca păsările toată viața. „De te cerți în casă cu muierea sau bărbatul îți va merge ca dracu' la lucru iar păsările îți vor mânca cucuruzul ce-l pui în țarină” (*inf. Ileana Lucaciu – Hășdău, com. Toplița*). Se credea că „e bine de ziua paserilor să chemi pe sară babele pricepute în legat de dragoste, să-ți zică ursitul” (*inf. Mama Letiția – satul Ribița*). Cu toate acestea, Dragobetele are un rol minor în cadrul obiceiurilor și tradițiilor, neavînd manifestări ritualice proprii care să-l definească pe deplin. Aproape uitat în secolul trecut, Dragobetele apare mai mult ca o sărbătoare revitalizată

de mass-media, în special la televizor în concurență cu Sfântul Valentin al occidentalilor, dorindu-se a fi o sărbătoare națională a iubirii.

Pomana lui Sântoader

Toate aceste credințe au denumiri specifice în satele hundorene: Sărbătoarea de Sântoader, cunoscută și sub numele de Pomana lui Sântoader, întâlnită mai mult în Ținutul Pădurenilor și Popelnicul, în comunitățile din zona Orăștiei și de-a lungul Streiului.

În arealul hunedorean, există o mare varietate de obiceiuri și datini

legate de aceste sărbători, multe dintre ele pierdute odată cu trecerea timpului, iar altele păstrate, în special în satele izolate, unde memoria sătenilor nu a fost cu totul alterată de timpurile moderne. Este cazul așa zisei Sărbători a lui Sântoader, cunoscută sub mai multe denumiri: Pomana lui Sântoader, Însoțirea fetelor, Înfățășirea

Flăcăilor, Caii de Primăvară sau Sâmbăta Sântoaderului. Săptămâna de Sântoader care ocupă un loc important în obiceiurile tradiționale, ca o mare sărbătoare a primăverii, având semnificații mai adânci prin simbolurile sale: calul (matrice mitică a geniilor naturii), oul (mitul creației periodice ca repetare a renașterii) și frunza verde (viața legată de personalitatea feminină, purtătoarea renașterii naturii).

Obiceiul se desfășura în mai multe zile ale săptămânii: joia, numită și Joia pomenii, dis de dimineață, grupuri de fete și flăcăi mergeau pe la casele sătenilor și strângeau alimente de post, din care se pregăteau și colacii: „brăduți ” pentru flăcăi și „pupeze” pentru fete. Joi noaptea, tinerii jucau până-n zori, în pădure, la focul făcut de flăcăi. „Odată cu ivirea zorilor grupul de fete și flăcăi pleca spre coastă pentru culegerea bolbotelor, ierburi cu puteri magice – brei, iarba vântului, spurc, iederă”, povestesc localnicii din Lelese. Fetele scoteau buruienile din pământ, punând în locul lor o bucată de colac (pupeză) și zicând: „Eu ți-am dat colac/ Tu să-mi dai de leac”, având credință că aceste plante aveau proprietăți magice și pot fi folosite ca remedii, în combaterea spiritelor malefice. Băieții care le însoțeau adunau bâte din corn, pentru a confecționa mai apoi răsteie de jug, codorici de bici, furci, etc. Sâmbătă dimineața fetele puneau o parte din bolbote (ierburi) la fiert, și cu apa rezultată își spălau părul pentru a crește lung și mătăsos „precum coadele iepelor”. Celelate bolbote erau puse la uscat și se foloseau peste an, ca plante vindecătoare pentru bolile oamenilor și animalelor. În dimineața de duminică, fetele se însoțeau : „mergeau cu toate la livadă, la cel mai fain pom și ziceau: puneți fiecare pupezele în pom că trebuie să vă însoțiți (împrieteniți) . Își legau cozile de la una la alta și-și puneau pupezele în pom, rostind: „Soață cu mine/ Soață cu tine/ Soață cu Dumnezeu”. Apoi scuturau pomul de cădeau pupezele, pe care fetele le recunoșteau, strigându-și numele fetei ce o va însoți” (*inf. Ungureanu Dorica, Lelese*). Astfel fetele se luau de mâini și rămâneau surori

până la celălalt Sântoader. Același ritual îl făceau și băieții, schimbând brăduții între ei, numindu-se „frați”, adică prieteni, tot timpul anului. Ritualul se încheia prin ospățul și jocul „pomanei de Sântoader”, care se făcea în casa unui gospodar înstărit, unde se mănâncea de post, iar fetele erau atente să nu le joace „cailor lui Sântoader”. Aceste personaje mitice (transformate în flăcăi frumoși), pedepseau fetele care încălcau interdicția și coseau sau țeseau în ziua de marți a Sântoaderului, jucându-le până la epuizare, sau chiar moarte.

Popelnicul

Un alt obicei, păstrat în parte, este cel al Popelnicului care se aseamănă în anumite puncte cu Pomana lui Sântoader. Acesta este un obicei propriu zonei Orăștiei, dar și satelor de pe Valea Mureșului Inferior. În Joia Sântoaderului fetele și făcăii din sat se adunau la o

gazdă unde petreceau până seara târziu. Gazda prepara pentru participanți colaci de post, frământați din făină de grâu cu apă îndulcită, numiți brăduți. Vineri, tinerele unite în grupuri, mergeau înainte de răsăritul soarelui să culeagă popelnicul – o plantă magică folosită în descântece și vrăji. Fetele mergeau doar în anumite locuri cum ar fi poienile pădurilor sau malul apelor, fiind însoțite de flăcăi. Pentru a îmbuna planta și a întări vraja, fetele așezau lângă ea bucăți de ouă fierte și firimituri de colac. Sâmbătă seara, fetele fierbeau frunzele de popelnic și se spălau cu apa pe cap, pentru ca părul să le crească lung și bogat. Apoi, își tăiau câteva fie de păr pe care le îngroapau la rădăcina viei, împreună cu apa rămasă, în speranța că părul lor va fi lung și puternic ca și coardele plantei. Ritualul obiceiului cuprindea și însoțitul, împrietenirea fetelor cu flăcăii din sat sau din satele din împrejurimi când se rupea brăduțul în două, fiecare mâncându-și partea și rămânând legați pe viață. Seara, sătenii se strângeau la o petrecere, când se constituiau viitoarele perechi de miri. În satul Cozia de exemplu, din comuna Cârjiți, perechile își arătau dragostea mâncând din aceeași farfurie. Obiceiul de primăvară al Popelnicului are rădăcini străvechi în societatea tradițională țărănească iar în unele sate se mai păstrează și astăzi.

PRIMĂVARA

„Mart e cea mai nesănătoasă lună. Mart se numără din ziua de Sf. Toader și ține mai tot postul. În ziua cea femeile până la amiază se lau, ca să fie sănătoase și să nu aibă visuri rele, că visuri rele ca în luna lui Mart n-ai tot anul ... visurile rele sunt din pricina strigoaicelor, că atunci umblă mai tare”.

(Elena Niculiță – Voronca – Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică)

„Dacă luna lui Prier e frumoasă și călduroasă, se așteaptă ca luna Mai să fie mai rece, chiar ghețuri ... că Prier e umed și aduce binecuvântare cu timp frumos”.

(Calendarul săteanului pe anul comun 1918, Sibiu)

„În Florar se așează berzele cel mai bine. Când vezi barza întâi să zici aste vorbe și vei avea în tot anul sănătate, bogăție și mulți prunci:

- Barză, barză
- Ce-ai în gușă?
- O căpușă
- Dar în piept?
- Lapte fiert
- În picioare?
- Două rășchitoare!
- În pene?
- Frigurile tele!
- Să te duci nouăzeci de ani cu ele!

(Artur Gorovei – Credinți și superstiții ale poporului român)

„Buna Vestire” – icoană pe sticlă de Mihaela Bercea

Babele și începutul primăverii

„Primăvara se începe, după unii, cu prima zi a lunii martie, după alții când se sfârșesc zilele babei Dochiei, și anume la Alexii, 17 martie, și durează până la Sf. Onofrei, 12 iunie. Alții pun iarăși ziua întâi de primăvară după ce trec treisprezece săptămâni numărate din ziua de Crăciun. Atunci zic ei că omătul se topește și curge în torente chiar și de pe vârful celor mai înalți munți. Când încep a ieși jigăniile și gujuliile de prin ascunzișurile lor de peste iarnă, când prind a zbura găzele și fluturii cei roșii și mai ales când încep a veni rândunelele, cocostarcii, cocoarele și celelalte paseri ce petrec peste iarnă în țările cele calde, atunci, când vin acestea, e semn că primăvara a sosit și că mai mult n-are să ningă” (*S.F. Marian – Sărbătorile la români*).

Martie este cunoscută și ca „luna buruienilor de tot felul”: urzici, ștevie, grăușor, ghiocei, micșunele, cocoșei, viorele, rujițe, fragi și brebenei. Pe Valea Mureșului, fetele strângeau în buchețele florile și buruienile și le aruncau pe o apă curgătoare, rostind un descântec: „spre a le duce apa în sânul lor, pentru iertarea păcatelor și întâlnirea ursitei” (*inf. Grec Salvina, satul Văleni*). Fetele din Țara Zarandului aveau obiceiul ca, în prima săptămână a lui martie, să adune apa de ploaie și să se spele pe obraz și pe păr cu ea, ca să fie frumoase și să aibă pielea întinsă și catifelată.

Este timpul când apare șarpele, ca personaj mitologic și cu puteri miraculoase, care e „bun de leac”, de descântec de friguri și care apără întreaga comunitate dacă nu este lovit sau violentat, alungat sau vânat. În Țara Hațegului se zicea că cine pune mâna pe șarpe, rămâne sănătos tot anul. În zonele viticole din ținutul Orăștiei, se credea că „neaua din mărțișor împuținează vinul”.

Previziunile anului nou agrar

Luna martie este și o lună a previziunilor meteorologice. Din punct de vedere calendaristic, astronomic și tradițional, luna martie este începutul de primăvară și reprezintă momentul propice când se pot realiza muncile agricole. Din punct de vedere meteorologic, întâlnim tot felul de concepții tradiționale despre vreme. Pe Platoul Luncanilor, bătrânele aveau o vorbă: “Marte vânturos – mai frumos/ Marte răcoros nu aduce an mănos”, aceste observații fiind adunate de-a lungul anilor. La rândul lor țărani din Ținutul Pădurenilor credeau că dacă în martie este timp uscat cu atât mai umed va fi în aprilie, iar roua în martie va aduce ploaie în aprilie (până în sărbătoarea Paștelui). Bătrânii din satele momârlănești din Valea Jiului știau că dacă va cânta cucul în prima parte a lunii lui Marte are să fie an mănos. Începutul de an agricol se extinde și asupra oamenilor prin fenomenul babelor, adică alegerea a șapte până la douăsprezece

zile, ce puteau arăta caracterul oamenilor, dar mai ales al ursitorilor. La începutul de an agricol, zilele faste erau privite ca repere stricte de viață globală (spiritual, material, social și educațional) și trebuiau protejate. Există o serie de fenomene ciclice, fizice și organice, observate de-a lungul timpului și care se manifestă în două obiceiuri de primăvară: Babele și Mărțișorul.

Babele

În Martie apare personajul mitic Marta sau Dochia, care după unii cercetători ar fi de sorginte dacică, reprezentând zeița fertilității și fiind protejată de zeul Soare. În jurul acestui personaj mitologic s-au născut mai multe povești, fiecare întruchipând-o pe Baba Dochia în mai multe ipostaze. Despre una dintre variante se afirmă chiar că ar sta la baza etnogenezei poporului român. Este vorba despre mitul „Traian și Dochia”. Se spune că Dochia, fata lui Decebal, îi cade dragă lui Traian, cuceritorul Daciei. Urmărită de trupele lui Traian, ea se ascunde în munți împreună cu oile ei, unde se transformă într-o bătrână cu ajutorul Maicii Domnului (sau al lui Zamolxis în unele surse).

Altă legendă spune că Baba Dochia era o soacră rea. De 1 Martie își trimite nora la cules de fragi pe munte. După lungi strădanii ea întâlnește un moșneag (poate chiar Dumnezeu) care îi dă o mână de fragi. Dochia crede că a venit primăvara și punând pe ea nouă (sau douăsprezece) cojoace urcă muntele împreună cu oile sale. Vremea de primăvară capricioasă o face să lepede unul câte unul cele nouă cojoace de unde și tradiția celor nouă babe. După cele nouă zile (în prezent numite ale Babelor) vremea schimbătoare își arată colții, iar Baba Dochia, surprinsă de ger, îngheață împreună cu oile sale. Aceste zile sunt cunoscute ca zilele Dochiei sau Babele, când vremea este schimbătoare datorită caracterului capricios al Babei Dochia.

Semnificația poveștii babei Dochia, prezentată sub forma conflictului dintre noră și soacră, se referă de fapt la confruntarea dintre anul vechi și anul nou, dintre iarnă și vară, dintre frig și căldură, dintre sterilitate și fecunditate. Printre obiceiurile populare din luna martie s-a păstrat tradiția ca fiecare să-și aleagă o Babă între 1 și 9 martie. În unele zone etnofolclorice se aleg douăsprezece zile, echivalentul lunilor anului, cifră cu valoare magică în cultura populară, reprezentând trecerea gradată de la iarnă

la primăvară. Legenda Babelor spune că și în funcție de starea vremii se prezice caracterul și norocul persoanei respective în acel an.

În satele hunedorene, obiceiul Babelor este mai bine păstrat decât la orașe. „Babele se țin la noi de către muieri mai mult, da' copiilor le place cel mai mult”; „nu-i sărbătoare prea mare, da-i bine să nu lucră că se poate face pagubă în holde...că baba poate da cu frig și chiar neauă”; „să ți-o zăc pe adevăr: nu-i bine să te pui rău cu Baba că odată dă cu neauă și se stracă tot din grădină și livadă...ce mai, la tăți ni-i frică”, povestește în mai multe rânduri mătușa *Gligor Ana din Stănița, Țara Zarandului*. Cu toate acestea, cele douăsprezece zile ale babei sunt zile cosmice în care soarele cu razele sale au rol cumpănitor: „sunt altu feliu, nu ca în tăt anu”, spunea un bătrân

Burza Ioan din Almășel, de pe Valea Mureșului, „dar noi trebe să știm când să ne facem de lucru”. Soarele, prezent în mai multe obiceiuri și tradiții, în timpul tânăr al primăverii, este un semn concret, cosmic, dădător de căldură și viață.

Mărțișorul

Purtatul mărțișorului este un obicei vechi, ancestral, care aproape se pierde în istorie ca datare. Purtatul mărțișorului reprezenta contracararea forțelor distructive ale soarelui alb, orbitor și rece care „a ținut iarna în spate”. Din cele două fire, roșul reprezintă no-

roc, șansa, iar albul, sănătatea. La început, categoria protejată erau copiii. Inițial, pe cele două fire se punea un bănuț din metal, cel mai adesea argint, care era purtat la gât. Mai târziu, obiceiul se extinde la toate categoriile sociale, amestecându-se obiceiurile adică femeile dăruiau mărțișoare la copii și ele primeau de la bărbați. În alte zone, cum ar fi Moldova veche sau Bucovina, femeile dăruiesc mărțișoare bărbaților de 1 Martie. Mărțișorul se punea dimineața până a răsări soarele, considerat aici ca forță distructivă. În zonele Orăștiei, mărțișorul se ținea de regulă douăsprezece zile, „până la venirea berzelor” și apoi se agăța într-un pom înflorit, de regulă, în prun. Astfel, mărțișorul, poate fi caracterizat ca o modalitate de luptă a vieții împotriva morții, a sănătății împotriva bolilor.

Prin acest obicei, societatea tradițională dorea ca întreaga familie să fie sănătoasă și curată ca argintul, odată cu venirea primăverii și peste vară „să nu-i apuce și să-i scuture frigurile”.

Astăzi, obiceiul mărțișorului a suferit mutații destul de serioase, depărtându-se de sensul arhaic și devenind datorită economiei de piață o afacere, un automatism în a face daruri și cadouri persoanelor iubite.

Ziua Mucenicilor la mijlocul Postului Mare

Echinoxul de primăvară este un moment important al începutului de primăvară și în calendarul tradițional el avea loc între zilele de 8 și 10 ale lunii martie. În preajma echinoxului se mai sărbătorește și Ziua celor 40 de sfinți. Conform legendelor populare, în Sevastia trăiau 40 de mucenici (învățăcei care propovăduiau religia creștină), credincioși creștinătății, soldați ai Sfântului Constantin. Voievodul acelei localități numit Agricolaie a dat ordin să-i lege pe toți și să-i bage pe un ger cumplit, într-un lac înghețat. Deși erau fără veșminte, mucenicii nu au murit înghețați, deoarece Dumnezeu a pornit un vânt cald și a strălucit o lumină care a topit gheața și a încălzit apa. Cu toate acestea, tiranul a poruncit ca toți să fie uciși și astfel au rămas în calendar drept cei 40 de mucenici sfinți (*Viețile sfinților*). Din această legendă se prevede

clar caracterul lunii martie, care alternează gerul cu dezghețul, ceea ce dă obiceiurilor și datinilor o explicație a acestei perioade din punct de vedere meteorologic.

Semnele vremii

Luna martie este punct de plecare pentru mai multe calendare populare: agricol, apicol, pomicol, pastoral etc. Principala sarcină a comunității în această perioadă era protejarea gospodăriei cu ajutorul focului și fumului, precum și chemarea primăverii. În satele din Ținutul Momârlanilor, gospodarii și crescătorii de oi chemau primăvara prin bătutul cu botele în pământ de 40 de ori cu scopul de a îngropa gerul și a da libertate vegetației (*inf. Gălățean Traian din satul Jieț*).

Tot acum se citesc și semnele vremii, facându-se previziuni meteorologice prețioase. Sosirea păsărilor, „dezgroparea șerpilor”, venirea insectelor, erau de fapt prilej de practici apotropaice de apărare a gospodăriilor țărănești. De aceea, data de 9 martie avea o importanță deosebită, ca reper al primăverii. În popor, această sărbătoare avea varii denumiri: Mucenici, Măcinici, Moșii de Mărțișor, Sfințișorii, Cap de Primăvară, Sâmbra Plugului (Maramureș) și Sămții la noi în județ.

Sărbătoarea Sămților este ultima din ciclul Babelor, cu vădite rădăcini în obiceiurile păgâne ale cultului strămoșilor. Consumul ritual se făcea cu scopul de a influența starea de sănătate și puterea de muncă a membrilor comunității. Astfel se făceau 40 de colăcei, se mâncau 40 de pești, se beau 40 de pahare de vin sau țuică, cu scopul de a fortifica organismul în respingerea farmecelor și vrăjitoriilor exercitate de forțele malefice, practici care se încheiau în Joia Mare.

Colăceii de mucenici aveau forme antropomorfe (împletiturile în formă de 8 reprezentau omul), rotunde (reprezentau Soarele), zoomorfe (albine și păsări), sau vegetale (brăduți sau alți pomi).

Originea sărbătorii mucenicilor, pe lângă cea livrescă este totuși mitologică așa cum se manifesta din timpuri arhaice. Astfel, chinul mucenicilor este văzut ca un element al demonismului, a faptelor malefice care voiau să împiedice venirea primăverii.

Obiceiuri și practici rituale

În Ținutul Pădurenilor, Sămții era o sărbătoare importantă care cuprindea toate satele din zonă prin practici de apărare a gospodăriei împotriva șerpilor veninoși și a insectelor dăunătoare. Pentru ca șerpii să nu se apropie de casă, se adunau zdrențe în curte, se puneau jăratec pe ele, pentru a fumege, iar cu o lopată se lua din ele

și se înconjura casa, grajdul, cămara, cocina, cotețul și toate zidurile (*inf. baba Floarea din Poiana Răchițelii*). În satele din comuna Dobra și Lăpugiu la Sâmti se dădea copiilor să mănânce miere dintr-un blid așezat pe vatra casei pentru că se credea că așa vor roi mai bine albinele în pomii înfloriți din grădină (*inf. inv. Urs Dionisie*). Pe Valea Mureșului și în Țara Zarandului, femeile făceau 40 de pupi (colăcei) din cocă nedospită, adică atâția câți mucenici erau cinstiți. În satele de pe râul Mureș era credința că în această zi trebuie mâncați 40 de pești, pentru ca animalele din gospodărie să se înmulțească și să aducă belșug în casă.

Fiind și o săptămână de celebrare a morților, prin cultul strămoșilor, în multe sate din Țara Hațegului cum ar fi Peșteana, Peștenița, Ciula Mare, Zeicani și Corbești, se dădeau Sâmti ca pomeni pentru morți după ce erau sfințiți la biserică. Bătrânii din satele Văii Mureșului își amintesc de o practică agricolă numită „Ieșirea plugului la arat” sau „Primul arat”, care se făcea de Sâmti și care consta în legarea de coarnele plugului a unui colăcel, rupt apoi în jumătate și

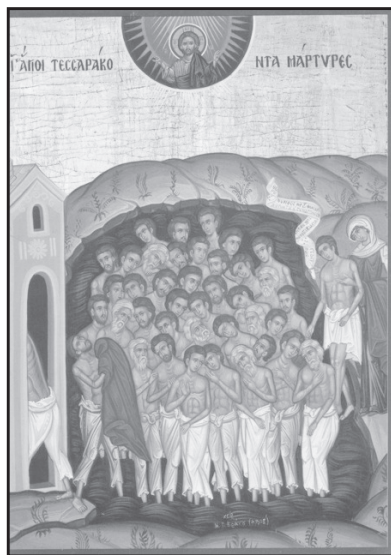
împărțit la plugar iar ce rămânea se dădea la boi (*inf. Buștea Gheorghe din Dumbrăvița*).

Un obicei interesant și care se mai păstrează sporadic și astăzi în satul Ghergeș din comuna Cîrjiți decurgea astfel: fetele culegeau în dimineața de Mucenici popelnici și urzici pe care le fierbeau și cu apa rămasă se spălau seara pe față și pe păr, pentru a avea pielea frumoasă și mătăsoasă, iar părul lung precum „cozile iepelor”.

În Ținutul Orăștiei, în satele comunei Romos, Beriu și Orăștioara de Sus, femeile mai merg și astăzi la biserică, aducând colăceii de Sămți, pentru a-i sfinți și a-i da pomană pentru morți, la care se adaugă oale noi cu apă de izvor și flori legate de toartele oalelor. La fel se proceda și în Țara Hațegului, dar oalele erau mai mici (ulcele) și umplute cu miere de albine.

Sărbătoarea Ouălor

Ofrandele care se dădeau de sărbătoarea Mucenicilor erau diverse și se încadrau în perioada Postului Mare. Ne aflăm în a patra săptămână a Postului Pascal, numit Miezul Păresimilor, ceea ce înseamnă aproximativ jumătatea postului. În calendarul mobil al Sărbătorii Paștelui, miercuri își avea punctul de plecare o sărbătoare care se numea „Miercurea numărării ouălor” sau „Sărbătoarea Ouălor”. Această zi nu avea un caracter fast, devenind obișnuință ca gospodinele să numere ouăle pentru ca ele să nu se strice și pentru a vedea mărimea și aspectul exterior în vederea vopsirii lor în cadrul Sărbătorilor Pascale. La numărătoare ouăle trebuie să iasă cu soț

(mai există și astăzi credința, în Platoul Luncanilor, că dacă ouăle ies fără soț, murea cineva din acea familie).

Bătrânele din Băița și Vălișoara numărau ouăle ca să le meargă bine păsărilor tot anul, să facă ouă multe, iar cloștile să aibă pui sănătoși. Orice sărbătoare are interdicțiile sale, iar în această perioadă erau legate de munca în gospodărie, la câmp, în livadă sau grădină. La interdicția de a lucra se adăugau focuri apotropaice în fiecare gospodărie pentru a alunga spiritele rele în așa numita „curățenie de primăvară”, când se scoteau cergile (țoalele, covoarele) afară, pentru a combate insectele dăunătoare cum ar fi moliile. Cei care lucrau altceva, cu toate că aveau interdicție, erau pedepsiți cu diferite boli, cea mai rea fiind „strâmbarea” (un fel de paralizie), precum și mușcătura de șarpe veninos.

„Cufărul goangelor” și Sfântul Mare Alexie

Conform calendarului fix în a doua săptămână a lunii martie, asistăm la momentul trezirii la viață a viețuitoarelor mărunte, care erau văzute ca fiind închise în pământ din „Ziua Crucii” (14 septembrie) a anului care a trecut. În această săptămână, toate

gângăniile ieșeau la suprafață, deoarece, după cum spuneau țăranii, după jumătatea lui martie „iarna nu mai are nicio putere” sau „iarna o sleit”.

Există și o legendă populară referitoare la această perioadă, relatată pentru prima dată de folcloristul *Simion Florea Marian*, în *Sărbătorile la Români*. Simbolul legendei se mai păstrează și în satele din apropierea Mureșului, puțin schimbat și configurează în spațiul

hunedorean întreg sistemul calendaristic tradițional al acestei săptămâni. Ana Furdui, o bătrână de la Tisa, de pe Valea Mureșului, fostă învățătoare, povestește: „Domnul Dumnezeu ce iubește atât de mult oamenii s-a gândit să le facă un bine. Și a închis într-un cufăr toate goangele rele. I-a spus

Sfântului Alexie să îl arunce în apele Mureșului, că toate-s rele și fac stricăciuni la semănături, dar curios Sfântul a deschis cufărul și toate gângăniile s-au împrăștiat în lume. De atunci, pământul și apele s-au umplut de tot felul de gângăanii, jigăanii (insecte foarte mici) și goange, iar Dumnezeu s-a supărat pe Alexie și l-a prefăcut în barză, ca să le strângă înapoi. De atunci, Alexie a deschis ciocul păsărilor și le-a poruncit să înghită toate aceste gângăanii care le ies în cale”. Astfel, poporul numește săptămâna la care ne referim Săptămâna Gângăniilor, avându-l ca stăpân pe Sfântul Alexie, consemnat pe

data de 17 martie, conform calendarului creștin ortodox.

Tradiții păstrate peste ani

În spațiul etnofolcloric hunedorean se păstrează o multitudine de obiceiuri și tradiții în această săptămână. În satele de munte din Țara

Hațegului, femeile legau foarfecele cu ață, pentru ca lupii și urșii să nu le sfâșie oile din gospodărie (*inf. Sonia Mânja, satul Sălașu de Sus*). Țăranii credeau că în această perioadă pământul se deschide și revarsă gângăniile și animelele mici: șopârle, broaște, cârțițe, șerpi, care ieșeau toate la căldura soarelui.

Pentru a fi feriți de duhurile malefice ale acestor dăunători, comunitatea tradițională obișnuia ca de ziua gângăniilor, în data de 17 martie, să păstreze anumite interdicții. “Nu era voie să te gândești sau să rostești numele acestora, pentru că, spunea un bătrân din satul Curechiu, Țara Zarandului, moș *Aron Fodor* altufel te vei îmbolnăvi de friguri în tăt anu”. Tot așa, în satele de munte din comuna Sălașu de Sus, bărbații nu lucrau în această zi cu unelte și cu scule în formă de șarpe, pentru a nu fi mușcați de aceștia în timpul anului.

Femeile țineau ziua de Alexie (17 martie) pentru a-și feri copiii de înțepăturile insectelor ori de mușcătura șarpelui în cursul anului. Toate țesăturile făcute din lână erau scoase în această perioadă la aer și la lumina soarelui, pentru a alunga moliile din gospodărie.

Țăranii mai în vârstă de pe Valea Mureșului mai cred și acum că Sfântul Alexie a dat poruncă să se împrăstie peștii prin ape și să se zbată întâia oară, în 17 martie. De aceea, pentru a avea noroc la pește, se credea că este bine ca pescarii să postească în această zi (*inf. Matiaș Petru – Dobra*).

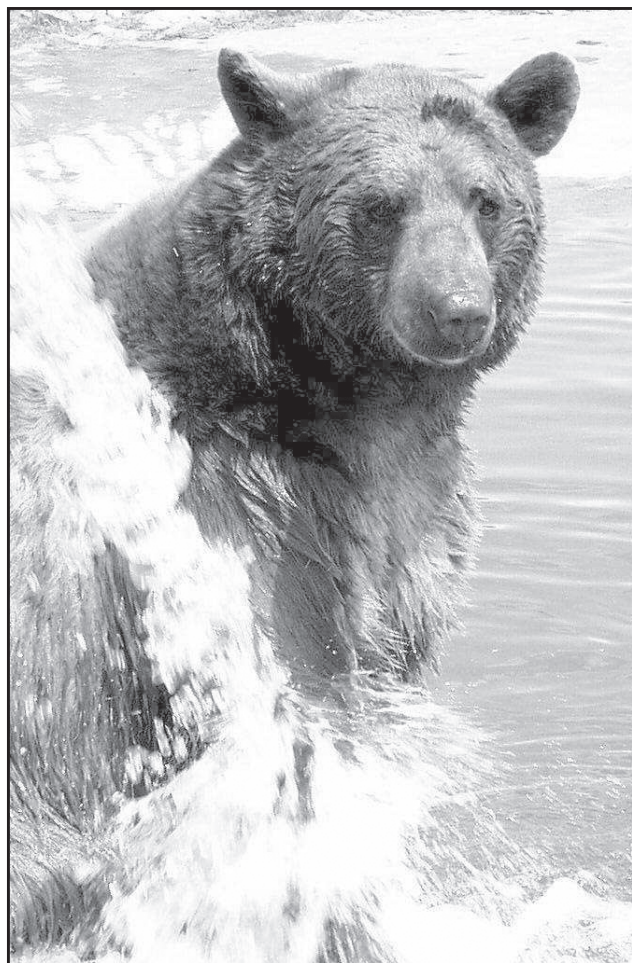
Este perioada în care în satele tradiționale se făceau prevederi

meteorologice de tip oracular; de cântau broaștele, primăvara va fi lungă și grea; de-or ieși insectele înainte de Alexii va îngheța; de-or fi fulgere și trăsnete, ele îs semne rele de an: va fi prăpăd la animale și recolte (*inf. Ioan Buștea – Ilia*).

Cei mai bătrâni credeau că Sfântul Alexie este și patronul albinelor, alături de Sfântul Ilie și în această săptămână este bine ca stuparii să-și scoată afară stupii.

Sâmbăta ursului

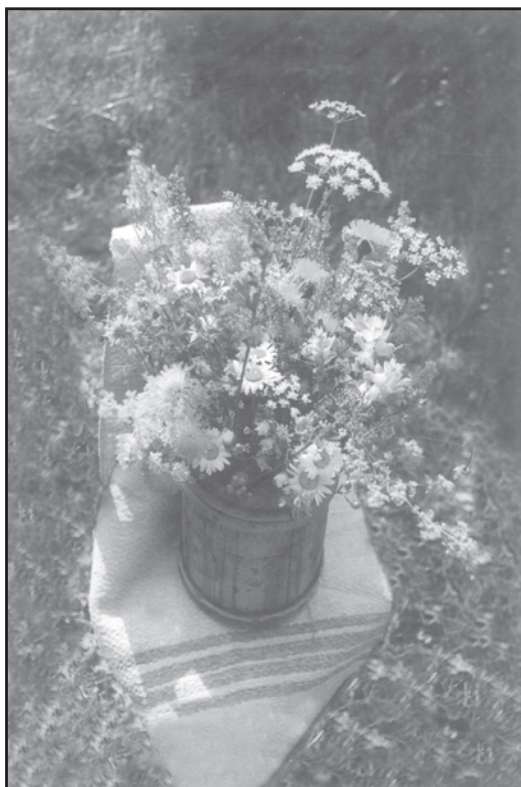

Cum ne aflăm în cea de-a cincea săptămână a Postului Mare conform calendarului se continua ritualul specific Paștelui printr-o serie de prescripții legate de protecția gospodăriilor țărănești împotriva demonilor ce acționau pentru tulburarea echilibrului pascal.

În multe zone hunedorene era privită cu atenție ziua de sâmbătă, numită și Sâmbăta Ursului, un important animal fabulos din mitologia românească. Ursul se caracterizează prin forță, virtute și tărie, care era în același timp

și bun și rău față de comunitate în măsura în care erau respectate interdicțiile impuse de acest personaj. Bătrânele din sate, așa zisele „vrăjitoare”, credeau că este perioada când, cu ajutorul „ursului solomonar”, se puteau face vrăji cu încărcătură magică. Tot acum era săptămâna recoltării plantelor de leac care vor fi folosite în decursul anului, la sărbătorile specifice pentru alungarea spiritelor rele ce se abăteau asupra oamenilor și animalelor. „De Sâmbăta Ursului femeile bătrâne din Lăpugiu de Sus umblau toată ziua pe dealuri și văi pentru a săpa și a scoate buruienile de leac care, culese numai în această zi, aveau putere timp îndelungat” ne spunea învățătorul *Dionisie Urs* din satul menționat. În satele din Ținutul Momârlanilor, bătrânele făceau plăcinte din bostan și le dădeau de pomană, crezând că astfel alungau ursul din sat. În alte zone etnofolclorice hunedorene din Țara Hațegului și Ținutul Pădurenilor nu se lucra și se mergea la marginea pădurii unde se puneau drept ofrandă urșilor bucăți de carne și oase pentru ca aceștia să nu facă stricăciuni stupilor de albine și „să rupă vitele și oile” țăranilor.

Săptămâna a cincea a Postului Mare din calendarul mobil pregătește o săptămână fundamentală Paștelui, numită „Moșii de Florii” sau “Săptămâna Floriilor”, zile în care plantele și florile de orice fel își dezvăluie proprietățile magice.

Buna Vestire și Ziua Cucului

În ultima decadă a lunii martie este consemnată în calendarul fix, la 25 martie, Buna Vestire situată aproape de echinocțiul de primăvară.

Ziua de 25 martie este o sărbătoare importantă în comunitățile tradiționale hunedorene, întâlnită și sub denumirea de Blagoveștenie. Această zi era considerată de țăranul tradițional, punctul final al revenirii la viață a tuturor ființelor zăvorâte în pământ peste iarnă, ca un monument decisiv al trezirii la viață.

În credința populară în această zi se făceau, cu scop apotropaic, o serie de acte de purificare a spațiului țăărănesc. Acum la început de an agrar era invocată fertilitatea prin stropitul ritual al pomilor.

Blagoveștenia, cum se numea Buna Vestire, în Ținutul Pădurenilor avea ca simbol „Bolbotaia” (vâlvătaie, foc), iar fumul avea rolul de a alunga spiritele malefice din gospodărie, care atentau la fertilitatea naturii.

În satele Goleș, Dăbâca și Vălari ale comunei Toplița, se mai păstrează și astăzi un ritual prin care vitele erau mânate să treacă prin fum, să nu le muște șerpii în timpul verii. În Țara Hațegului „se făceau fumuri” în livezi pentru a distruge ouăle larvelor

cuibărite sub coaja copacilor. În Ciula Mare din comuna Răchitova, ziua chiar era numită „Ziua Fumului” (*inf. Ludovica Luncăviță*).

Ziua Cucului

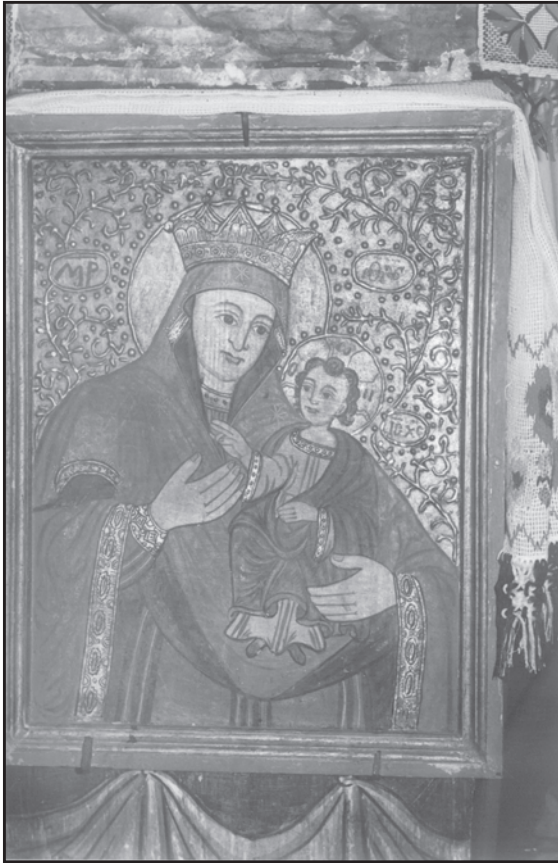
În alte zone, această zi este numită și „a păsărilor”, având în prim plan „Ziua Cucului”, asociată în popor cu Buna Vestire, care asemenea legendei biblice a vestirii Preacuratei Fecioare anunța drumul către vară. Țăranii de pe Valea Mureșului credeau că de „Ziua Cucului”, se poate face aratul cel mai bun, dar fără a semăna, deoarece ziua de Blagoveștenie era aceea care “dezlega limba tuturor păsărilor” și acestea puteau mânca semințele din brazdă (*inf. Mihoc Nicolae, satul Rădulești*).

Blagoveștenia era ținută în Platoul Luncanilor și ca o zi a împăcării între oameni. Se credea că era bine ca vechile dușmăanii să piară în această zi iar ei să intre în Sfintele Paște cu împăcare, iubire și dragoste. Astfel, în satele Târșa, Prihodiște și Bobaia, bărbații se împăcau și apoi închinau la birt trei pahare de băutură, devenind iarăși prieteni (*inf. Toader Nechifor, satul Ursici*).

Peste tot în satele noastre țăranii sărbătoreau această zi când Fecioara Maria a fost vestită că poartă în pânțece fiul lui Dumnezeu ca pe o zi a fertilității umane dar și a naturii. În acest fel, cucul devine pasăre oraculară care oferea și prevestea comunității informații despre întregul caracter agrar al anului. Toate satele cinsteau această zi deoarece exista credința conform căreia, dacă nu era

sărbătorită, asupra gospodăriilor se puteau abate nenorociri. În satele

din comuna Băița și Țara Zarandului se mai păstrează și astăzi câteva de interdicții: să nu pui mâna pe ouă, să nu cauți găinile de ouă; să nu pui cloști că altfel va fi nenorocire în gospodărie prin distrugerea semănturilor și recoltei viitoare de către păsări și alți dăunători (*inf. Bedea Maria, satul Hărțăgani*).

În vremurile trecute, în satele de munte din Țara Hațegului, de Blagoveștenie, în gospodării se făcea un foc în ocol, iar într-un tuci se fierbea grâu curat, care se îndulcea cu miere de albine „ca să aibă îngerii să mănânce și să bea, să poată

apăra copiii și oamenii bolnavi” (*inf. Pușcă Mărioara din Valea Dâljii, com. Râu de Mori*). O parte din grâul astfel preparat se dădea la oamenii sărmani, iar alta se punea pe coji de ouă fierte la liziera pădurii sau în livadă, deoarece se credea că îngerii vin la miezul nopții să mănânce.

Blagoveștenia nu era o singură zi, ci un ciclu de trei ce se derulau cu influențe deosebite asupra oamenilor și animalelor. În satele din Beriu și Orăștioara bătrânele impuneau femeilor tinere o serie de interdicții: nu se înșirau mărgelile pe ață, nu se împletea părul în

șuvițe, nu se spălau rufele și nu se mătura casa după prânz; nerespectarea acestor interdicții ducea la pedepse dintre cele mai serioase, altfel, pe când dormeau femeile, veneau șerpii le încolăceau mâinile și capul și le mușcau.

La Buna Vestire sătenii șitau că este „dezlegare la pește”. În această zi indiferent dacă ziua este de post sau de dulce se mânca pește. Tradiția „specificului peștelui” (*Ion Ghinoiu – Obiceiuri populare de peste ani*) se păstrează mai mult în satele de pe Valea Mureșului.

Matiaș Petru din satul Dobra de pe Valea Mureșului ne spunea că „la Blagoveștenie toți sătenii noștri mâncau pește proaspăt prins din Mureș „ei credeau că or fi tăt anu’, sprinteni și jucăuși”.

De Blagoveștenie țărani noștri, făceau previziuni meteorologice legate de revenirea la viață a întregii naturi: „dacă la Blagoveștenie înfrunzește codru, atunci va fi un an mănos; de-i noapte senină la Buna Vestire câmpu’ va da roadă bună; unii ciobani din satu’ nost

se uită la soare și-atuncea știu cum ar fi pășunile: de iese soarele dis de dimineață iarba o crește mare și grasă.”

Toate acestea mi le spunea *Ioan Burcuși*, zis *Povestașu din Târșa* de pe Platoul Luncanilor, adăugând că „soarele al mai vesel e la Blagoveștenie”.

Marea sărbătoare a Învierii

În calendarul mobil, calendar paralel care-și intersectează sărbătorile cu cele ale calendarului fix, Paștele este incontestabil, cel mai important eveniment al lumii creștine, percepută de mentali-

tatea țărănescă într-o manieră profundă a morții și a învierii ca fenomene ale timpului ritual.

Cele șapte săptămâni ale Postului Mare reprezintă șapte trepte de spiritualitate, timp în care interdicțiile erau ținute și respectate de către toată suflarea satului. Ultima treaptă a spiritualității pascale, cea de-a șaptea săptămână a Postului Mare, este structurată în funcție de obiceiurile și datinile tradiționale, care continuă o serie de interdicții, care se vor termina cu moartea Mântuitorului și apoi Învierea, când aceste interdicții rituale alimentare se vor încheia.

Săptămâna Patimilor

Săptămâna începe cu Lunea Mare și Sfântă, zi care reprezintă începutul patimilor lui Isus de la intrarea în Ierusalim. În unele sate ale comunei Ilia exista credința conform căreia cine moare în Săptămâna Mare va merge direct în iad, deoarece raiul este închis.

Marțea denumită și Seacă este o zi în care sătenii considerau că

trebuiau luate măsuri împotriva infertilității atât vegetale, cât și animale. În satele de câmpie, preoții erau chemați de gospodari să slujească în hotarul satului, împotriva dăunătorilor din holdele de grâu, iar în

satele de munte se făceau descântece pentru a nu seca laptele la oi și la vaci.

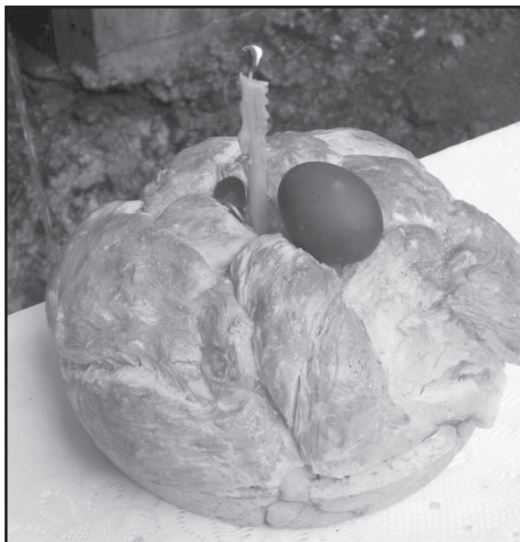
Miercurea Paștelui aducea cu sine interdicția de a se toarce, deoarece, credeau sătenii, că torsul le putea “întoarce mințile”. În unele sate se petrecea în nopțile de miercuri spre joi, obiceiul strigării peste sat, un fel de „judecată de apoi” a comunității în vederea purificării pentru sărbătoarea apropiată. „În Miercurea Paștilor nu

spălăm rufe și nu mai mîncam urzici că erau deja măritate (trecute) și unele babe îngropau oarece ouă la hotar să nu bată piatra” (*inf. Borca Justina din Coroiești, Țara Hațegului*).

În Joia Mare sau a Patimilor se întîlnesc numeroase practici de pomenire a morților. Se deschidea raiul și iadul până la nouă zile după Rusalii. Se aprindeau focuri rituale și se aduceau ofrande alimentare și materiale cum ar fi colacul, oala, lumânarea sau tindeul (ștergarul ritual – n.n.) care mai întîi erau sfințite la biserică și apoi se

puneau la mormântul morților sau în locuri în care se bănuia că morții „neîmpărtășiți”, veneau în zilele nefaste. Joia, cunoscută și sub numele de Joi-mărița, era ținută cu strășnicie de fiecare sătean. În această zi și se mai obișnuia purificarea prin apă, a spălatului ritualic a membrilor familiei, pentru a fi curați în vederea întâmpinării mării sărbători a Învierii.

Vinerea Paștelui are mai multe denumiri în popor, cum ar fi Vinerea Patimilor, Vinerea Mare, Vinerea Șchioapă, Vinerea Seacă, Vinerea Frumoasă sau Vinerea Scumpă. În vremuri mai de demult, pe Malul Mureșului, părinții își scaldau copiii în apele sale ca să „le sece bubele” și să aibă „pielea frumoasă și dalbă”, iar copiii mari se scaldau în râu având în mână un ou roșu, pentru „a nu prinde frigurile”. În multe sate hunedorene se mai păstrează și astăzi obiceiul ca după slujba de Denie, sătenii să-și ocolească casa de trei ori cu lumină și să facă o cruce cu lumânarea pe pereți, ca întreaga gospodărie să fie ferită de foc, trăsnete și boli.

Sâmbăta Paștelui are cea mai mare încărcătură ritualică, care capătă valențe deosebite prin plasarea printr-o cosmogonie originală a satului și gospodinei care gătește preparatele de Paște. Din tot ceea ce face, forma capătă prin gesturile sale o putere deosebită de a valorifica alimentele ritualice cum sunt pâinea, carnea (miel sau ied), ouăle și zarzavaturile (ceapa și usturoiul). În general, pasca se face de formă rotundă, semnificând bolta cerească, dar având și o explicație mai profană, pentru că se zice că rotunde erau scutecele

cu care a fost înfășat pruncul Iisus, sau dreptunghiulară, pentru că așa a fost mormântul Mântuitorului, precum sunt și cozonacii alungiți, ca sicriul în care a fost îngropat. Astfel, pasca mai reprezintă, alături de colacul ritualic, preparatul tradițional de Paști, în mai toate satele hunedorene. Pasca, alături de alte alimente din ciclul pascal, marchează reperatele ciclului de viață vegetativă, precum și pâinea, ca metaforă a ființei umane și fertilității. Mielul și drobul sunt

alimente tipice sărbătorii Paștelui. Drobul este un preparat specific românesc, fiind un aliment ritual ce nu lipsește din casele românilor la această sărbătoare. Mielul tăiat de Paște mai reprezintă jertfa Mântuitorului care aducea blândețe, simplitate, inocență și puritate, simboluri fundamentale ale lui Hristos (*Ivan Euseev – Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*).

Noaptea de Înviere și Duminica Paștelui

În noaptea de Paști nimeni nu dormea, la fiecare gospodărie se făceau focuri, precum și în curtea bisericii, care erau întreținute până în zori. În trecut existau o mulțime de obiceiuri în satele hunedorene. Deși multe s-au pierdut au mai rămas câteva spectaculoase cum ar fi: „Steagul de Paști” (Certej și Hondol), „Înconjuratul toacei” (Brădățel, Glodghilești, Muncelu Mare, Micănești și Almășel). „În satul nost, București, în noaptea de Înviere, flăcării din sat instalează în curtea bisericii, pușcoiul cu carbid din care se trage toată noaptea împușcături pentru a alunga pe Satana, care a venit

cu întreaga „gașcă de diavoli” să spurce biserică și să fure coșurile cu bucate și ouă roșii ce urmează a fi sfințite. Când aud împușcăturile de carbid diavolii fug de mănâncă pământul și-i lasă pe creștini în pace” (inf. Aurel Badiu, satul Bucureci).

Învierea Domnului reprezintă esența sărbătorii Paștelui. Momentul principal al zilei, îl constituie spălatul ritual, de dimineața, care asigură tuturor participanților garanția unei bunăstări în anul ce vine, la care se adaugă consumul de alimente rituale, care acționează magia imitativă (pește – dinamism; oul - esența existenței, nașterea; cașul – aspect pur al materiei). „Mai-nainte îmi spunea baba că de Paște se punea un ou roșu într-o cantă cu un ban scump de florin și se învârtea oul în apă de douășpce ori, spunându-se „Hristos a înviatu” că noima era așé: banu îi vânzarea de Iuda către Domnu și ou roșu sângele ce s-a curs de pe cruce” (inf. Valeria Costea din satul Boșorod). Cea mai răspândită este legenda după care Maica Domnului așează sub crucea răstignirii un coș cu ouă peste care curge sângele Mântuitorului și le colorează în roșu.

Duminica Paștelui era zi pentru ospățare și divertisment. Încetarea interdicțiilor după Postul Mare pare să fie o descățușare pentru comunitate. Cu toate acestea există instrucțiuni de hrănire pentru cei care au postit ca să nu li se facă rău. Peste tot, oamenii se făleau cu hainele noi confecționate în cadrul șezătorilor, când s-au respectat începând cu noul an și până la Paști, mai multe interdicții de țesut-cusut. Astfel acest nou an textil, număra aproximativ o sută de zile, pentru realizarea hainelor noi.

Cu toate că această sărbătoare se petrecea cu familia, tinerii din satele hunedorene organizau în această zi diferite jocuri, care deveneau cu timpul obiceiuri pline de originalitate, care atrăgeau întregul sat, cum sunt „Împușcarea cocoșului” și „Alergatul prescurii”.

Incontestabil, Paștele este cea mai importantă sărbătoare a lumii creștine, fiind percepută de mentalitatea țărănească într-o manieră de profunzime a morții și reînvierii în care timpul este temelia actului ritual. În general, sărbătoarea e privită de comunitate ca un timp sacru. Iată cum cele șapte trepte de spiritualitate țărănească, rămân unități de viață tradițională în ciclul pascal al sărbătorilor, repere fundamentale, pentru înțelegerea acestui mod de viață de către comunitățile rurale tradiționale.

Săptămâna Luminată și Paștele Blajinilor

Săptămâna care urmează imediat Duminicii Paștelui poartă numele de Săptămâna Luminată. Conform credinței creștine în această săptămână Raiul se deschide pentru toți cei aflați pe lumea cealaltă și se închide odată cu Duminica Tomnii și Paștele Blajinilor.

Aceste săptămâni sunt considerate săptămânile „de ieșire” din sărbătoarea Paștelui, și se încadrează în timpul pregătirii sărbătorii de Rusalii, care se ținea cu sfințenie, fiind considerată ca importantă, ca un fel de Paște mai mic. Prima săptămână de după Paști mai este numită Săptămâna Luminată sau Albă, și se încheie odată cu Duminica Tomnii. În popor există credința că Raiul se deschide odată cu Învierea

Domnului și rămâne așa până în Duminica Tomnii (prima duminică după Paște). După o veche datină, ușa din mijloc a altarului bisericii este scoasă toată săptămâna. În aceste zile nu se fac nunți. În plus, fiecare zi are denumirea ei și activitățile trebuie să se desfășoare după datinile străvechi, pentru a asigura prosperitate și sănătate.

Deși fiecare zi a săptămânii are o semnificație aparte, toate se îndreaptă către credința Învierii ce se prelungește de la Paștele Mare, până la Duminica Tomnii (Paștele Mic sau Paștele Blajinilor). În satele

hunedorene se credea că acum, morții revin la familiile lor, unde așteaptă până în sâmbăta dinainte de Rusalii, când se fac pomeni de plecare a sufletelor. Printre practicile de pomenire a morților care se întâlneau în comunitatea rurală se numărau aprinderea focurilor rituale, ofrande alimentare sfințite la biserică, precum și stropitul cu apă.

Săptămâna Luminată

În această săptămână „se deschide Cerul” și, cine moare merge fericit drept la Dumnezeu, spuneau bătrânele din satele Țării Zarandului și de aceea se spune că luna, prima zi din săptămână,

este ziua tuturor sfinților, mai fiind numită și Luna Albă. În satele tradiționale se mai păstra obiceiul ca în această zi să se spele rufe, pentru a fi albe și curate tot anul. În satele comunelor Burjuc, Gurasada, Ilia și Zam nu se lucra pământul, pentru că se zicea că „e rău de boală rea” (n.n. - epilepsie). Comunitățile din Vaidei, Romos și Jeledinți (comuna Mărtinești), mai păstrează și astăzi un obicei străvechi al udatului de Paști, mai ales în familiile catolice. Bărbații care u dau femeile primeau în schimb

un pahar de vin și un ou roșu. Tot un obicei de o vechime apreciabilă este udatul fetelor cu apă de la fântână de către băieții din sat. Fetele ieșeau la plimbare frumos gătite în a doua zi de Paști iar flăcăii le căutau, le prindeau și le duceau la fântână unde le uduu câte o dată chiar și cu câte o găleată de apă. Prin sat era o vorbă că fetele care erau udate urmau a se mărita în acel an. Acest obicei se mai păstrează și acum în comuna Pui, cu precădere în satele Federi, Fizești, Ohaba Ponor și Hobița (*inf. Bălușe Petru din satul Fizești*).

Marțea Oprită din Săptămâna Luminii era plină de obiceiuri, iar în satele de pe Valea Streiului era sărbătorită pentru eficiența lucrărilor din calendarul agricol și „ferirea semănăturilor, viilor și livezilor

de furtuni, grindină și înghețuri târzii”. Mai existau însă și interdicții de muncă pentru apărarea sănătății oamenilor și prosperitatea turmelor de vite. În această zi, bătrânele din Rapolt interziceau tinerelor să lucreze în gospodărie, pentru că, spuneau ele, puteau fi trăsnete sau să se ologească (boală de picioare). Femeile din Târșea, Cioclovina

și Luncani nu torceau în Marțea Oprită, pentru că credeau că li se vor umfla buricele degetelor. Locuitorii din comuna Lunca Cernii țineau această zi, pentru ca vara să nu se înțepe cu ghimpi (mărăcini) sau obiecte tăioase.

Tot în această zi se făceau pomeni în curtea bisericii, după cum povesteau sătenii din Simeria Veche, unde se aduceau colaci, băutura și mâncare pentru săraci.

Miercurea din Săptămâna Luminată, mai era numită de comunitatea țărănescă din Țara Hațegului și „Nunta Șoarecilor”, deoarece se credea că în această zi se înmulțesc aceste rozătoare. Locuitorii din satele Ciula Mare și Gotești țineau această zi ca să nu le strice șoarecii lucrurile (*inf. Ludovica Luncăviță din Ciula Mare*).

Despre Joia Nepomenită se credea înainte că este necurată, rea și verde; în fapt o zi nefastă care aducea boli la animale și secetă în holde. Astfel și astăzi unele femei nu lucrează cu acul la țesut și la cusut, pentru că, ne spune *baba Uca (Maria Petriș) din Lelese* „cine lucrează în această zi va avea cele mai rele boli tăt anu”. De aceea nu se lucra nici la câmp, încălcarea interdicției fiind pedepsită. Aceeași bătrână mai relatează: „într-o joie după Paști, cineva o lucrat la arat și sara i-o murit bou”.

Vinerea din Săptămâna Luminată mai era numită și Scumpă, deoarece stimula puterea magică a apei. Era o zi fastă a apei, crezându-se în puterea tămăduitoare a acesteia. Comunitatea sătească credea că în această zi Dumnezeu sfințește anumite ape, iar acestea izvorăsc în lume. Fântânarul, *meșterul Ion Marcu din Bacea (comuna Ilia)*, spunea că „acum se pot săpa fântâni și căta izvoarele cele mai bune cu apă limpede și curată, pentru sănătatea oamenilor și animalelor”. Sătenii din satul Bobaia, din Platoul Luncanilor au un izvor al tămăduirii despre care se spune că poate tămădui multe boli, în special „cele ale sufletului” și cei mai mulți merg acolo în Vinerea Scumpă pentru a se vindeca. Fiind și o zi a ploilor, în Țara Hațegului, unde există multe culturi de pomi, țărani îi stropesc la

rădăcină cu apă sfințită păstrată de la Bobotează crezând astfel că pomul va da multe fructe mari și dulci.

Paștele Mic

Punctul culminant al săptămânii sunt zilele care o încheie, respectiv Sâmbăta Tomii și Paștele Mic. Ambele zile sărbătorească morții, fiind o prelungire a sacralității, a Marii Învieri, un ecou din „lumea cealaltă”. În satele de pe Valea Mureșului se aprind lumânări în cimitire, iar rudele morților postesc sâmbăta.

Paștele Blajinilor este o sărbătoare a „oamenilor buni” de la Dumnezeu, buni creștini care au murit neîmpărtașiți. De aceea, „Dumnezeu le-o făcut Paști”, zicea *Lujerean Maria din Dumbrava*, comuna Peștișu Mic. La Paștele Blajinilor se credea că sufletele morților sunt libere și reveneau la casele unde au trăit la miezul nopții, cerând mâncare și băutură. La Simeria Veche mai sunt și astăzi familii care fac masă mare cu bucate alese înainte de apusul soarelui la care sunt chemați oamenii sărmani și cerșetorii. În comunitățile din Dealu Mare, până aproape de timpurile noastre, Paștele Blajinilor se serba de unele familii la câmp cu ouă, pască și miel, ca să liniștească sufletele celor plecați pe lumea cealaltă și neîmpărtașiți (*inf. Viorica Boldura*). Această sărbătoare se ținea până în ziua de luni inclusiv, datorită unui decalaj temporar, când se credea că sufletele morților neîmpărtașiți vor pleca iarăși în cer „fiind apărați de bunul Dumnezeu, ca ai mai curați oameni”, după cum ne spunea *Buștea Solomie din satul Dumbrăvița*, comuna Ilia.

Această prelungire a sărbătorii Pascale anunța sfârșitul primăverii și începutul verii, după calendarul agrar.

Sângeorzul și puterea frunzei verzi

Cu dată fixă în calendarul popular și cu roșu în calendarul creștin ortodox, sărbătoarea Sfântului Gheorghe din 23 aprilie este o dată importantă și în calendarul pastoral și agricol. Sărbătoarea marchează deschiderea jumătății „a timpului cald”, viu, al anului. De abia de acum începe primăvara în anul nou agrar, când se consideră că totul este verde. Ca practică magică apotropaică, de apărarea gospodăriei de spiritele malefice, se ținea în casă o „ramură verde” (verdeață cu flori).

Ziua Sfântului Gheorghe conferă tuturor bunăstare, putere de muncă și sănătate în decursul anului. Și acum, ca și la alte sărbători

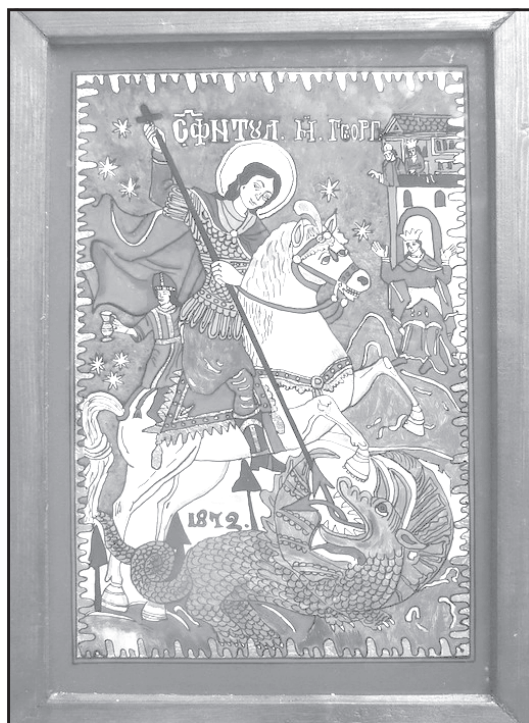
importante „se deschid cerurile”, când țaranii spun că „se dă putere pomilor să înflorească”.

Tot acum este perioada când se înregistrează cea mai mare desfășurare de forțe negative care vin să contracareze viața, natura renăscută. Vrăjitoarele iau mana vitelor și a culturilor stabilind cantitățile de ploaie pe care le vor puține și îi chinuie pe oameni, îi transformă în animale fabuloase ce fac mai apoi rău comunităților.

Datini și obiceiuri

În satele noastre se mai păstrează încă o serie de credințe, datini și obiceiuri, legate de sărbătoarea Sfântului Gheorghe. În Ținutul Pădurenilor, ziua de 23 aprilie este numită Sângeorz. Menirea sărbătoririi acestei zile era de a apăra vitele de „moroane și strigoi” (ființe malefice). Astfel se puneau la ușile grajdului diferite plante magice: salcie, corn, orice lemn înverzit, leuștean verde, urzici, precum și măcăciuni sau spini pentru a opri întarerea acestora. În comunele Toplița, Bunila și Cerbăl, se ungeau ugerile vitelor cu leuștean tocat în untură, pentru a păstra laptele.

În satele păstorești din Țara Hațegului erau mai multe practici de apărare a oilor din gospodărie împotriva lupilor. Astfel, gospodarii din sat dădeau un miel de pomană, ca acesta să fie al lupilor,

ca „să nu rupă turma”. Sătenii din Meria, comuna Lunca Cernii dau și astăzi un miel celui mai sărac din sat, ca pomană „pentru Sântu Gheorghe, stăpânul lupilor” (*inf. Ion Stroia*).

În ajunul Sîngeorzului, aproape de timpurile noastre, sătenii din Văile Geoagiului și Mureșului nu dormeau, deoarece se credea că astfel vor fi vioi și sănătoși tot anul. În satele Dumbrăvița, Săcămaș și Brâznic, oamenii puneau o brazdă de iarbă pe stâlpul porții în care înfingeau o rămurică de răchită, iar a doua zi dimineață, pe rouă, flăcării se băteau cu urzici spre a fi harnici și iuți tot anul (*inf. Petru Buștea, satul Dumbrăvița*).

Exista o legendă în Țara Zarandului, conform căreia, în noaptea de Sîngeorz, strigoaicele în număr de 9 sau 12, se adunau la hotar și se vorbeau la ce case să meragă pentru „a fura somnul copiilor, visul fetelor și norocul băieților”. Nu reușeau peste tot, pentru că unde găseau leuștean și busuioc pe prag nu puteau intra și atunci, de ciudă, se prefăceau în abur și intrau prin gaura ușilor în grajd, unde luau laptele de la vaci (*inf. Ioan Pârva, satul Ticera*).

În ziua Sfântului Mucenic Gheorghe în satele Văii Mureșului se mănâncă în mod deosebit pește. Astfel, dis de dimineața de-a lungul râului Mureș, flăcăii întindeau plasele pentru prinderea peștelui, dar înainte, se scaldau în vederea purificării și asigurarea unei stări bune de sănătate pentru tot timpul anului. Sângeorz era și timpul purificării prin apă și a „udării rituale”. În satele din Ținutul Pădurenilor, fetele care erau prinse pe uliță de către flăcăi erau udate, în timp ce în satele din vale, cum ar fi Dăbâca sau Hășdău, fetele erau aruncate direct în apa râului, în credința unui an îmbelșugat și a unei nunți apropiate (*Rusalin Isfănoni – Pădurenii Hunedoreni*).

Sfântul Gheorghe, cel care a învins balaurul are semnificația înfrângerii forțelor malefice ce se opun vieții și regenerării naturii. Este de înțeles astfel că el este stăpânul „peste câmpuri, vite, peste tot ce îi verde”, cum zicea *baba Simina Sandu din satul Rapolt*.

Previziuni meteo și plante magice

Legat de ploaie și umiditate exista credința că dacă în ziua de Sângeorz este rouă multă sau pâclă este semn de an bogat. De aceea, femeile din Ținutul Orăștiei udau semințele de busuioc din grădină cu apă strânsă în ziua Sfântului Gheorghe din călcătura de bou sau cal.

Sărbătorirea acestei zile avea și conotații magice deoarece, doar în această zi se adunau de pe câmp tot felul de buruieni de vrăjit și leac care se păstrau peste an la grinda casei sau la icoane, folosindu-se ca remedii în diferite boli, dar și în „vrăji de legat în dragoste”.

Sărbătoarea durează în calendarul țărănesc tradițional trei zile, ultima fiind dedicată cailor, de la calul lui Sfântul Gheorghe, când nu se lucra deloc, alături de ziua boilor, 25 aprilie, de Sfântul Marcu, când aceste animale nu erau legate sau înjugate, ci erau lăsate să pască toată ziua.

Revenirea naturii la viață reprezintă în credința dar și obiceiurile țăranului o etapă importantă în întreaga viață a comunității sătești. Ea anunță de fapt împlinirea și dezvoltarea viitoarelor recolte, atât de necesare vieții.

Armindenul țărănesc

Săptămâna care precede această sărbătoare se numește Săptămâna Armindenului. Armindenul semnifică începutul verii în calendarul țărănesc, cu data de 1 mai, fiind privită și ca o tranziție de la primăvară la vară, o sărbătoare a biruinței renașterii naturii.

După sărbătoarea de Sângeorz este al doilea moment consacrat naturii care revine la viață. Acum aveau loc numeroase practici apotropaice îndreptate în special împotriva vrăjitoarelor care luptau să fure energiile vitale ale vegetației și animalelor.

Sărbătoarea numită Arminden este considerată străveche, dar conotațiile ei religioase creștine încep pe timpul Sfântului Prooroc Ieremia, având o etimologie aproximativă: Armin, Irminden – ziua profetului (în limba ebraică).

Armindenul țărănesc reprezintă în esență o sumă de practici de propițiere, de acomodare cu explozia vegetală. Astfel, exista practica spălatului cu rouă, băutului vinului roșu, practica ritualului pelinului sau mâncatul mielului fript ca obicei pastoral. Există

și o legendă cu conotații biblice acceptată de popor, care stă la baza cuvântului „armind”: armindenul (ramura verde) a fost pus de cei care voiau să-l prindă pe pruncul Iisus în casa în care locuia aceasta, punându-se la

ușă acest semn. Dimineăta, au constatat cu mirare că toate casele aveau la ușă o ramură verde și astfel nu au putut găsi casa unde era adăpostit Mântuitorul. Cu timpul, poporul a adăugat diverse credințe și legende legate de sărbătorile pastorale, viticole și agrare proprii comunităților. În Transilvania, de Arminden se scoate mărtișorul care a fost pus la 1 martie.

Obiceiuri hunedorene

În Ținutul Pădurenilor se crede că „înfrunzirea cerului” (a stejarului) este începutul muncilor agricole, deoarece în această zonă vegetația este mai târzie din cauza altitudinii localităților. În ajunul zilei de 1 mai, adică de “Armidenu”, bărbatul casei mergea în pădure, alegea un mesteacăn tânăr, înalt și subțire, înfrunzit, îl tăia de la rădăcină și îl curăța de crengi, lăsându-i doar în vârf câteva crenguțe. Acasă, nevasta pregătea un săculeț dintr-un petec de opreg negru purtat în care punea: osânză amestecată cu iarba vîntului, sânziene uscate, busuioc și alte “bolbote” (ierburi), culese în vinerea de Sântoader.

Săculețul era pus în vârful pomului, cunoscut și sub numele de Arminden, care se așeza în poarta gospodăriei unde rămânea până la Rusalii. După ce se cobora armindenul, ingredientele din săculeț se păstrau ca remedii contra bolilor la oameni și animale. Întregul ritual se constituie prin simbolistica sa, ca o străveche sărbătoare cu conotații creștine.

În satele de pe Valea Mureșului și a Geoagiului, gospodarii „țineau Armindenul” pentru a intra cu sănătate în vară și pentru a alunga bolile sezoniere. În satele comunei Mărtinești, cum sunt Tămășasa, Dâncul Mic și Dâncul Mare, tinerele fete se spălau dimineța pe mâni și pe față, cu roua ce cădea peste noapte pe flori și ierburi, pentru a fi mai frumoase și plăcute de flăcăi. (*inf. Dăncesu Eleonora, satul Tămășasa*).

Femeile din satele Ribița, Buceș și Bulzești din Țara Zărandului țineau sărbătoarea Armindenului având credința că astfel nu se va pierde laptele la vaci.

Până aproape de zilele noastre, în satele din Țata Hațegului, cum ar fi Silvaș, Petros, Peșteana, Fizești și Răchitova, bărbații țineau ziua pentru „a-și feri boii să nu se taie la plug” și pentru „sănătatea vitelor trăgătoare”. De Arminden nu se înjugau boii, nici măcar nu

se atingeau coarnele lor. Cine nu respecta interdicția, putea să-și îmbolnăvească sau chiar pierde animalele de muncă. Țăranii din Platoul Luncanilor chiar spuneau despre Arminden că este Sărbătoarea Boilor. O bătrână din Târșea, *Săcoi Rafila*, povestea că: „boii nu se înjugă, îi lași acolo unde au fost în ajun și nu se ating nicicum, toată ziua”. În satele comunelor Burjuc, Gurasada și Zam, bătrânii mai țin și astăzi ziua pentru ca viile și livezile de prune să dea roadă multă și bună.

Sărbătoare agrară

Toate aceste practici dovedesc o sărbătoare agrară veche, ale cărei urme se păstrează și astăzi prin practici, cum ar fi băutul vinului roșu amestecat cu pelin (se crede că astfel va reînvia sângele organismului și va ajuta la sănătatea ficatului).

În satele din Lunca Cernii, de Arminden, se mânca caș alb, care

se credea că purifică și tonificază organismul iar tinerele fete credeau că vor avea tot anul ten alb și plăcut, neatins de „negreța soarelui”.

Conotații din sărbătoarea tradițională agrară le găsim și în Câmpul Pâinii, în zona etnofolclorică a Orăștiei. Aici și astăzi se crede că Sfântul Prooroc Ieremia (Armindenul) aduce rodul și belșugul în holdă. Astfel, cine îl serbează îl are ca protector și îi va aduce belșug, îi va ține casa bogată și plină de bunătăți. Există și o legendă istorisită de o bătrână, *Saveta Grozăvesc din satul Romos*, care spune așa: “Sfântul Ieremia se preumblă prin holdă cu un sac de petre și la cei care lucră, le dă cu peatră cât oul de găină, de nu rămâne niciun fir de grâu”.

Ziua de Arminden este momentul propice, când se caută buruienile pentru leacuri de femeile pricepute. Aceste buruieni erau folosite în timpul anului ca remedii pentru anumite maladii la oameni și animale, dar și ca practici de ursit și oraculare, întâlnite în satele din Țara Zarandului.

Ghermanul viermilor

Sf. Gherman, menționat la 12 mai, destul de obscur în calendarul creștin, este o reminiscență arhaică a unor sărbători agrare consacrate protejării semănăturilor împotriva dăunătorilor sezonieri,

în special insecte și viermi. În datinile și obiceiurile populare acest sfânt era patronul animalelor și insectelor. Fiind sezonul ploilor, el este perceput ca patron al grindinei și distribuitor al precipitațiilor. Având caracterul unei sărbători străvechi, data sărbătorii devine din fixă, mobilă în funcție de aspectul meteorologic al lunii mai, dar oricum era ținută în prima sa decadă.

Interdicțiile sărbătorii

„Ghermanu' viermilor”, ca urmare a caracterului său variabil, se încadrează în specificul tabuurilor de mentalitate populară ce viza o

parte al dăunătorilor. În satele pădurenești odată cu răspândirea calendarelor bisericești (după primul război mondial), bătrânii mai ales, au constatat neconcordanțe între acestea și calendarul popular oral. Ei se întrebau derutați de ce Ghermanu și alte sărbători nu sunt semnalate în calendarul ortodox cu cruce roșie sau măcar neagră deoarece le considerau importante pentru viața satelor. Cu timpul sărbătoarea s-a păstrat, parțial în memoria oamenilor în vârstă din comunitățile restrânse, izolate, care o consideră importantă pentru cultura vegetală. În satele din Ținutul Pădurenilor, „Ghermanu” se ținea în 12 mai, dar măsuri de combatere a dăunătorilor se luau din urmă cu o săptămână, în unele sate chiar de ziua Armindenului (1 mai). Peste tot era interdicție de a se lucra: bărbatul nu mergea la coasă, nu prindea vitele la plug.

Nici alte munci, ca baterea parului (de gard, de claie de fân, de claie de grâu etc.) în pământ, vopsitul zidului nu erau acceptate.

De asemenea femeile nu aveau voie să toarcă, să țese, să scoată gunoiul din casă. Scopul era vădit să nu-l supere pe Sf. Gherman care putea să le aducă fulgere, „piatră”, peste cultură, pomi și vie, îmbolnăvirea membrilor familiei.

În satele Bobâlna, Folt și Rapolt unele bătrâne mai țin „Ghermanu” nelucrând în grădină pentru că „tăt ce-i zărzăvat s-o usca iară

rădăcinile or fi mâncate de viermi” (inf. Ana Dumitru, satul Folt). La Lăpugiu de Sus bărbații nu-și lăsau nevestele să participe la preparatul cașului deoarece aveau credința că brânza va face viermi.

Pedepsele Sfântului Gherman

Sfântul Gherman îi pedepsea pe cei care nu-i țineau ziua și prin alte modalități: le trimitea haite de lupi la pășunea oilor și stâne pentru „a le strica oile iar la muieri grămada de hultani ca să le ia găinile din ocol” spuneau bătrânii din satul Petros din Țara Hațegului. Pentru că Ghermanul este tatăl furtunilor și norilor de grindină cum se mai crede și astăzi în satele de pe Platoul Luncanilor, cea mai mare pedeapsă pentru oameni era nimicirea holdelor de grâu, orz, ovăz și porumb, cereale de bază pentru existența comunităților rurale. În satele Ormindea și Hărțăgani circulă încă și azi pe la „clăicile de

grâu” o povestioară semnificativă: „odată, în acea zi, un om fără Dumnezeu o lucrat la câmp împreună cu oarece ajutoare iară sara a bătut piatra așa de tare c-o prăpădit tătă holda și nu numa' lui la tăți din sat, iar omu' s-o pocăit” (*inf. Bedea Maria, din Hărțăgani*). În actul concret calendaristic, „Ghermanu” se mai păstrează, așa cum am arătat, fragmentar în memoria a sătenilor noștri. Cei mai conservatori (bătrânii) încearcă și astăzi să facă o legătură între oracolul meteorologic arhaic și plin de interdicții cu ceea ce astăzi denumim încălzirea globală, fenomen complex ce interferează o mulțime de aspecte. Dar bătrânii rămân neclintiți în matricea lor spirituală, conștienți că Sfântul leagă și dezleagă mulțimea de gâze, viermi, ce au rolul lor în echilibrul satului românesc din totdeauna.

Măsuratul oilor la Pădureni

Creșterea oilor a fost una din ocupațiile tradiționale cele mai vechi în Ținutul Pădurenilor. Păstoritul era un important mijloc de sub existență.

De modul cum se îngrijeau animalele în stâne și la pășunat ținea obținerea de produse: carne, lapte, brânză și lână.

Sezonul pastoral își are debutul în ziua Sângeorz, la 23 aprilie, socotit în calendarul popular ca prima

mulsoare a turmelor de oi. Acum începe vara pastorală (Sângiorz – 23 aprilie și Sâmedru – 26 octombrie) când se măsoară și se creștează pe răboj de lemn cantitatea de lapte și se stabilește câtă brânză va lua fiecare cioban.

Prezentăm această sărbătoare pastorală, numită măsuratul oilor, așa cum se petrece în Ținutul Pădurenilor, în satul Lelese, obicei vechi pastoral propriu civilizației țărănești.

Tocmitul stâni

Odată cu venirea primăverii și topirea primelor zăpezi, în lunile martie sau aprilie cei mai bogați oameni din sat (adică cei care au cele mai multe oi), se strâng la o casă din sat pentru tocmitul stâni.

Aici se stabilește cine va face parte din acea stână, adică ale cui oi vor fi aduse la acea stână, cine va fi ciobanul șef, data când se va face măsuratul oilor și locul unde se va pune stâna.

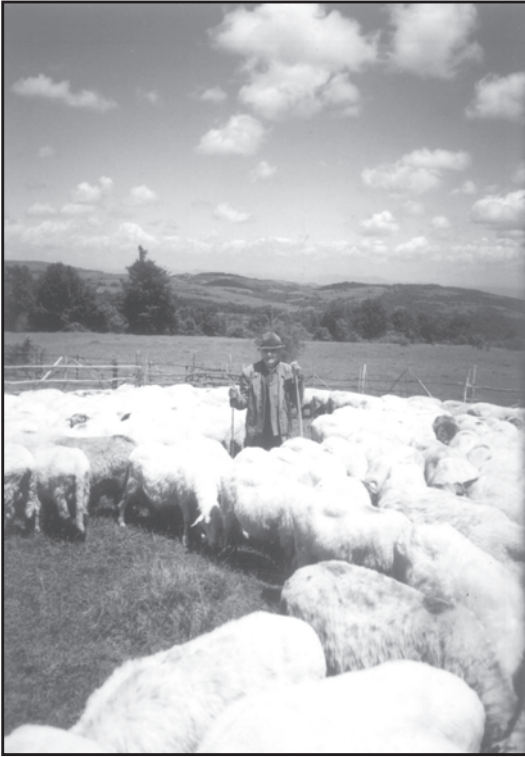

Data când va fi măsuratul oilor se alege de obicei în luna mai după prima săptămână pentru ca să fie iarba crescută și să fie înfrunziți copacii. În trecut, în sat erau două stâni: stâna bogaților (unde erau cei care aveau cele mai multe oi) și stâna săracilor (cei cu puține oi). Așezarea stânilor se făcea tot cu un anumit scop – cei bogați o așezau într-un vârf de deal, iar cei săraci o puneau mai la vale lângă pârau, ca să fie mai departe unii de ceilalți. După ce toate erau puse la punct, se aștepta ziua măsuratului. Cu două săptămâni înainte de măsurat fiecare om își „tușinează oile”, adică se tund oile în jurul ugerului și a cozii pentru a fi mulse mai ușor.

Înainte cu trei zile la data măsuratului, se întâlnesc toți oamenii de la acea stână, pregătesc stâna care este făcută din scândură acoperită cu tablă, lesăle (bucăți de scândură) care sunt făcute din rigle de lemn, și care folosesc la împrejmuirea staulului unde vor fi adunate oile pentru muls. După ce toate acestea sunt pregătite și adunate, se duc cu căruțele în locurile unde sunt așezate stânile.

Ziua măsuratului

Cu o zi înaintea măsuratului, fiecare om își îngrijește cum poate mai bine oile ca să aibă cât mai mult lapte a doua zi la măsurat.

După masă fiecare om vine cu oile de la pășune acasă, le marchează cu vopsea pentru a le cunoaște a doua zi la măsurat, când sunt adunate la un loc. Apoi însemnează mieluțele pe care vrea să le țină (le taie din urechi în semnul propriu) și apoi pleacă cu ele la roscol. Roscolul este locul unde se adună toate oile la un loc. Aici se numără câte oi are fiecare, se separă mieii de mamele lor, rămânând oile cu lapte într-o parte și cele fără lapte împreună cu mieii și berbecii în altă parte. Oile cu lapte se mulg pe rând la fiecare om și

apoi se împreună toate în turma mare.

Când toate oile de la acea stână au fost adunate se închid în staul, unde vor rămâne până a doua zi, păzite de doi sau trei ciobani.

După ce oile sunt în siguranță, toți oamenii se strâng grămadă, iar fiecare se cinstește cu vinars, mai discută despre ce va fi a doua zi la măsurat și nu pleacă acasă până ce nu au pus la punct toate preparativele pentru măsurat.

A doua zi, toată lumea se trezește de dimineață, mai ales femeile care au de făcut mâncare, se împodobesc gălețile în care vor fi mulse oile cu flori și iederă. Fiecare femeie pregătește ce are mai bun de mâncare; în general mâncarea tradițională este ciorba (zeamă) de miel, sarmale și vestitele plăcinte cu brânză „poale-n brâu”.

După ce toate merindele au fost pregătite, se pun în corfă (coș),

se acoperă cu o mesăriță (față de masă), se așează în căruță, femeile se îmbracă în costume pădurenești și pleacă cu căruțele spre locul unde se va face măsuratul oilor.

În găleata de muls, pe lângă flori se pun și bani mărunți (de metal), pentru ca stâna să fie mai bogată cu oi mândre și multe.

La fiecare stână, odată cu sosirea oamenilor care luau parte la obicei, venea și câte un cântăreț din fluier sau cimpoi, care, după ce se termina măsuratul, cânta să învesească oamenii.

Când toată lumea ajunge la stână, fiecare se așează pe locul stabilit înainte la strungă, unde-și pune găleata. Apoi se ține slujba religioasă care are drept scop să alunge spiritele rele și să ferească oile și pe ciobani de necazuri și boli pe tot timpul anului. Preotul stropește oile și pe ciobani cu apă sfințită și apoi începe mulsul oilor. Fiecare om își alege oile din turmă după vopseala cu care le-a marcat sau după semnul din ureche.

În timpul mulsului, fiecare ține cât mai mult oile la muls, pentru a face cât mai multe lapte și a fi printre fruntași la stână.

După ce toți oamenii își terminau oile de muls, toate gălețile cu lapte se strângeau într-un loc și fiecare avea grijă de găleata lui, ca să nu se verse laptele sau să cadă vre-un obiect străin în lapte, înainte de a fi măsurat.

Apoi ciobanul șef aducea la locul unde sunt strânse gălețile un șaf (ciubăr mare din lemn) de aproximativ 15-20 litri din care se va măsura partea fiecăruia.

Se trece la etapa măsuratului propriu-zis al laptelui.

Ciobanul care are cele mai multe oi își măsoară primul laptele, golește prima dată găleata în cupă, se numără cupele și apoi, dacă a rămas mai puțin de o cupă, se măsoară cu lingura. (Ex.: 5 cupe și 3 linguri – 26 litri și jumătate). Când s-a terminat tot laptele din găleată, banii mărunți care rămân pe fundul găleții se aruncă undeva pe iarbă unde așteaptă grupurile de copii care îi adună.

„Uspățul”

Odată sfârșit măsuratul laptelui, ciobanul șef anunță cine rămâne „băcioni” la stână (adică cine a făcut cel mai mult lapte și rămâne

primul la stână ca să-și ia brânza) și se anunță „rândul la brânză” până la finalul pășunatului. Urmează „uspățul”, toată lumea întinde pe iarbă pricoițe (pături) pline de preparate specifice

pădurenești, și se așează în rând unii lângă alții pentru petrecere. Se scot din corfe (coșuri) și străiți (desagi) merindele (mâncarea) care mai de care mai gustoase, vinarsul și tot ce au adus de acasă. Se mănâncă, se cinstește cu țuică urându-și fiecare un an cât mai bun, apoi începe jocul. Petrecerea continuă până spre înserat când se întorc în sat la Căminul Cultural unde ține până dimineață.

Obiceiul măsuratului se petrece într-o anumite unitate specifică în toate satele pădurenești, iar diferențele de la un sat, la altul sunt ne semnificative, ținând mai mult de timpul și forma desfășurării.

Figura centrală rămâne totuși păcurarul șef, care dirija întregul proces al măsuratului, având grijă să se respecte cu strictețe întreg ritualul desfășurării. Pentru că la pădureni stâna de oi rămânea în hotarul satului, dar putea fi mutătoare pe diferite locuri apropiate de sat, controlul obștei asupra stânei se făcea cu ușurință: așa explicându-se la pădureni sintagma „locurile noastre”, cum se exprimă ei. Astfel, tradiția, cu implicațiile sale în timpurile de astăzi, s-a păstrat încă robustă, iar păstoritul dăinuiește încă cu evidente sorți de izbândă economică fiind o îndeletnicire specifică acestor locuri.

Sfinții Constantin și Elena – „cap de vară” al obiceiurilor și datinilor populare

Toate anotimpurile aveau un „cap”; astfel vara începea la 21 mai, de Sf. Constantin și Elena, numit în alte zone etnofolclorice ale țării și Constandinu Puilor sau Constantin Graur când era limita calendaristică a semănatului porumbului înainte de a veni păsările să le ciugulească.

Cele trei luni interdependente între ele ale anotimpului de vară debutează prin multe „semne” care răsfrâng și amplifică totodată un lung șir de credințe specifice satului tradițional.

Astfel, în satele hunedorene se mai păstrează și astăzi aceste „semne”, este adevărat estompate de-alungul timpului, cuprinse mai des în obiceiurile și tradițiile de muncă.

Peste tot în casele țărănești se află pus calendarul creștin cu rânduală sfinților într-un an, socotit mai mult agrar de țărani, care cuprindea „sărbătorile mari și mici” din viața comunității.

Sf. Constantin și Elena erau importanți mai puțin pentru hagiografia lor și mai mult pentru faptul că deschideau un anotimp deosebit al anului, vara când se coceau și maturizau recoltele vegetale și animale ca urmare a muncii țăranilor.

„Cap de vară” în satele hunedorene

În satele de munte din Țara Hațegului, la Baru, Valea Lupului, Crivadia și Merișor bătrânii spuneau că începând cu 21 mai (cap de vară) oile nu trebuie mânate prin locuri umede ca „să nu ia căl-bează” (gălbează – n.n.) și recomandă să dea acestor animale „sare cu brăduleț”, o plantă pentru tratarea acestei boli.

Importanța începutului verii era bine înțeleasă și de sătenii din Platoul Luncanilor, cei din Alun, Bobaia, Luncani și Ursici care știau că „e zi când tâte păsările își învață puii să zboare, atunci începe vara” (*inf. Dănilesc Eva, satul Boboia*).

De aceea și țăranii din Câmpul Pâinii, din zona etnofolclorică a Orăștiei, se grăbeau să termine cu semănatul porumbului deoarece întârzierea ar aduce pagube culturilor din partea unor păsări.

Ziua sfinților Constantin și Elena nu este ținută astăzi de-

cât în puține sate hunedorene, mai mult în cătunele izolate cu populație puțină și conservatoare, care încearcă să transmită celor tineri obiceiuri și datini apuse în alte locuri. În Țara Zarandului în satele aproape depopulate, Grohoțele, Câinele (Com. Buceș) Rusești, Păulești, Ticera (Com. Bulzeștii de Sus), Grosuri, Plai, Reț (Com. Blăjeni), femeile țin ziua pentru că altfel Sfinții „le-or arde bucatele din holde”.

Mai mult, sătenii din localitățile de pe Valea Geoagiului și Mureșului aveau credința că este o zi importantă menționată la „slujba de duminică” ce trebuie ținută că astfel „Sfinții împărați” vor trimite ulii în curtea gospodarilor „ca să le mănânce puii scoși de clocă” (*inf. Ioan Homorodean, satul Homorod*).

Obiceiuri la începutul verii

Începutul verii aducea fenomene meteorologice dintre cele mai variate; ploi în averse, tunete, fulgere și grindini. De altfel, ploile între Paște și Rusalii sunt frecvente în satele hunedorene, „ploile de trăsnete și ploile oprite” care începând cu etapa „cap de vară” (21 mai) trebuiau preîntâmpinate prin ritualuri agrare și magie familială ce variau de la sat la sat.

În această zi oamenii nu lucrau pe câmpuri la ogoare, în grădină sau la pădure pentru a preîntâmpina distrugerea „holdelor și strugurilor din vii de piatra dată din ceruri” ne spunea *Popa Vasile din Boholt*, comuna Șoimuș care mai completa „că nu-i bine să dăm mai multe boambe (grăunțe – n.n.) la păsările din curte că-și împlie gușile și mor”.

Până aproape de zilele noastre, în satele de pe malul Mureșului, se păstra legenda că la Cap de vară, Sfinții Împărați Constantin și Elena au scos

crucea din apă și că în această zi nu-i bine să pescuiești, să nu tulburi apa, că nu vei mai prinde nimic; ai de n-or făcut așé s-or înecat în apele râului” (*inf. Antonie Stănesc, satul Valea Lungă*).

În spațiul tradițional românesc timpul estival nu este nici pe departe unul care se scurge liniștit de la o zi la alta, într-o rutină a treburilor cotidiene în gospodărie și în culturile agricole.

Și astăzi „lunga vară țărăneasă” este un timp de muncă divers și complex în satele hunedorene, o aducere aminte a unor vechi obiceiuri și datini, de fapt un argument al identității noastre spirituale.

Sărbătorile verii – Teodosie a grâului și Sărbătoarea boilor

Vara începe convențional în calendarul tradițional țărănesc cu o perioadă de „sărbători mici” legate, în special, de un anume „îndrumar agricol și gospodăresc” căreia comunitățile rurale îi acordă o importanță egală cu celelalte activități din anul agrar.

Pentru ca activitățile acestui an agrar să aibă o desfășurare benefică, ferite de precipitații destructive și de perioade îndelungi de arșiță, țăranul tradițional și-a creat un întreg sistem de atitudini rituale simbolice, multe de tip tabu-istic, practicate de întregul sat.

Datini și credințe de Sf. Teodosie

La 29 mai, conform calendarului ortodox, în satele noastre se celebra un sfânt mai puțin cunoscut, Teodosie, care era protectorul grâului. La Hărțăgani, de pildă, cei mai bătrâni săteni spuneau că „la Teodosie a grâului îi bine să pui în holdă un mănunchi de grâu, să-l pui pe un par, să nu facă holda tăciune” (*inf. Ioan Hogman*).

Fiind începutul „timpului fierbinte” semănăturile puteau fi puternic afectate de căldurile excesive dar și de ploile cu trăsnete și fulgere care puteau distruge viitoarea recoltă.

În satele din Lunca Mureșului se mai păstrează și astăzi câteva credințe și obiceiuri, reminiscențe arhaic-agrare ale cultului soarelui, mai târziu alăturate Sf. Teodosie, cu privire la fecunditate și protejarea grâului. La Gelmar, Homorod și Renghet bătrânele povesteau că în ziua Sf. Teodosie femeile nu aveau voie să lucreze la țesut și cusut, deoarece „se temeau să nu fie trăsnite iar holda potopită de ploaie” (*inf. Valeria Stoica, satul Renghet*).

Aceste credințe se mai păstrează vag în mentalul popular în satele Sântuhalm și Bârcea Mică, unde am întâlnit o practică similară, aceea a protejării recoltelor de grâu împotriva trăsnetelor prin înfigerea la hotarul holdelor a unor stâlpi înalți din metal care să apere câmpurile de „trăsnet și foc”.

Stuparii din satele Văilor Geoagiului și Mureșului cred că acum, de Teodosie, acațul (salcâmul –n.n.) e în perioada cea mai puternică a înflorinței sale și de aceea este bine ca până la această dată „toți stupii să fie la păstrare”.

Fiind o zi care poate influența fundamental soarta recoltelor, când „se învârtoșează bobul”, oamenii respectau o sumedenie de interdicții, având credința că recolta va fi bogată.

De aceea, unele femei din satele Boșorod și Chitid nu lucrau la tors pentru că se temeau ca „paserile să nu le ciugulească holda” iar

în satele de pe Platoul Luncanilor se ținea credința de Teodosie ca să nu dea ciurma în găini. Ca remediu se ducea grâu la biserică și după ce îl sfințea preotul, se dădea la găini (*inf. Elisabeta Corobea*).

Când interveneau perioade lungi de ploi, grindină și trăsnete, în ziua de Teodosie, în unele sate din Țara Hațegului, se făcea „sfințirea holdelor pârguite”, cu “apă sfințită și grâu curat”, punând-se un ban de argint în vasul cu apă, ca speranță a unei recolte bune.

Odihna animalelor de plug

O altă sărbătoare a începutului de vară era cea numită Sărbătoarea boilor, moment semnificativ în calendarul gospodăresc.

Interesant că această sărbătoare a fost acceptată relativ târziu în arealul etnofolcloric hunedorean ca posibilă influență din Banat a unei sărbători religioase, Sf. Apostol Irimia (Eremia), întâlnită de noi la Orțișoara și Frumușeni (*inf. Sabina Șerban, satul Frumușeni*). Dar cum motivele etnofolclorice au un caracter interferent, plutitor, practica o întâlnim și în satele comunei Zam și mai spre sud la Burjuc, Brănișca și Ilia.

Este vorba de sărbătoarea agrară în care protejarea recoltelor se făcea și prin odihna „animalelor de plug”, boii, indispensabili în agricultura tradițională țărănească. În această zi „boii de lucru” sunt

îngrijiți și hrăniți în mod deosebit pentru a-i pregăti la muncile viitoare. La Boz și Bărăștii Iliei, femeile făceau, până aproape de zilele noastre, „turta bouului, o amestecătură de grâu, apă și sare”, pe care o puneau la un loc cu fânul, ca vitele să fie „sănătoase și lăptoase” (*inf. Valeria Marcu, satul Boz*).

Țăranii noștri mai credeau că Sf. Irimia „umblă cu nourii și țâne de soare” iar cei care nu-i cinstesc sărbătoarea și lucrează la câmp sunt pedepsiți exemplar. *Josan Maria din Făgețel (com. Dobra)* ne povestește o legendă interesantă legată de aceste restricții: „Un om a lucrat în astă zi, la câmp, cu un car cu boi, până seara. Când să se întoarcă acasă a venit vânt mare cu un vârtej, trăznete și fulgere și a fost urcat în ceruri cu tot cu caru' cu boi, că nu s-a mai dat de urma lui nici astăzi”.

Fiind Ziua boilor, erau interzise o gamă bogată de activități la munca pământului, la pădure, la construcții etc., încât în această zi boii deveneau animale privilegiate „adevărate tabuuri” ale vieții agrare de care nu se atingea nimeni.

Ambele sărbători prezentate au ajuns aproape amintiri în viața de azi a satului hunedorean, în primul rând prin restrângerea vechilor ocupații agrare și restructurarea satului în timpul de azi pe alte coordonate în care s-au uitat o mulțime de datini și obiceiuri.

Pentru că așa cum spunea Mircea Eliade „... omul cel mai civilizată, le uită cu destulă ușurință, îndată ce nu mai are nevoie de ele; asprimele existenței îl silesc să privească mai mult la pământ decât spre cer și redescoperă importanța cerului numai când de acolo îl amenință moartea” (*Mircea Eliade – Mituri, vise și mistere*).

Săptămâna cireșelor

Toate anotimpurile erau răsfrânte în conștiința țaranului român în misterioase chipuri de manifestare în directă legătură cu „cerul și pământul”, amplificate de un întreg sistem de credințe și obiceiuri proprii satului tradițional.

Țiimpul estival înțeles ca matrice a maturizării vieții mai păstrează încă, în unele sate hunedorene, obiceiuri și credințe dintre cele mai

interesante pentru așa numitele „sărbători mari sau mici”, care constituiau jaloane importante ale țaranului agricultor, păstor, apicultor, viticultor etc.

Țăranul satului tradițional cunoștea pe de rost toate sărbătorile lunare sau zile importante de peste an, iar cele estivale aveau un loc primordial în activitățile sale.

În trecut nu era zi a săptămânii, indiferent de calendarul oficial, profan sau religios, în care țaranul să nu înregistreze o sumă de credințe și practici magice, armonizate cu viața comunității.

Perioada poamelor

Luna iunie era „perioada poamelor” (a primelor fructe) importante produse vegetale pentru hrana oamenilor. Ele se recoltează și se consumă începând cu anumite momente bine fixate. În satele hunedorene prima săptămână a lunii iunie era numită și a „cireșelor”.

În Țara Hațegului, femeile dădeau primele cireșe fetelor „pentru a fi fru-

moase și rumene ca poamele moacre” (mari – n.n.). S-a păstrat, până aproape de zilele noastre, în satele de pe Valea Mureșului un obicei plasat vag în „cireșar” ca obicei „de nași” (la cultul morților) când se dădea pomană colaci și mănunchiuri mici de cireșe legate cu ață albă sau neagră.

Practica este mai largă în zonele adiacente ale Banatului și cu certitudine că a influențat și satele noastre.

Nedeile din „cireșar”

Luna iunie se mai caracterizează și prin frecvența nedeilor, sărbători complexe ale satelor hunedorene.

În satele pădurenești, nedeea avea o conotație particulară, ritual-

agrară, de protejare a semănăturilor și holdelor pârguite. Astfel în prima săptămână de cireșar în satele Lelese, Dăbâca și Goleș, femeile împodobeau praporii bisericii cu cununi din flori de fân și spice de grâu și împreună cu fetele stropeau holdele cu apă sfințită de preot, iar apoi cântau cu toții „Cântecul crucii” ca simbol suprem al credinței în fecunditate și bogăție (*Rusalin Ișfănoni – Pădurenii Hunedoarei*).

Cultul strămoșilor, prin pomana colacului ritual și a primelor fructe se îmbină și cu alt praxis culinar, acela al plăcintei cu poame (cireșe, vișine, căpșuni) când finii veneau la casa nașei și a moașei lor cu prima ofrandă a lui cireșar ca legătură a nașterii cu prima poamă în fapt prima recoltă de fructe.

Obiceiurile care acum s-au pierdut aproape în totalitate le mai întâlnim, parțial, în satele din „Câmpul Pâinii” în special la Vaidei, Romoșel, Aurel Vlaicu, Sereca și Beriu, din Ținutul Orăștiei, unde odată cu pârguitul cireșelor, finii dau „plăcinta cu poame” moașelor sau nașilor (*inf. Elena Grec, satul Beriu*).

În investigațiile etnofolclorice personale, efectuate în satele comunelor Bulzeștii de Sus, Buceș, Ribița și Vața, am constatat că cireșele și vișinele erau folosite în scop terapeutic de femeile din aceste sate care uscau fructele pentru compoturi „bune la prunci”; „iară din codițele uscate facem ceai ce ușurează durerile de foale (burtă – n.n.) mai ales la copii ăi mici” ne spunea *baba Letiția Mana din Ribița*.

Sărbătoarea cireșelor reprezintă în fapt un fel de ceremonial estival, un comportament mai puțin marcat fastuos ci mai mult comun ritualizat pentru fortificarea celor vii dar și ca ofrandă adusă celor dispăruți din viață.

Este de fapt concluzia atât de pitorească a *Victoriei Demian din Hărțăgani* care ne spunea că vara, când

începe să se coacă poamele, „să nu mănânce cineva până mai întâi nu împarte, ca să mănânce morții și apoi viii”.

VARA

„Vara soarele merge mai pe sus, da iarna luna merge mai pe sus decât soarele, așa cum merge soarele vara. Astfel a împărțit Dumnezeu „ca jumătate de an să fie unul mai mare, da' jumătate altul”.

*(Elena Niculiță – Voronca – Datinile și credințele
poporului român adunate
și așezate în ordine mitologică)*

„Sânzienele înfloresc în noaptea de 23 spre 24 iunie. Dacă înfloresc mai târziu, se crede că e vremea mai târzie”.

(Tudor Pamfile – Sărbătorile la români)

„La Sf. Ilie în vărsatul zorilor se culeg tot felul de plante de afară din câmp, care aduse acasă ... se stropesc cu sânge de cocoș și se folosesc apoi drept scaldă spre a-i vindeca pe cei betegi”.

*(Simeon Manguica – Calendariu julianu,
gregorianu și poporalu românu ... pe anul 1882)*

„Cu două săptămâni înainte de ziua Adormirea Maicii Domnului se lasă sec pentru Postul Sfânta Măriei, care se socotește a fi tot atât de mare ca și Postul Paștilor. Se exclude din alimentația cotidiană a cărnii, ouălor, laptelui și produselor lactate între Macavei și Sântămăria Mare”.

(Ion Ghinoiu – Vârstele timpului)

„Maica îndurerată” – icoană pe sticlă de Mihaela Bercea

Vartolomeu' grâului

O sărbătoare estivală puțin practică, dar prezentă peste tot în memoria bătrânilor satului, ce avea loc în vară este Vartolomeu' semnalată în calendarul creștin-ortodox 11 iunie ca fiind a Sf.

Apostoli Vartolomeu și Varvara, când locuitorii satelor ziceau că „vara se întoarce cu fața la iarnă”.

Cu timpul, în lumea tradițională acești sfinți au fost „converțiți” de biserică ca protectori ai domeniilor agrare și ai animalelor iar Sfântul Apostol Vartolomeu a devenit o respectată sărbătoare vegetală, una a grâului.

Ziua „învârtejiturii”

Țăranii din satele hunedorene știu și astăzi că 11 iunie este o zi când soarta recoltelor, a celor păioase în general, depinde de „învârtoșeala bobului de grâu”, a coacerii plantelor.

Oamenii credeau că este o zi a „învârtejitelui” (învârtirii) lucrurilor ca urmare a scăderii zilei astronomice când „ziua se învârtea către noapte”; de aici o serie de interdicții de muncă.

În satele din Ținutul Pădurenilor interdicțiile se adresau în egală măsură atât bărbaților, dar și femeilor. Bărbatului i se interzicea cositul, înjugarea vitelor la plug, transportul cu căruța, prășitul, baterea parilor în pământ, cioplitul și ziditul, munca la pădure. Femeile aveau interdicții casnice: la tors, cusut, țesut și alte activități în gospodărie.

O excelentă povestitoare, *Anișca Catrina din Ruda –Ghelari* ne spunea că atunci „venea popa în holdă și sfințea semănăturile (grâul – n.n.) ca să nu rămână boabele seci, iară în holdele de cucuruz (porumb – n.n.) să nu se sucească frunzele”.

Interdicție la muncă

În zona Orăștiei, în satele comunei Romos, sătenii numeau ziua „Vartolomeu' grâului”, iar bătrânele sfătuiau gospodinele să nu toarcă, să lucreze la război că „li se vor suce gâtu' și mânurile”.

La fel, în satul Boiu, oamenii cred și acuma că cei care vor lucra la câmp „or avea holdele bătute de grindină de Sf. Vartolomeu” (inf. *Artenie Homorodean*). În alte sate de pe Valea Mureșului, la Folt și Rapoțel, femeile se fereau de lucru de

mână, pentru a nu se „întoarce bolile de vară în cășile unde-or mai fost și ca să nu aibă holdele de cucuruz uscate de arșiță și vânt” (inf. *Cosmina Deleanu, satul Rapolt*).

Și astăzi bătrânele din Tămășasa mai cred că în această dată „ziua dă înapoi, iar noaptea înainte și tăte ce-s pe lume să-nvârtesc de lucrarea diavolului, care aduce trăsnete și vijelii, da' Vartolomeu îi Sfânt bun pântru oameni că alungă dracii de strâcă ceriu” (inf. *Maria Triș*).

Timp ritualic

În 12 iunie, în satele de pe Valea Mureșului Inferior, la mijloc de arșiță, se ținea până nu demult, un sfânt obscur Onufrie, cum era numit de locuitorii din Dobra, Abucea și Lăpușnic.

Ziua era importantă ca apogeu al verii și energiilor faste ce patentau recoltele câmpului cu semnul fertilității, dar și pentru combaterea dăunătorilor, rozătoarelor, viermilor, insectelor etc. Bătrânele din aceste sate o numeau „Ziua șoarecilor”, „că acum se prăseau câtă frunză și iarbă și nici o muiere nu făcea mâncare, ca să nu fie șoareci mulți în holdă... așa se credea... și nici viermii să nu intre în fructele livezilor” (*inf. Ardelean Maria – Dobra*).

În Țara Zarandului, oamenii credeau că dacă în această zi plouă în tot cursul anului nu vor mai fi șoareci iar femeile din Prăvăleni, Ociu și Ocișor țineau ziua ca să nu le roadă șoarecii hainele în timpul anului.

Ca și alte practici estivale cele prezentate la începutul lui iunie cuprind ritmurile unui timp al maturizării vieții sesizat și înțeles de comunitățile din satele hunedorene ca fiind marea trecere spre anotimpul mult așteptat la prinosul roadelor muncii țăranului, un alt ciclu al miraculosului sat românesc.

Sfântul Iuda – patronul pământului agrar

În panteonul românesc, o divinitate însemnată, susținătorul unuia din stâlpii pământului este și Sfântul Iuda, consemnat cu dată fixă în calendarul ortodox, la 19 iunie și respectat în satul tradițional ca etapă importantă a verii.

Aflându-se în miezul verii agrare era firesc ca în mentalul țărănesc să apară contopiri cu divinitățile specifice ale ploilor distructive, ale fulgerelor și trăsnetelor, și chiar ale cutremurelor. Sfântul Iuda este una din aceste divinități cu un caracter malefic, probabil confundat cu un alt Iuda, vânzătorul lui Iisus, trădător prin excelență.

Sfântul holdelor

În unele legende apocrife, Iuda apare ca legat de axul pământului, la stâlpul de susținere, apărând astfel întreaga lume de toate fenomenele meteorologice distructive. Ca și Vartolomeu' grâului, preponderent la pădureni Hunedoarei, acest sfânt agrar era la mare cinste în satele noastre, în timpul mai vechi, mai ales în cele din câmpie, de pe Valea Mu-reșului. Astfel, în satul Bobâlna, comuna Rapolt, până aproape de zilele noastre, preoții ce slujeau la biserica sfântuia oamenii să aibă grijă de Sfântul Iuda

„să-l țină pentru paza la holde împotriva grindinei”, cum spuneau bătrânii din sat.

Relevantă mi se pare și o povestioară auzită de noi la Bacea, comuna Ilia, cu privire la răzbunarea sfântului justițiar împotriva celor ce lucrau în această zi. Iată ce ne zicea moșul Marcu: „Io am săpat în zâua de Iudă. Alt om o avut locuri de porumb răzărăș (apropiat – n.n.) cu al meu, acela n-o săpat în aia zâuă. Mai câte niște zâle o venit o grindină cu potop de gheață ... pe-al meu l-o fărâmat, da' la vecinu' a rămas neatins” (inf. Bujor Marcu).

Zi ținută cu sfințenie

Sătenii de la Ohaba și Teiu, com. Lăpugiu se fereau să lucreze în 19 iunie, deoarece credeau că prin caracterul său malefic, Sfântul Iuda le va trimite cutremure și surpături de teren. O bătrână „descântătoare” de la Lăpugiu de Sus nu practică ritualul pentru că „era rău de moarte năprasnică prin trăsnet, că cine lucra oarece era lovit de nebuneală” (*inf. Norica Uscat*).

În satele de munte din Țara Hațegului bătrânii „țineau zâua” ca nu cumva să vină fiarele sălbatice, lupii și urșii, la stâne și să „le rupă oile”. Și astăzi unele bătrâne din Alun, Prihodiște și Târșa de pe Platoul Luncanilor, cred că „Iuda a adus vărsatul și bubele răle din smoala iadului și-l dă peste ăi de nulinestesc” (*inf. Maria Toncea, satul Ursici*). Dar cel mai rău era pedepsită munca la construcția unei case începute, derulate sau terminate în această zi. Era cel mai mare afront adus patronului cutremurelor, Sfântul Iuda, care „prăpădea pe loc tăt ce-i ridicat”, cum ne spunea *Ioan Burcuși din Târșa*.

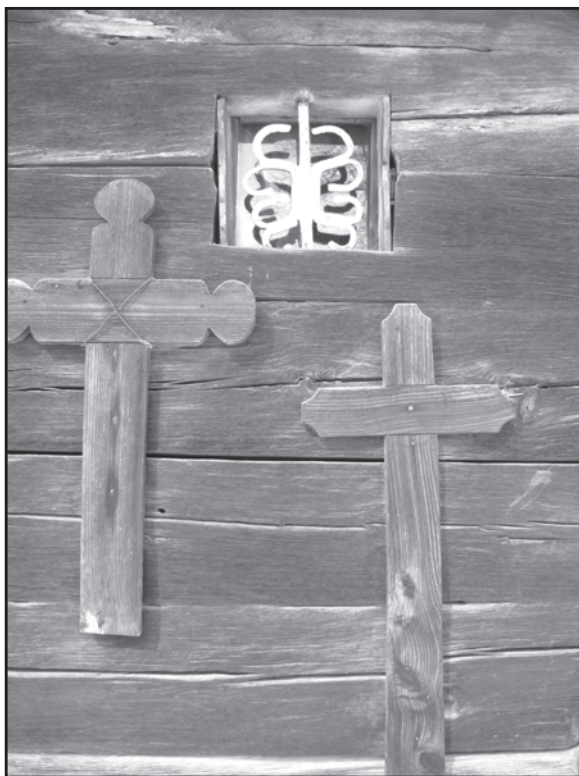

Magie și tradiție

Până aproape de zilele noastre, la fel, țărani din unele sate din Țara Zarandului, Buceș, Vulcan, După Piatră și Tarnița de pe raza comunei Buceș „nu ridicau nici măcar o peatră s-o pună la temelia cășii că Sfântul trimetea prăpăd, de mișca locul de casă, de tot se dărâma”, ne spunea un meșter bătrân, vărar de la Buceș – Vulcan.

Și acum bătrânele din Ribița înfig un topor în fața casei atunci când văd că „plouă cu piatră” crezând că Sfântul se va îmbuna și va trimite grindina în altă parte.

Sărbătoare telurică, cu un caracter vădit demonic, Sfântul Iuda fratele Domnului, s-a estompat ca practică aproape cu totul în timpul de azi, dar a rămas în mentalul magic al satelor hunedorene ca un reper meteorologic și oracular în simbolistica verii, în care magia se împletește cu interdicția proprie și altor sărbători specific agrare.

Sânzienele

Sărbătoarea păstrează un amestec fascinant de culturi arhaice, păgâne și creștine sub semnul magiei și vrăjitoriei. Sânzâiana sau Drăgaica a fost identificată ca fiind zeița Diana din panteonul latin, Hera sau Artemis din panteonul grec și zeița Bendis din cultura traco-getică ca având aceleași atribute ale fertilității naturii și ale protecției grânelor. Prima semnalare etnofolclorică a sărbătorii îi aparține lui Dimitrie Cantemir în „*Descriptio Moldaviae*” unde realizează o descriere amănunțită a obiceiului de Sânziene asimilând-o culturii zeiței Ceres: „... Prin ea (Sânziană, Drăgaică) o înțeleg pe

Ceres. Căci în această vreme a anului când încep să se coacă semănăturile, toate fetele țăranilor din satele învecinate se adună și o aleg pe cea mai frumoasă dintre ele și îi dau numele de Drăgaică. O petrec pe ogoare cu mare alai, o gătesc cu o cunună împletită din spice și cu multe basmale colorate și-și prind de mâini cheile din hambarele lor. Astfel împodobită, cu mâinile întinse și cu panglicile bătute de vânt, încât să se înfățișeze ca o zburătoare, se întoarce de la câmp acasă, cântând și jucând, trecând prin toate satele de unde sunt însoțitoarele sale, cari cu cântece anume o numesc cât mai des sora și stăpâna lor”. Mai departe menționează și onomasticul Sânziene: „Numele este premergător al Sf. Ioan. Ei sunt convinși că în ziua dinaintea acestui sfânt soarele nu-și urmează drumul său drept ci merge cu sărituri. În ziua aceasta toți țăranii se scoală înaintea de răsăritul zorilor și privesc cu ochii țintă răsăritul soarelui și lumina lui face să tremure ochii lor nerăbdători, ei atribuie soarelui mișcarea care se petrece în ei și intră în casă bucuroși de ceea ce au văzut” (*Dimitrie Cantemir – Descrierea Moldovei*). Fiind miezul calendaristic al verii, în proximitatea solstițiului de vară, Sânzienele reprezintă ziua însorită cea mai lungă și cu noaptea cea mai scurtă din an, socotită la această cumpănă a anului, cu cea mai mare încărcătură malefică, de aceea țăranilor li se păreau că soarele merge cu sărituri și nu-și urmează drumul drept.

Calendaristic, vara nu mai are putere și se pregătește să aducă rod bun tuturor culturilor dând în același timp energii magice și miraculoase unor plante de leac. Este timpul practicilor de magie, a unor tehnici străvechi de vindecare empirică a suferințelor fizice și psihice cu ajutorul descântecelor unde elementul central avut în vedere era acela al magiei iubirii pentru că sărbătoarea Sânzienelor plasată într-un timp critic, al drumului verii către timpul rece, are menirea să-i ajute pe oameni să depășească timpul nevralgic cu ajutorul timpului iubirii, ezoteric și nocturn în desfășurare.

„Sânzienele rămân o sărbătoare a vitalității” (*Otilia Hedeșan – Lecții despre calendar*) – deoarece ritualul care susține cel mai intens această valoare este dansul Drăgaicei, jocul ritualic al Sânzienelor când se aruncă coronițele pe casă pentru viață și moarte, toate reprezintă reminiscențe ale practicilor vitale prin care zeitățile protectoare erau solicitate să apere culturile agrare, în esență o sărbătoare feminină destinată atragerii forțelor pozitive centrate pe practicile de propițiere. Timpul critic al sărbătorii este un segment important în ritualul de cult al soarelui care se îndreaptă, treptat, către iarnă, către moarte; astfel soarele în lungul drum spre iarnă se oprește pentru a se odihni iar la miezul zilei împietrește. Atunci Sânzienele și Drăgaicele păzeau ca vârcolacii să nu mănânce soarele contracarând energiile solare negative.

Simboluri pierdute

În satele hunedorene această sărbătoare de vară este cunoscută sub denumirea de Sânziene, dar am întâlnit și altele: Sf. Ioan de Vară și Ziua Soarelui (în satele de pe Valea Mureșului). Trebuie să precizăm că vechile semnificații, menționate de noi, s-au păstrat fragmentar fiind uitate de marea majoritate, nemaifiind justificate astăzi în noile condiții când obiceiul Sânzienelor îl întâlnim la multă lume de la oraș, în ipostaza simplă de împodobire a casei cu flori. Chestiunea este mult mai complicată decât o prezentăm, fiind în primul rând mai puțin o reacție conștientă asupra vechii datini de foști țărani deveniți pe timpul comunismului orașeni forțat care au mai păstrat vagi reprezentări ale ritualului – florile ca importanță onomastică a sărbătorii, încât în fiecare casă era un vas cu sânziene.

Din cercetările în teren (majoritatea până în 1989) am constatat însă că o parte importantă al populației rurale, cea feminină, sărbătorea cu oarecare discreție Sânzienile, în sensul că nici pe departe nu avea amploarea și succesul de astăzi. La întrebările noastre, dacă se mai ține sărbătoarea și cum se făcea la Sânziene se răspundea invariabil: „să mai țâne, doară de muierile bătrâne ale ce știau de ierburi de leac, o țără fetile ce-și fac coronițe” (*Maria Văgău – Ursici, Platoul Luncanilor*).

Vom prezenta în continuare și alte aspecte, deosebit de interesante, care ne-au întărit încrederea în ideea că în unele zone etnofolclorice hunedorene s-au mai păstrat în sărbătoarea Sânzienelor motive din miturile străvechi ale geto-dacilor.

În Platoul Luncanilor, Sânzienele erau înțelese ca Țălea frumoase, adică niște zâne frumoase, imateriale, niște năluci care „unde li-e drag, acolo joacă; vara la stânilor din munte încălesc coama cailor și nu-i bine să o descâlci; prin livezile unde au umblat Țălea Frumoase, prin pruni și meri sunt smocuri de ramuri subțiri și dese folosite ca

leac pentru vita bolnavă. Zânele vin la Fântâna cu leacuri de la Bobaia și petrec în jurul izvorului și nu-i bine să le superi sau să le privești drept că ți se strămută uitarea de nu mai vezi” (*Lucia Apolzan – Carpații tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi*). Sărbătoarea este apanajul exclusiv al femeilor, destinată să atragă energiile pozitive ale astrului solar către acestea. Am întrebat pe Costa Anișoara din Luncani, cum se face la Sânzienne și ce sunt acestea. „Îs așa ca un vânt zânele de Sânzienne și duhul sfânt al lui Sf. Ioan Botezătoriu, că atuncea s-a născut, îi zi mare da' nu tăți o țân mai mult noi muierile. Așé iera: dimineața de tăt ne sculam și meream la fântână de ne spălam cu apă neînceptută, alte fete dădeau cu rouă pe față ca să fie faine și să placă la băieți și ne înțelegeam să merem de cu seară în fânațul lui cutare să culegem sânzienne. Da, zâua meream, care pe unde, culegeam tot felul de flori, da' mai multe sânzienne. Apoi le împlăteam fain-frumos de făceam cununile pântru noi și băieți, așé mai mici sau mari cât capu' că făceau mai multe de puneam la poartă, la fereastră, apoi noi minte de fată le aruncam pe casă” (*Anișoara Costa – Luncani, Platoul Luncanilor*).

Schimbare a sorții

„Sânziennele îs bune la vrăjit că-s flori blagoslovite de Sf. Vineri și Maica Domnului”, ne spune *Blăjoi Ana din Alun*, coronițele aveau și ele o înțelegere: „de rămâne pe casă îi sămn bun că cel ce-o aruncat o trăi mult, de cădea îi sămn rău, de boală și chiar moarte cununile ce se opreau pe casă mai era sămne pântru fată de nuntă și răpede până-n toamnă de cădeau era bai, că aștepta mult și bine”. Femeile din Platoul Luncanilor atribuiau, astfel, Sânzienelor funcții divinatorii, oraculare în cunoașterea norocului, legăturilor matrimoniale și lungimea vieții. Ele influențau sorții folosind modalități dintre cele mai diferite pentru a-și visa (găsi) ursitul: „În zâua asta, noi, ăle

tinere, facem ce credem noi, sau știam de la babele din sat: puneam florile de sânziene sub pernă ca să ne visăm soțu' le purtam și în cămeșă, în sân tăta zâua, le țâneam în păr iar fătucile cele mici țâneau cununa pe cap

așe să fie mândre” (*inf. Maria Muntean – Cioclovina, Platoul Luncanilor*). Divinități eoliene, Sânzienele apar într-un moment nefast când forțele malefice distructive sunt deosebit de active încercând să grăbească lungul drum al verii către vremea rece care anunță moartea anului vechi. Însă Sânzienele / Drăgaicele sunt posesoarele unor puteri miraculoase, în special a plantelor de leac, pentru intensificarea luptei împotriva forțelor răului. Cum aceste puteri malefice se manifestau, în vârful acțiunilor deistructive, de la asfințit până la miezul nopții, acțiunea benefică, de contracarare era tocmai reversul acestuia de la răsăritul la apusul soarelui; în antimoniea întuneric-lumină, puterea solară va învinge.

„Vezi domn'le cum îi cu necuratul doară seara, pe întuneric, are vlagă cum dă lumina pierе și nu mai face răle. D-aia îs bune câte buruieni și ierburi le-o dat Dumnezeu cele culese de Sânziene îs ale mai faine pântru boală la uoameni și la animale” (*inf. Victoria Dragotă – Târșă, Platoul Luncanilor*).

Principala plantă, sânziana, avea o mare putere etnoiatică cu largă gamă curativă. Sânziennele erau utilizate în farmacologia tradițională cu efecte terapeutice spectaculoase, în multe afecțiuni ale oamenilor: dureri de ficat, stomac, fiere, cap, ochi și urechi, a durerilor în general, în epilepsii, afecțiuni ale plămânilor, dermatologice. Florile sânzienelor (galbene sau albe) erau culese, apoi uscate la umbră, se păstrau la loc uscat, în trăistuțe din cânepă, la grinda încăperii de locuit. „Babele noastre știau tăte când îi bine și când rău să culegi sânziennele. Vezi bine, că la miezul zilei când soarele dă zăpușală nu-i bine, că să stracă florile. Așé tăt pe rouă și cu noapte se făcea după cântatu' cocoșului, că atuncea necuratu' se duce pe pustii” (inf. Valeria Râmbetea – Târșea, Platoul Luncanilor). „Când se naște un copil, moașa, la scaldă, punea flori de sânzienne să fie frumos, să crească mare și să aibă păru' galben ca sânziana iară fetile tânăre să spălau în noaptea sânzienelor cu flori proaspete în apă, să fie tăte

cu păr lung de mătase și să le fie de drag la băieți” (inf. *Tatiana Burcuși – Ursici, Platoul Luncanilor*). Florile de sânziene mai aveau utilizare în durerile de mijloc, mai ales în timpul lucrului la holdă sau la strânsul fânului și prunelor uneori: se făcea infuzie de flori și se bea rece la câmp. În Ținutul Pădurenilor cu aceste plante (arse) se afumau copiii speriați sau cei care nu puteau dormi noaptea (*Rusalin Ișfănoni – Pădurenii Hunedoarei*).

„Buruieni bune pântru om și animale”

Pe lângă sânziene, femeile mai culegeau și alte plante de leac cărora le confereau aceleași puteri magice și etnoiatrice miraculoase, pentru că, acum plantele sunt puternice, „bătrâne”, pline de sevă. „În Valea Vânătorului era o casă mai răzleață unde locuia singură o bătrână specialistă (sic!) în leacuri pentru tot felul de boli. Aproape toți locuitorii din Platoul Luncanilor veneau la ea după leacuri. Bătrâna învățase, în cei peste 70 de ani, „tratamente” cu plante; acum a dispărut și casa și bătrâna Anuța îmi povestea bunica că multe femei au învățat de la ea”, ne spune *Marioara Bodea*, fostă învățătoare în Târsa.

„Apăi, în tăte satele de la noi îs buruieni bune pântru om și animale, că afumau cu iele vitele din grajd când ierau bolânde. Cum le zâceam? cum le știe lumea: sânziene de sărbătoarea lui Sf. Ioan Botezătoru’,

cicoare, sulfină, trifoi-alb, cimbrisor, ceapa ciorii, frunză de ferigă că-i bună de ceai apoi opăiță (iarba vântului – n.n.) că acu' îs bune de luat că-s tari, în putere și bătrâne (în faza matură de dezvoltare – n.n.) că altu feliu nu are rost” (*inf. Voichița Burcuși – Târșea, Platoul Luncanilor*). Un obicei interesant de proximitate la sânzienne se petrecea, în trecut, la Silvașul de Jos, în zona etnofolclorică a Țării Hațegului. Este vorba de Încununarea bouului un obicei estival care se desfășura în cadrul nedeii satului ce avea loc de Rusalii.

Obiceiuri de Sânzienne

Iată cum îl descrie folcloristul Clemente Constandin, care a participat la o astfel de manifestare desfășurată în sat, la 1973: „Din moși-strămoși s-a statornicit aici obiceiul ca la nedeia de la Rusalii, gospodarii să așeze pe fruntea celui mai frumos animal de muncă o cunună de flori de câmp culese de flăcăi dimineța pe rouă și împletită

de vredniciei bătrâni ai satului. Pornind din capătul satului, zece bărbați voionici poartă pe „ulița mare” zece perechi de boi; împodobiiți cu flori între coarne și cu clopote de acivaie (din tablă subțire n.n.), legate în jurul grumazului. În fruntea lor pornește solemn boul cel mare, „mirele” împodobit cu cunună, flancat de-o parte și de alta de călăreți. În chioțele mulțimii, convoiul străbate drumul până la casa celui mai destoinic gospodar. În curtea acestuia mirele-bou este învârtit de trei ori „jur-împrejur” și este îmbiat să-și moaie botul într-o farfurie plină ochi cu grâu. Gospodarul aruncă apă peste el și peste mulțime în timp ce

flăcării dau glas unor strigături, cum ar fi: „Să crești grâu, la noi / Până-n coarne la boi / Și să stai la secerat / Ca mândra la sărutat”.

Cununa este luată apoi de pe fruntea boului și așezată pe peretele dinspre răsărit al grajdului, unde va sta până anul viitor” (*Constantin Clemente – Lada de zestre*). Obiceiul se petrecea, în timpurile trecute, cu siguranță în multe sate din Țara Hațegului, în mijlocul verii, având diferite scenarii dar un singur protagonist – boul – animal sacru, care prin ritualuri și incantații specifice, era rugat să apere comunitatea de prezența nefastă, distructivă a forțelor malefice, să aducă belșug și sănătate. Aceste practici se prelungeau de-a lungul verii când la sfârșitul muncilor agricole locuitorii satelor se pregăteau pentru recoltatul ce acoperea o perioadă de timp destul de întinsă. De aceea, în panoplia sărbătorilor consacrate animalelor, boul considerat

indispensabil pentru muncile agrare în desfășurare, va apărea în tot acest timp ca simbol de protecție a câmpurilor, grădinilor, livezilor, viilor etc. împotriva grindinei, furtunii, ploilor excesive precum și a dăunătorilor de orice fel. Am întâlnit în satul Hărțăgani, spațiu etnofolcloric interferent cu Țara Zarandului, același obicei, descris mai sus de C. Clemente la Silvașul de Jos, o variațiune pe aceeași temă a împodobirii (înstruțării) bouului în ziua de Sânziene, dar mult simplificată, mai ales ritualic: „Dimineța după ce mergeau cu boii la adăpat, gospodarii împleteau cunune din sânziene pe care le așezau

în coarnele animalelor zicând: „Bouleu cu ochi de soare / Uplete-mi grâul în hambare / Și ți-oi da colac frumos / Ca pielița lui Cristos”.

Apoi scotea din traistă colacul bouului, frământat numai cu apă și sare, copt de gospodină cu o zi înainte, îl rupea în bucăți hrănind bou, iar fărâmiturile rămase le arunca, în pășune, acolo unde au înflorit sânzienele. I-am întrebat pe actorii obiceiului, soții Maria și

Nicolae Popa care este semnificația acestuia. Transcriu în continuare răspunsul lor: „Noi facem cununa bouului în zăua de Sf. Ioan Botezătoriu (la Sânzieneni – n.n.) să ne ajute să avem recoltă bună și să ne țâie Domnu' sănătoase marhăle (vitele n.n.) că fără ele ce neom face? Vezi bine la Sânzieneni soarele se hodinește noi ne hodinim se hodinesc și animămurile că-i așteaptă lucru greu până-n toamnă și trăbă feriți de oarece boale” (*Soții Maria și Nicolae Popa, Hărțăgani, com. Băița*).

Magie și simboluri

Sărbătoarea Sânzienelor este densă în practici oraculare ce priveau în primul rând recoltele, apoi destinele individuale. Indiferent de comportamentul ritual al comunităților în timpul sărbătorii, Sânzienele sunt înțelese și ca o sărbătoare a florilor sub protecția soarelui dătător de viață care acum se pregătește pentru lungul drum către iarnă

unde toate plantele vor fi lovite de aripa necruțătoare a morții. În noaptea de Sânzieneni în unele sate de munte din Ținutul Orăștiei, fetele tinere se spălau până la

bâru cu roua de pe flori și plecau, în locuri știute numai de ele să culeagă buruieni pentru descântece și să pândească cerul când apare „cloța”, stelele din constelația Cloșca cu pui, pe cer având credința

că-și vor găsi printre stele un flăcău fain și plin de dragoste, precum Luceafărul de seară zicând că-i va fi de soț” (*inf. Florica Andreșoni – Grădiștea de Munte, com. Orăștioara de Sus*). Iată cum acest moment critic al soarelui care se îndreaptă către moarte este estompat de magia iubirii care are menirea să-i ajute pe oameni să treacă peste imperiul morții – iarna cea rece – prin intermediul dragostei atotputernice, pentru ca viața să-și deruleze timpul mai departe. Astfel Sânzienele își revendică timpul tare al anului care va trece în jumătatea sa, muribundă și rece, către iarnă, ca destin implacabil.

Sfântul Petru, protector al agricultorilor

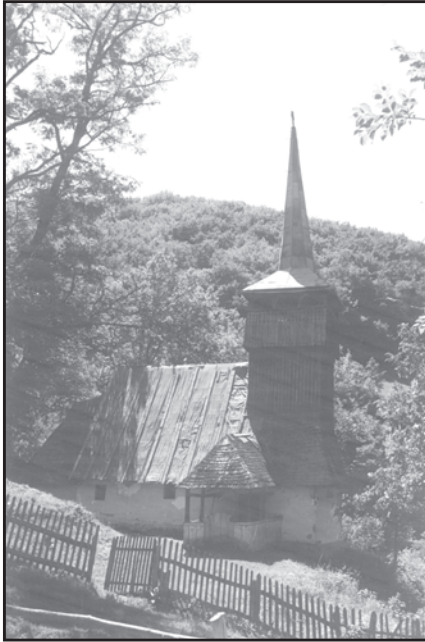
După Sânziene la 29 iunie, marcând cea de-a doua jumătate a anului în cadrul timpului estival apare un personaj cu mare valoare simbolică Sânpetru înțeleș în satele hunedorene ca fiind patronul agricultorilor.

El hotărăște starea finală a recoltelor pentru că „leagă și dezleagă căldura și ploaia” atât cât trebuie pentru o recoltă bună pentru cei care îl venerază și îi respectă ziua. Pentru cei nerespectuoși „cu datina” le trimite „potoapele cele mai răle și grindină cât oul de găină”, cum obișnuiesc să spună bătrânii.

Această sărbătoare era până aproape de zilele noastre, de mare însemnătate pentru calendarul agricol și ținea trei zile nelucrătoare,

până la sfârșitul lunii iulie. Ele cuprindeau o suită de ritualuri urmărind protecția recoltelor și animalelor dar și omagierea morților (Moșii de Sf. Petru) prin ofrande în special alimentare.

Ofrandă la biserică

În Ținutul Pădurenilor, sătenii nu lucrau în aceste zile nici în gospodărie și nici pe câmp, respectând în felul acesta și sărbătoarea din calendarul creștin a Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Tot în aceste zile gospodinele coceau în cuptor „colacii de Sâmpetru” care se dădeau pomană la cimitir, împreună cu „lumini și mere văraticе” cum ne zicea *Maria Petriș din Lelese*.

În satele hațegane era tradiția ca în această zi să nu se scuture merele pentru a se feri holdele de căderea grindinei. La Totești și Sântămărie

Orlea și astăzi bătrânele cred că nu-i bine să mănânci mere înainte de Sâmpetru pentru că-i păcat. În această zi în satele de pe Valea

Mureșului se ducea la biserică mere, zarzăre, colivă de grâu iar cei avuți aduceau miere în faguri pentru a fi sfințite la biserică și date

de pomană pentru morți. Dar protecția recoltelor, în special a grânelor, era grija cea mai mare a satului tradițional. În satele noastre se mai păstrează și astăzi reminiscențe a cultului agrar al Sf. Petru care au devenit de-a lungul timpului obișnuințe estivale. În satele de câmpie din zona etnofolclorică a Orăștiei, grupuri de fete mergeau în holdă și strângeau spice verzi de grâu pe care le puneau la streășină ca să nu dea cu grindină în holdă.

Tot acum oamenii credeau că din această zi nu mai cântă cucul, semn că din acel moment toate păsările se pregătesc pentru drumul lung spre țările calde. Legenda care mai circulă prin satele moțești din Țara Zarandului povestește că „Sâmpietru a fost nașul cucului și când se apropie ziua Sfântului, în semn de respect, tace și nu mai cântă” (inf. Ana Loliș, satul Vața de Jos).

Sărbătoarea lupilor

De Sâmpietru oamenii din satele de munte țin și sărbătoarea lupilor, pentru că aceștia sunt protejați de sfânt ca fiind slujitorii săi. În această zi ciobanii taie o oaie stearpă și bucăți din ea le atârnă în crengile tufișurilor de unde vin lupii la stână pentru „a-i îmbuna, să nu rupă oile și caprele”.

Numeroase și variate în angrenajul ceremonial de trei zile a sărbătorii lui Sf. Petru – patron al agricultorilor, credințele conform căruia, în acest timp, sufletele morților (moșii de Sf. Petru) revin în

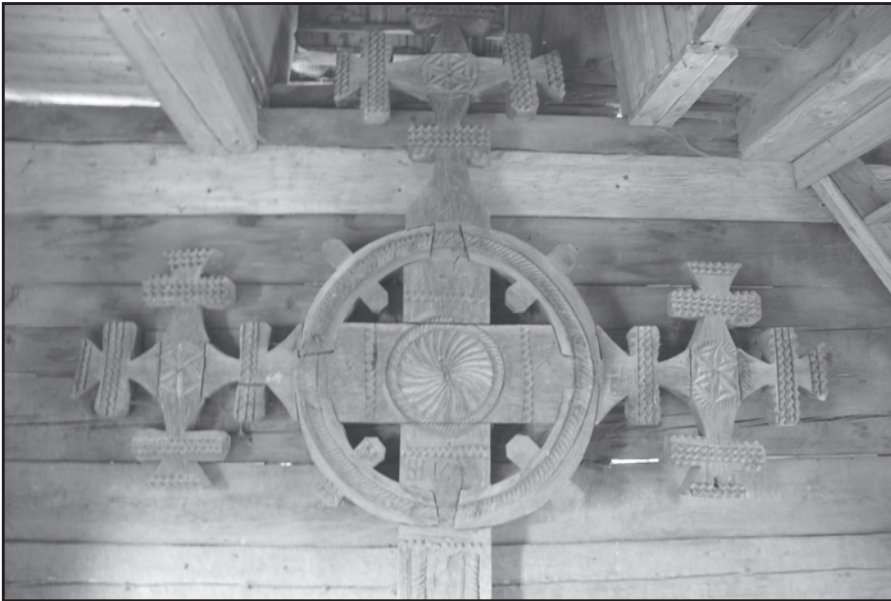

vatra satului se împletesc cu prezența unor spirite care bântuie văzduhul. Se întâmplă, mai ales noaptea și strâmbă pe oamenii care tulbură cu prezența lor locurile interzise, teritorii ale altor ființe fantastice.

Sfârșit de ciclu

În satele din Platoul Luncanilor, Luncani, Prihodiște, Ursici și Târșa, aceste persoane fantastice sunt numite Alea Frumoase care în ajunul lui Sâmpetru se întâlnesc noaptea la fântâni, la răspântiile drumurilor, pe dealuri și maluri de ape. De aceea „mamele leagă la grumazul copiilor căței de usturoi pentru ca atunci când trec Alea Frumoase să nu li se întâmple nimica și să nu prindă diochi”, cum ne spunea o bătrână din Târșa, *Rașila Săcoi*.

De altfel sărbătoarea de Sân Petru încheie postul Sf. Petru și Pavel (11 – 28 iunie), adaptat la o serie de obiceiuri și tradiții mai vechi, arhaice prezent de-a lungul timpului într-o interferență păgână/ creștină, proprie gândirii mitico-religioase a țaranului român.

Amuțirea cucului

În satele hunedorene se mai păstrează sporadic la 8 iulie, între Vartolomeu și Păliile, o credință estivală având conotație agrară numită Amuțirea Cucului sau Pricopul.

Sărbătoarea se află din punct de vedere calendaristic în miezul verii, când atenția oamenilor este îndreptată spre roadele pământului. Ca și Sânzienele și Sf. Petru, această sărbătoare era înțeleasă de comunitatea rurală ca fiind maturizarea grânelor și pregătirea pentru recoltat. În cazul când această sărbătoare nu se respecta, Sfântul Pricopie trimetea grindină și incendii pârjolitoare.

Hagiografia Sf. Mare Mucenic Pricopie ni-l prezintă ca un apărător vajnic al credinței creștine, care pe timpul împăratului Dioclețian a îmbrățișat cariera armelor „fiind voievod cu oastea în Alexandria Egiptului”, unde a convertit mulți păgâni la dreapta credință (*Viețile sfinților*). Apoi Dumnezeu i-a dat puterea în a tămădui toate bolile oamenilor și a asigura „coacerea sămânțurilor” cum spuneau locuitorii satelor de la câmpie.

„Precupul tace cucu”

Această credință și-a pierdut, astăzi, consistența în arealul etnofolcloric hunedorean dar se mai întâlnește în „satele

bătrâne”. Sătenii din Băiești, Galați, Hobița și Ohaba Ponor cred, încă, în previziunile meteorologice tradiționale situând sărbătoarea de 8 iulie, Sf. Pricopie, ca o cumpănă a anotimpurilor vară/toamnă; atunci „amuțește cucu” semn că păsările se pregătesc pentru migrația anuală când timpul începe să se răcească.

De aceea sătenii cred că odată cu această dată este primejdios să atingi un cuc, cu atât mai mult să-l distrugi, fără a fi pedepsit de Sf. Pricopie – de fapt o transpunere modernă a unui vechi zeu agrar al societăților arhaice. Femeile din satele hațegane Coroiești, Mălăiești și Nucșoara mai spun și azi: „Precupul tace cucu”, înțelegând printr-o meteorologie empirică că vine „timpul nou” al toamnei.

Este și timpul unor măsuri apotropaice, de protejare a gospodăriei în special împotriva bolilor sezoniere „de fierbânteli”, cum spun țărani. De aceea bătrânele satului, adevărate terapeute locale, fierbeau diferite plante medicinale (cele mai apropiate culese la Sânzieni) din

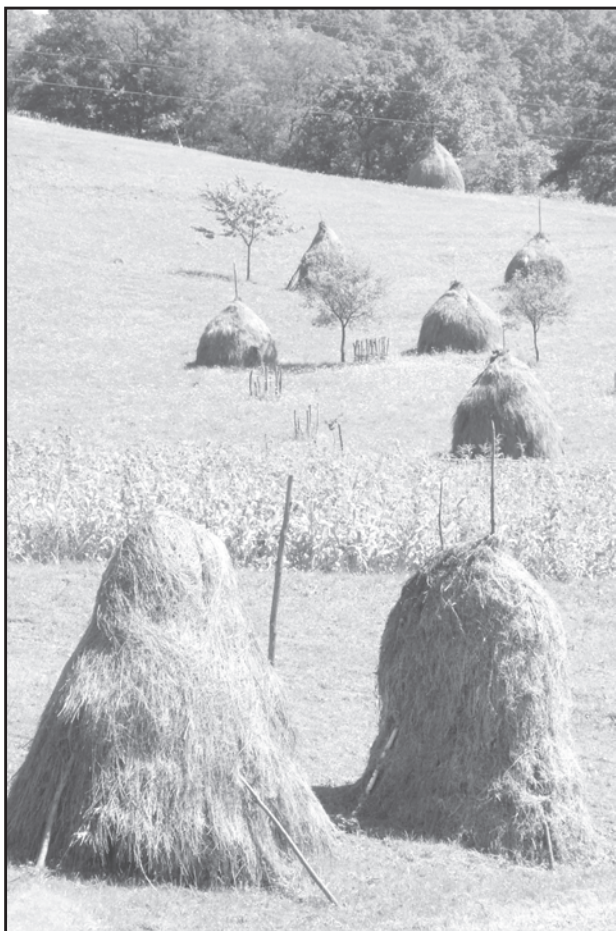
care preparau ceaiuri și decocturi „pântru boalele de vară la îi mai mari da' și pântru prunci”, cum spunea *Salomie Buștea din Dumbrăvița de pe Mureș*.

În satele de pe Valea Mureșului, oamenii denumeau sărbătoarea „Pricopul” pentru că, spuneau ei, „astăzi se pricopsește (coace – n.n.) grâul de vară”. Ei aveau credință că în această zi nu se lucrează pentru că: „Sfântu' și slugile sale lupii le vor răpi copiii iar pe cășile lor or da cu tunet și foc” (*inf. Alexandrina Brânda, satul Gurasada*).

Protecție a recoltelor

Pentru a nu îl supăra pe Sfânt, femeile făceau „pită faină și colăcei” pe care-i împărțeau copiilor iar cei maturi lăseau în holdă, drept ofrandă, bucăți din acești colaci. În satele din Lăpugiu de Sus era interdicția de a se toarce în această zi, deoarece „puteau surzi și amuți precum cucu”.

În alte comunități rurale de pe Valea Mureșului, Pricopul era sărbătorit cum se cuvine, cu strictețe, deoarece că se credea că acest sfânt nu trebuia supărat astfel usu-

că grânele înainte de maturitate. Mai mult se făceau „pomeneli în beserică de tăți uamenii” pentru a feri semănăturile de grindină sau piatră, „căci Pricopul arde, adică topește boabele de piatră în apă și în loc de grindină, curge ploaie curată de la Dumnezeu” ne spunea baciul Pătru din Dumbrăvița de Mureș.

Ziua mai era respectată de teama unor vijelii, vânturi puternice, pustiitoare. Sătenii din Giurgești, Grohot și Păulești (com. Bulzești de Sus) din Țara Zarandului povestesc frecvent despre vânturi puternice, devastatoare care s-au abătut asupra lor când unii oameni au lucrat nerespectând Pricopul.

Ziua Lupului

Odată cu „Amuțirea Cucului” în unele sate din Țara Hațegului, în gospodăriile ciobanilor, ziua avea un alt înțeles, ca zi nefastă, numită Ziua Lupului dintr-un ciclu anual destinat simbolului carnasierului cel mai preponderent din mitologia populară.

Bătrânii spuneau că în această zi „când amuțește cucul trebuie să fii atent la fiarele pădurii, lupi, urși, ca să nu intre la stâne și să rupă oile”, iar în prima duminică „aprindeam lumini la biserică pentru Sfânt să ne apere de tăt ce-i rău” (*inf. Olărescu Eva din Vălișoara, com. Răchitova*).

Din cele expuse, se înțelege ușor că evocăm o „creangă de aur” a credințelor și datinilor estivale hunedorene. Toate acestea erau în „timpul bătrân” repere stricte ale vieții satelor noastre dar ce este cu adevărat excepțional reprezintă în „timpul nou” încă manifestări vii păstrate în vatra satului ca înțelegere a prezentului. Este de fapt o pledoarie, poate sentimentală, a identității noastre culturale în marea „confederație de sate” numită Europa.

Paparudele hunedorene

Într-un ritual mai larg, de la primele săptămâni de după Paște și miezul verii, se desfășoară în satele hunedorene, până aproape de zilele noastre un obicei agrar practicat cu scopul de a invoca ploaia și combate seceta numit Paparudele

Semnalat pentru prima dată de *Dimitrie Cantemir* în celebra sa *Descriptio Moldaviae*, obiceiul era preponderent în zonele cu activități agrare, în special în perioadele de secetă. În esență era un ritual pentru câștigarea bună-voinței forțelor naturii, pentru „a descuia ploile” și a goni arșița dăunătoare cerealelor.

Muma Ploii și Soarele

Vom prezenta în continuare un interesant obicei de acest gen surprins în cercetările noastre etnofolclorice, în satul Ribița, din Țara Zarandului, practicat de copii, numit „De-a Muma Soarelui și Muma Lunii”.

Ritualul începea la casa „bunei”, o bunică a unei fete participante, de la care cetele de băieți și fete plecau după

ce se împodobeau cu ramuri de iederă și flori de câmp, purtând în mâini mănunchiuri de paparudă. Două personaje dintre copii, o fată – Muma Ploii și un băiat – Soarele, reprezintă în esență cele două entități cosmice – Ploaia și Divinitatea Soarelui, simboluri arhetipale ale culturilor arhaice tradiționale.

Cele două cete, astfel îmbrăcate, porneau pe uliță către Crișul Alb, râul din marginea satului, unde avea loc desfășurarea ritualului propriu-zis. Copiii erau însoțiți de o bătrână (numită de săteni Baba Rugă) care supraveghea ca ritualul să se desfășoare, în linii mari, conform tipicului păstrat în memoria satului.

Magie și ritual

Stimularea ploii fertile ca fenomen atmosferic era socotită un dar al cerului și era practică la toate populațiile de agricultori pentru că experiența i-a învățat pe săteni că, în pofida prevederii și tuturor eforturilor în munca pământului, există forțe care pot aduce nenoroc și necazuri, zădărnindu-le eforturile.

În drum spre râu, copiii, într-un joc ritualic, rosteau „cuvinte magice”, evident desprinse din repertoriul general al descântecelelor. „Lai, lai, deochi / Plouă mărunț, ploaie, / Să curgă șiroaie / Că de când n-o plouat / Pământul s-o uscat / Mărhele or însătat” sau „Lai lai, dodolai / Plouă nor cu ploaie mare / Udă câmp, udă hotare, să-nflorească florile / Să-nalțe grânele”.

Ajunși la râu, începe ritualul propriu-zis. Cele două personaje, Soarele și Ploaia, așează la mal două păpuși confecționate din pănușe de porumb și împodobite cu spice verzi de grâu. Băiatul reprezentând Soarele îngroapă păpușa în nisip și o acoperă cu pietre zicând: „Fugi soare. / Că io vreau ploaie / În pământ și în petroaie / Să nu arzi pământu' / Să nu uști grâu' / Să nu arzi ogoru' / Că-i duce grâu' doru' / Fugi Soare / Că-i vremea lui Ploaie”.

Fata, celălalt personaj, reprezentând Muma Ploii, așează pe valurile râului păpușa Ploii rostind, asemenea, incantația menită să aducă ploaia mult așteptată: „Lai, lai, dodolai / Dar-ar cerul / Și iar dară / S-a-doarmă Muma lui Soare / Să trezească Sfânta Ploaie / Că de când nu o plouat / Izvoarele s-or uscat / Lai, lai dodolai / Hai ploaie / Cu șiroaie / Să uzi tăte văile / Și tăte câmpiile”. Astfel păpușa Ploii va ajunge la ceruri care va da „Ploiță curată / Din cantă vărsată”.

Ultima parte a obiceiului se aseamănă cu o altă invocăție a ploilor, o variantă de Caloian, a motivului păpușii plutitoare pe râu aducătoare, în arșița verii, de ploaia regenatoare.

„Acum lumea îi altfel”

În tot timpul ritualului, descântătoarea stă la o distanță de câțiva metri de grupul copiilor și luând o poziție de rugăciune își spunea cu voce scăzută ruga, însoțită de gesturi misterioase numai de ea știută, de fapt o incantație ritualică de aducere a ploii.

Obiceiul a fost cercetat și asistat de noi acum mai bine de 30 de ani, prin 1980. Astăzi, în întregul areal zărândeian, jocul „Mumei Soarelui și Mumei Ploii” al Paparudelor hunedorene nu se mai petrece. Multiple mutații economice, cu toate reminiscentele de gândire magică care mai persistă, conduc iremediabil spre uitare și implicit la pierderea tradiției. Cea mai bună dovadă sunt spusele bătrânei noastre *Mana Letiția din Ribița*, Baba Rugă, descântătoarea din ritual: „Acum lumea îi altfel, nu vezi, tineretul se duce în alte locuri că satu-i cu bătrânii, doară noi am mai rămas cu bunul Dumnezeu”.

Dușmanul diavolului

În calendarul țaranului există o zi fixă, la 20 iulie, sărbătoarea Sfântului Ilie, a celebrării unui sfânt de mare popularitate în întregul eposul țărănesc, perceput în dubla ipostază de divinitate a focului

și soarelui, și dușman neînfricat al forțelor malefice (*Ion Ghinoiu – Panteonul românesc*).

Iată cum este zugrăvit în literatura ortodoxă Sfântul Mare Prooroc Ilie Tesviteanul, numit în popor Sântul Ilie:

„În timpul în care maică-sa l-a născut, tatăl lui a văzut niște bărbați îmbrăcați în haine albe, vorbind cu pruncul și învăluindu-l pre el cu foc, ei îi băgau văpaie de foc în gură, ca să mănânce. Aceasta

văzând-o tatăl său înspăimântându-se s-a dus la Ierusalim și a spus preoților vederea aceea. Unul din preoți bărbat mai nainte văzător i-a zis: „Omule, nu te teme de vedenia aceea pentru pruncul tău; dar să știi că pruncul acela va fi lăcaș al luminii. Darul lui Dumnezeu și cuvântul lui va fi ca focul de puternic și de lucrător. Râvna lui către Domnul și viața lui fiind bine plăcută lui Dumnezeu, va judeca pe Israil cu sabie și cu foc” (*Viețile sfinților*).

Lupta cu Diavolul este o temă larg întâlnită în folclorul nostru începând cu textele colindelor, apoi în basme, legende și povestiri și în multe dintre acestea personajul Ilie apare ca un campion al luptei cu diavolul (*Andrei Oișteanu – Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*). De cele mai multe ori Dumnezeu, neintervenind direct în pedepsirea Diavolului trimite luptători reductibili, Sf. Ion, Sf. Mihail, Sf. Petru, nu rareori Sfânta Fecioară Maria și chiar Iisus însuși. În această galerie eroică, poporul îl celebrează pe Sf. Ilie ca fiind patronul verii caniculare și al frământărilor meteorologice care răcorește atmosfera desfăcând ploile și fulgerând demonii care vor să prăpădească pământul:

„Păi vara trebă să fie bună, că atunci se coc grânele de-i soare prea tare arde holda și spicul se sbicește de-i ploaie multă să putrezăsc. Zic babele că atuncea vine Sântu' Ilie cu tunete de alungă dracii de pe ceriu și-i taie cu sabia de foc să nu facă rău la oameni să nu le prăpădească grânele că de câte ori pușcă Ilie mor dracii cu sutele” (*inf. Ioana Dălie, Banpotoc, com. Hărău*).

Luptător magic

Potrivit unei întregi mitologii folclorice Sfântul Ilie duce o luptă neconținută de la facerea lumii și până la sfârșitul ei cu Anticristul până îl nimicește cu fulgerul său atotputernic (*Tudor Pamfile – Sărbătorile la români*).

În Țara Hațegului, la Merișorul Băniței, există obiceiul ca atunci când începeau fulgerele și tunetele, oamenii din sat să înfigă în bătătura caselor o botă de cioban cu măciulia de metal, crezând că fierul alungă diavolii care de frica tunetelor lui Ilie vor să se adăpostească în casele lor (*inf. Petru Marcu – Merișor, com. Bănița*). Ca orice sfânt, ține ca sărbătoarea lui să fie respectată împreună cu toate interdicțiile pe care le impune. În trecut, această sărbătoare, numită și Pârliile, se respecta atât datorită faptului că era necesară protecția agrară a culturilor vegetale, cât mai ales de frica tunetului și fulgerului care puteau „să-i trăsnească ori unde ar fi că Sf. Ilie când îi mânios nu să uită de-i muiere ori bărbat de nu-a făcut așe cum zăce datina de la moși” (*inf. Sabina Haneș – Hărțăgani, com. Băița*).

Oricum, pedeapsa asupra oamenilor care nu-i respectau ziua era mult mai blândă, aproape simbolică, față de înverșunarea pe care o avea față de Diavol. Orice fulger și trăsnet este privit de popor ca o lovitură dată de Sf. Ilie dracilor, răspunzători de stricarea echilibrului naturii iar magicul luptător împotriva forțelor malefice devine în esență „un zeu mitologic al fulgerului care leagă demonul” (*Andrei*

Oișteanu – „Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională românească”).

Tudor Pamfile relatează în „Sărbătorile la români” lupta Sfântului cu dracii într-un mod cu totul pitoresc dar reprezentativ pentru mentalul țărănesc: „Cum se apucă dracii de zavistii de răscolesc norii, Sf. Ilie înhamă caii la căruță, pleacă prin cer și începe să trăsnească după ei. Dracii se pitulează mai mult după câini și se vâă în capre. De aceea pe vreme de furtună, nu e bine să lași câinii și caprele pe alături, nici să stai pe la strâmtori, pe unde poate să treacă vreun drac, ori să te pitulezi prin scorburi că se poate întâmpla să fie vreun drac pitulat acolo și de va trăsni pe drac, te trăsnește și pe tine”. Într-o colindă, „Sus la slava Ceriului”, culeasă de *Monica Dușan* din satul Ribița, apare Sf. Ilie, ca pedepsitor suprem al dracilor, care a chinuit-o pe Sf. Vineri, trimisă de Dumnezeu pe pământ să boteze lumea toată. Dumnezeu face dreptate trimițându-l pe Sf. Ilie să-i pedepsească pe draci: „Sfântul Ilie, Sfântul Ilie / Să mi-i trăsnești cu mânie; / Ilie când auzea / Lua fulgerul de-a stânga / Și trăsnetul de-a dreapta / Și trăznea și fulgera - / Dracii se cutremurau / Și tare se spăimântau” (*Petru Baci*, *Constantin Clemente*, *Monica Dușan* – „Florile dalbe de măr”).

Sfânt al tunetului și fulgerului

În satul Tâmpa circulă în repertoriul cetelor de colindători un text interesant intitulat „La mijlocul cerului”, care relatează personalitatea fantastică a Sf. Ilie, alungătorul diluviilor distrugătoare și a norilor negri (diavolii), pretextul fiind acela al furtului Lunii și Soarelui.

„În mijlocul cerului / Șade-un Zeu cu Dumnezeu / Cu toți sfinții după el; / Și din grai așa grăiare: / - Cum stai doamne și prânzești / Și la Rai nu te gândești? / Că Iuda s-o viclenit / Și cheile le-o găsit /

Și Raiu l-o descuiat, / Ce-o fost bun tăt o luat / Ce-o fost rău tăt o prădat / Luat-o luna cu lumina / Soarele cu răzălere; / Dumnezeu dac-auzea / De la masă sus sărea / Și din grai așa grăia: / - Alei slugile mele / Care din voi s-o afla / Să se bată cu Iuda? / Nime-n lume nu s-afla / Să se bată cu Iuda / Doar Ilie s-o afla: / - Eu Doamne că m-oi afla / Să mă bat cu Iuda / Dacă tu mie mi-i da / Calul tău, armele tale / Trăsnetul de primăvară / Fulgerul de către seară. / - Eu, Ilie ți le-oi da / Numai de le știi purta; / Și Ilie s-apucă / De tuna, de fulgera / Dracii, pe tăți îi pușca”. (Corneliu Bogariu – „Roșu sore-a răsărit”).

Acest erou al luptei cu Diavolul are un întreg arsenal magic: „o căruță de foc trasă de cai ce scot pară de foc pe nări care gonesc ca vântul și ca gândul de acu îi vezi ș-apoi nu-i mai vezi că dispar cu a mai mare iuțală” (inf. Ana Andreșoni – *Ludești, com. Orăștioara de Sus*); „Sf. Ilie are pușcoi cu carbid, pântru ploaie, fulgerat și trăsnet, că-s mulți diavoli, ducă-să pe pustiu când trăsnește o dată iasă numai fumul din ei” (inf. Gheorghe Vințan – *Certeju de*

Sus); „când tună și dă cu fulger de bună samă că-i Sf. Ilie pe ceriu și dă cu tunu' în draci că iei face ploaia a bună în gheață ra de prăpădește tăt în cale da' sfântu dă căldură și topește gheața unde vre' el că nu face la tăte holdele” (inf. Siminie Oprean – Dobra).

Similitudinea din basmele populare, în care viteazul fiu de împărat primește armele și mijloace de transport cu puteri vrăjite este evidentă cu persoana lui Ilie care într-o colindă consemnată de *Alexiu Viciu* în „*Colinde din Ardeal. Datini de Crăciun și credințele populare*” se roagă la Dumnezeu să-i dea armele cuvenite pentru lupta cu Diavolul: „ – Doamne, Dumnezeul meu, / Dă-mi mie, ce-oiu cere eu! / Dumnezeul din graiu grăia: / Mergi, alegeți tot p-ales! / Și Ilie și- a ales / Trăsnet, fulger tot p-ales”.

Cu aceste arme Sf. Ilie își face datoria exemplar, trăsbind dracii peste tot unde-i întâlnește: „Vezi bine atunci când pe cer îs fulgere tăți dracii îs morți și arși ș-amiroase ca de smoală și pucioasă ... numai că Domnu' Dumnezău mai lasă pe lume și păcate pântru uameni, de nu stârpește tăți dracii. Zăce gata Ilie mai lasă de sămânță și atunci să oprește și tunete și fulgere' și ploaia îi așé mai moale” (inf. *Simion Banciu – Leauș, com. Tomești*).

Mai mult, în toiul luptei, Ilie nu mai ascultă porunca Domnului și-i făcea „praf și pulbere” pe draci. Într-o colindă culeasă de noi la Hărțăgani, în 1998, se spune: „Stai Ilie nu trăzi / Că porunca mea îi si. / Ilie n-a ascultat (u) / Și pe draci îi pedepseșt (u), / Dădea cu foc și tămâie / Picior de drac să nu sie / Tăt cu fulgeru de-a stânga / Și cu trăzi de-a dreapta” (inf. *Maria Bedea – Hărțăgani, com. Băița*).

Această imagine de adevărat zeu al tunetului și fulgerului, luptător exemplar împotriva Diavolului, este foarte bine întipărită în mentalul țărănesc ca fiind deosebit de importantă pentru dezvoltarea în continuare a vegetației, încât sărbătoarea de o zi (20 iulie) este amplificată pe o întregă săptămână, prin prelungire, identificată cu

Pârliile, perioadă de arșiță, foc și boli specifice verii. Pentru a contracara aceste fenomene, țăranul trebuia să respecte o serie de interdicții care să-l apere de rele. Comunitatea țărănească se temea

de Sf. Ilie care „orânduia” no-rodul: „Dumnezeu i-a dat Sf. Ilie tunul, puterea în mână, ca Sf. Ilie cu el să orânduiască norodul. Când vor face oamenii bine, să le dea bine, când rău, să-i pedepsească, să nu le dea pâine, să-i sperie să-i omoare. Paloșul lui Sf. Ilie e cu două tăișuri, cu unul de aur și cu unul de argint. Când lovește cu cel de aur dă mană, când cu celălalt dă piatră”.

(Elena Niculiță – Voronca – „Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică”). Iată câteva din obiceiurile întâlnite de noi, în arealele etnofolclorice hunedorene legate de sărbătoarea de Sf. Ilie cu extensie la Pârlii: „În noaptea de Sf. Ilie vin morții din cimitir la casele unde-or trăit să ceară pită și beutură că li s-or făcut cald și au gura uscată:

noi dăm pomană la ăi săraci colac din cuptor și un păhar de vinars și spunem: „de sufletul morților” de facem așé Sf. Ilie ne dă ploaie caldă și așezată la holdă”. (*inf. Mirela Angheloni – Peștenița, com. Densuș*); „Îi bine să dăm la ăi morți mere de vară, din livadă, că zic ăi bătrâni, că morții s-or odini cum se cuvine nu s-or face strigoii” (*inf. Mihaela Dinișoni – Tuștea, com. General Berthelot*); „Mai de demult duceam, de Sf. Ilie, la biserică, merinde de sfântit pântru ăi morți, da' prima dădem la popă mere de vară să le ogoim satea la morți... (*inf. Firuța Lăsconi – Densuș*).

Sf. Ilie mai este denumit în popor și Sfântul albinelor: „că într-o zi Sf. Ilie, după ce-o trăsni o mulțime de draci o poposit la o prisacă să se odihnească și nicio albină nu l-o înțepat, atuncea o zâs: voi îți fi în grija mé de atuncea tăți stuparii o țin ca să nu le trăsnească stupii” (*inf. Petru Matiaș – Mihăiești, com. Dobra*). În această zi, stuparii recoltau mierea de albine și dădeau rudelor și cunoscuților faguri de miere și câte un pahar de țuică; străinii nu aveau acces la recoltare deoarece stuparii se temeau să nu le facă vrăji sau farmece care să le ia mana stupilor sau să le prăpădească munca, ne zicea un alt stupar (*inf. Nicolae Mihoc – Rădulești, com. Dobra*).

„De nu bate piatra de Sf. Ilie, atuncea Dumnezeu s-o milostivit de noi”

Interesante sunt și aspectele meteorologice ale vremii, în ziua de Sf. Ilie, legate de o serie de semne știute și interpretate doar de țărani inițiați care pe baza experienței empirice au învățat și interpretat fenomenele naturii încât trăsnetele, fulgerul, grindina – semne de pe cer – erau pentru ei cel mai bun barometru. *Dănilescu Iosif din Sibiușel*, un bătrân sfântos și plin de imaginație, comenta aceste semne ca previziuni „sigure” ale vremii: „La Sf. Ilie tăta lumea-i parcă amețată de cap dreptu-i că-i mare arșiță și tăți am vre' la ombră da' cum

încep să se vârzolească nori încep și dracii să iasă din cotloanele lor. Ilie țâne cu uamenii și pușcă tăți dracii și dacă ști cum îi cu tunetu' și fulgeru', din ce parte vine pe ceriu ști de-o ploaie ori ba, eu îs bătrân și știu pe multe și mărunte. Păi bună-oară de nu bate piatra de Sf. Ilie, nu mai bate tăt anu' că atuncea Dumnezău s-o milostivit de noi dă ploaie tăt ca să nu ardă pământu'. Io știu când mă uit pe ceriu care-i nor de ploaie și care de gheață că un altu se uită

ca mâța-n calendariu' că nu știe nemica da' io văd cum mere nori de vezi cărduri de ciori de-ntunecă ceriu îs dracii care, vor să-l strice de cap pe Ilie da' sfântu-i sfânt și-i tună pă toți necurații cu foc și pară, să te uiți la știubeiele cu muscă (albinele n.n.) în zâua lui Ilie stau cu tihna, nu zboară că știu că vine ploaie cu tunet și fulger că doară sfântul îi a lor. Am mai văzut de mulți ani că de tună în astă zî tâte nucile și alunele îs săci da' la anu' prunele or rupe cloambele îs semne și semne da toate-s de la Dumnezău”.

Surorile lui Sântilie

Vara reprezintă pentru comunitatea țărănească anotimpul cu muncile cele mai multe care pregătea unul tot atât de important toamna când se culegeau roadele. Dar până atunci, viitoarea recoltă

trebuia ferită de acțiunea forțelor negative (malefice) din natură care puteau da arșiță, grindină, tunete și fulgere. „Semnele”, pe care le-am arătat mai înainte făceau parte dintr-un complex simbolic comportamental creat de comunitate ca interdicții și respectări de sărbători. Dintre cele trei luni convenționale ale verii, iulie (cuptor – în denumirea populară) pare a fi cea mai primejdioasă pentru culturile vegetale, având ca figură centrală pe Sf. Ilie, apărător dar și adversar al oamenilor după cum aceștia respectă sau nu sărbătoarea. În calendarul țărănesc această perioadă se extinde, oarecum, prin Săptămâna Pârliilor (a posibilului pârjol al recoltelor) fiind un timp

în care erau primejdii de foc, arșiță și boli.

Ion Ghinoiu explică Pârliile ca fiind „trei divinități, surori cu Sântiile, care distrug (pârlesc) recoltele oamenilor care nu respectau zilele lor, 20-22 iulie” („*Zile și mituri. Calendarul țăranului român*”). Această extindere a interdicțiilor va ține până aproape de sfârșitul lunii iulie când, pe baza observațiilor și a experienței empirice, țărani și-au dat seama că ploile, tunetele și fulgerele slăbesc în intensitate.

Lupta cu Necuratul

Am putea lega acest fapt, al luptei Sf. Ilie, posesorul trăznetelor și fulgerelor, de mai multe legende și credințe populare românești cu privire la pedepsirea și moartea sfântului. *Tudor Pamfile* consemnează o astfel de credință: „Dumnezeu i-a dat Sf. Ilie tunetul, când a început să tune și să trăznească după diavol. Și Ilie, când a început să tune și să trăznească, credeai că se prăpădește lumea. De aceea Dumnezeu văzând că Ilie e prea puternic i-a luat mâna dreaptă și piciorul drept, lăsându-l așa. Astfel, ciung și șchiop, este și acum, de aceea nu poate umbla singur, ci, când voiește să pornească în goană după draci, se urcă în carul său cu cai de scot foc pe nări” (*Sărbătorile la români*). Îngrijorat că Ilie pune lumea în primejdie și că prin eventuala distrugere totală a diavolilor, n-ar mai avea pe nimeni care să ispitească oamenii, Dumnezeu îi limitează puterea, ridicându-l la cer ca la sfârșitul lumii să vie pe pământ, ca să primească moarte (*Th. D. Speranția – Răspunsuri la chestionarul de sărbători păgânești*). Și iată cum ucenicul vrăjitor este depășit de evenimente și de forța pe care o posedă, un fel de Faust etnofolcloric, care va sfârși până la urmă, în maniera proprie gândirii mitice populare, odată cu urgia apocalipsului.

Mai mult, moartea lui Sântilie va aduce urgia apocalipsului: „dracul va veni, în final, să-i taie capul iar din sângele scurs s-ar aprinde pământul, care va arde nouă stânceni în adâncime, va apărea o generație de oameni asemănători cu blajinii iar sufletele tuturor morților ar ieși sub formă de oi și capre; oile vor merge în rai, caprele îl vor urma pe diavol în iad. (*Ion Ghinoiu – Zile și mituri. Calendarul țaranului român*).

Regenerare și echilibru cosmic

Astfel Dumnezeu, înțeles tradițional drept ființă atotputernică celestă, stabilește echilibrul între Ordine și Haos prin regenerarea cíclică a naturii și oamenilor, aducând prin forța regeneratoare a Cosmosului binele și răul deopotrivă într-un ciclu temporal (anul agrar) de rodnicie și apoi moarte. Zeul Ilie, campionul luptei împotriva diavolilor rămâne ploaie regeneratoare, izvor de fertilitate agrară, figură de primă mărime a calendarului agrar țărănesc.

Sărbătorile arșiței estivale – Foca și Pantelimonu’

În calendarul popular, la 23 iulie, Sfântul Foca este socotit drept patronul arșiței și al incendiilor devastatoare ale câmpurilor, provocate de fulgere sau prin combustie spontană. Era sărbătorit împreună cu altă zi, cea din 22 iulie, a Sfintei Mironosițe Maria Magdalena din calendarul ortodox.

Analogia chinurilor groaznice ale sfântului care a fost aruncat într-o baie clocotită unde și-a sfârșit pătimirea pentru credință (Viețile Sfinților) cu arșițele și incendiile verii este vădită în mentalitatea tradițională, încât s-a păstrat și astăzi credința că aceste zile sunt cele mai nefaste din întreaga vară.

Zi păstrată cu sfințenie

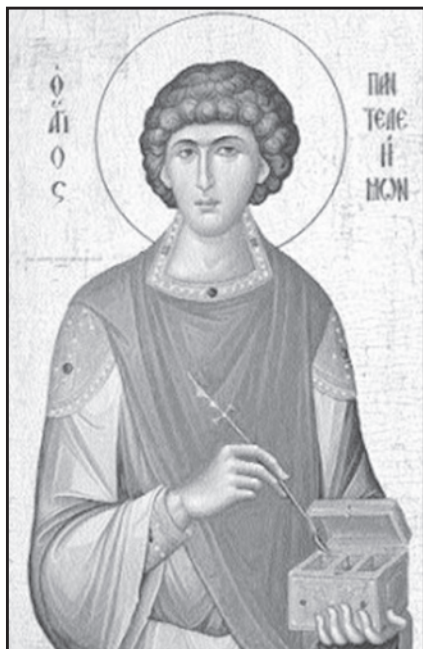
În Ținutul Pădurenilor în această zi femeile nu dădeau afară focul din casă și nu se făcea foc în cuptor pentru a coace pâinea deoarece era credința că Foca le putea arde casele și acareturile. La fel bărbații respectau sărbătoarea și munceau până la amiază ca să nu le distrugă grindina și focul recoltele și să nu le trăsnească animalele: „Țineam ziua de Foca să nu ne trăsnească

grajdurile cu vite. Tot așé ca să ne apere copiii de tâte boalele, muierile noaste le face închinăciune (cruce – n.n.) și le pune o țără de tămâie sub perini”, ne zicea *baba Lena Alic din Toplița*.

Țăranii din satele de pe Valea Mureșului credeau că în această zi e rău să te scalzi în râu că te poți îneca sau să fi mușcat de „șerpele de apă a lu' Foca” (*inf. Buștea Aurel – Ilia*).

În vremurile de demult, băieșii din minele de aur din Țara Zarandului țineau cu strășnicie ziua lui Foca care era tot atât de importantă ca cea a Sfintei Varvara, protectoarea minerilor.

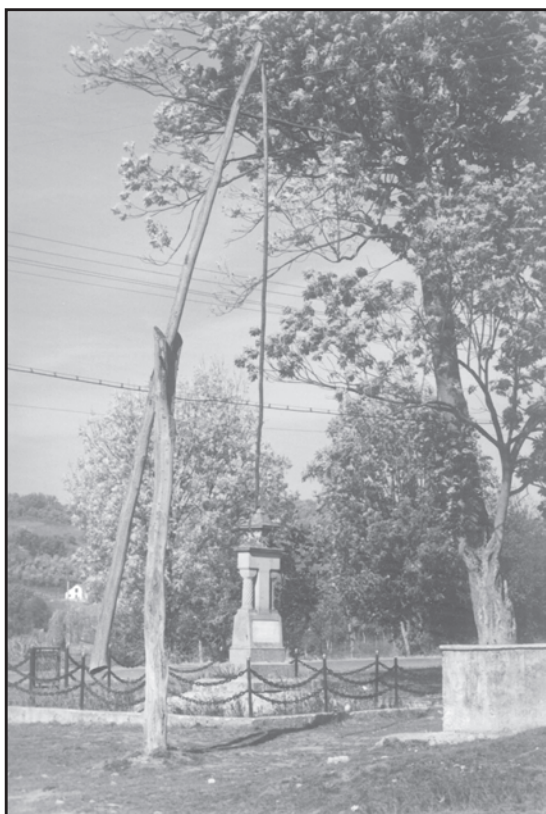
Ziua Sfântului Foca era socotită o sărbătoare importantă și în satele hațegane, când țăranii nu lucrau la cositul și strângerea fânului pentru că, ne zicea un bătrân din Densuș, că „mulți oameni care au îndrăznit a lucra în ziua de Foca or pățimit cu familia tăt anu', iar cei cu lucru' la fân l-or avut tăt ars” (*inf. Socaciu Gheorghe*).

Arătam că Foca se ținea împreună cu ziua Sf. Mironosițe Maria Magdalena. Hagiografia creștină o elogiază pe sfântă pentru credința și devotamentul ei față de patimile lui Iisus Hristos, devenită cea dintâi și mai mare decât toate mironosițele și protectoarele de mir, căreia biserica i-a dat puteri de vindecare a copiilor bolnavi. Astfel această zi, credeau femeile, este cea mai bună pentru „vindecări de fierbințeală” la copii și se dădeau acestora ceaiuri fierbinți din frunze de mentă și tei „care-i linișteau pe loc” (*inf. Iina Cătălinii din Stănița, com. Buceș*).

„Mai mare decât Sânt' Ilie”

Sărbătoarea Pantelimonului, este fixată în 27 iulie în calendarul popular, paralel cu cel ortodox. În acest timp sfântul putea fi răspunzător de incendierea recoltelor de pe holdele celor ce nu l-au sărbătorit și se încadrează în aceeași perioadă a arșiței estivale. Cu Pantelimonu' (cum îl numeau sătenii din Ținutul Pădurenilor) se încheie o lungă perioadă de interdicții având scopul de a proteja recoltele de incendii și grindină. În timpuri îndepărtate, Pantelimonul ca sărbătoare și credință estivală, cuprindea o mare arie de manifestări etnofolclorice sub denumiri diferite: Pintilie, Pintelei Călătorul, Pantelimonul ovelselor, Sora lui Sf. Ilie, Sf. Ilie cel Mic, Ilie Pălie, Sf. Ilie cel Șchiop, Sf. Mare Mucenic și Pantelimonu' Tămăduitor.

În zona noastră etnografică sărbătoarea este cunoscută ca Pantelimonu' și este înțeleasă ca o mare descărcare de energie, o putere cosmică deosebită, reprezentată ca demonism sfânt în pedepsirea diavolilor protectori ai focului distructiv. Din acest punct de vedere, Pantelimonu' era, cum ne spunea un țăran din Dăbâca, *Aurel Alic*, „mai mare decât Sânt' Ilie cu caru' de foc și mai rău decât el în pedepsirea diavolilor”.

Același lucru îl înțelegeau și sătenii de pe Valea Geoagiului la care se adăugau alte virtuți ale Sfântului, de „tămăduitor de boli care coace tăte poamele” (inf. Maria Rusu, satul Geoagiu). Pantelimonu' era drumul de răscruce a timpului estival când vara pleacă „că și-a făcut rostu' și dă drumu' câtă toamnă, iară tăți ai satului să pregătesc să culeagă roada dată de Dumnezeu” (inf. Maria Stăncic, satul Sălașu de Sus).

În ținuturile Orăștiei, printre meșterii cojocari, sărbătoarea avea mare trecere: nu se lucra întreaga zi și pieile pentru argăsit se lăsau

la soare până seara deoarece „să făceau mai bune și țâneau mai mult” (inf. Ioan Popa – Orăștie).

Sfânt vindecător

Interesante sunt și credințele întâlnite de noi în satele de pe Valea Mureșului Superior: în această zi „frunzele teiului se întorc pe dos jelind trecerea verii, îi zi neagră (doliu – n.n.) pentru copaci și flori căci în acea zi cad frunzele și florile; se fierbe porumb și dovleac cât mai îi arșiță; în astă zi musai să termini cu seceratu', că-ți ia foc holda” (inf. Petru Buștea,

satul Dumbrăvița). Dar calitatea cea mai mare a Pantelimonului este aceea de „vindecător de friguri, ciumă, boli de naștere, a celor

orbi și betegi de picioare, că Dumnezeu l-o făcut doftorul ăl mai mare a oamenilor” ne spune *Veronica Sălade din Lăpugiu de Sus*.

Oricum, peste tot era ziua când nu se muncea, când femeile făceau colăcei pe care-i dădeau, împreună cu merele văratice, pomană pentru „morții care azi nu pot mânca nemica că se pregătesc să meargă în rai curați pe dinăuntru”, așa cum credeau unii săteni din Țara Zarandului (*inf. Lina Cătălinii, satul Stănița*).

Cu aceste sărbători, Foca și Pantelimonu', se încheie lungul drum al verii către toamnă, în fapt un prinos al muncii cotidiene a țăranului român spre roadele toamnei când „spre târziu Sf. Ilie se întoarce cu carul plin de cucuruz și păzește cerul de rele” (*Tudor Pamfile – Sărbătorile la români*).

Ziua Ursului – zi de sfințire a grădinilor și livezilor

Luna august debutează în calendarul tradițional cu o sărbătoare păstrată până aproape de zilele noastre în întreg arealul etnofolcloric hunedorean.

Acum, la 1 august, începe Macaveiul Ursului un ciclu de sărbători consacrate urșilor, declanșat odată cu începerea perioadei de împerechere, socotită în primele zile din august. Denumită în satele

pădurenești „Ziua Ursului”, această sărbătoare făcea parte dintr-un amestec de manifestări agricole și pastorale când oamenii stropseau cu agheasmă grădinile, livezile și boabele de grâu pentru semănat la recoltele viitoare.

Începutul postului

Ziua Ursului era, peste tot, suprapusă cu începutul Postului Adormirii Maicii Domnului (1-14 august) din calendarul bisericesc ortodox. Acest post era socotit de popor tot atât de important precum Postul Mare al Paștilor. Ziua de 1 august era a Sfinților Mucenici Macabei, chinuiți de păgâni într-un cuptor plin de jar și flăcări. În această zi sătenii stropeau cu apă sfințită holdele, grădinile și livezile: „Noi țâneam zâua de Sfântii Macavei alți îi zâceau Zâua Ursului și meream la biserică unde popa sfințea boabele de grâu pântru la toamnă. Tăt așa zâcea tata: Ionică, hai de-om stoarce merea de la albine că-i ultimul stors șâ-i păcat să ne-o ia ursu” – ne spunea *Ioan Buștea din satul Dumbrăvița*.

Tot în această zi, în unele sate din Țara Hațegului, oamenii puneau ursului ofrande în cale, bucăți de carne de vițel sau oaie, spunând:

„Na, ursule, mâncare
Să nu te dai la mioare,

Să nu te dai la vite,
Că-s mândre și cornute.”

Animal temut, zeu important

Ursul reprezintă în mitologia românească un zeu important, temut, pentru că aducea pagube dintre cele mai mari atât turmelor de oi și de vite, semănăturilor de porumb și stupilor de albine din prisăci. În dorința de a-l îmbuna pe Moș Martin poporul i-a rezervat mai multe sărbători: Martinii de toamnă (1 august), Martinii de iarnă (1-3

februarie), Ziua Ursului (2 august), Sâmbăta Ursului la o săptămână înainte de Moșii de Florii.

În unele tradiții populare, ursul este un personaj vindecător mai ales în bolile de copii. În trecutul mai îndepărtat, în satele din Platoul

Luncanilor, „când se pușca un urs se țânea osânza lui în bășică de porc și să ungea pruncii pe foale (burtă – n.n.) și pe spete ca să fie tari ca piatra și zdraveni... și-i afumai pe ăi mici cu păr de urs de aveau oarece sperietură” – spunea *Ioan Burcuși din Târșa*.

Ziua Ursului, Ziua Crucii

Mulți dintre țăranii noștri cred și astăzi că ursul este antropomorfizat în uriaș datorită mării sale puteri fizice și a posibilității de a se deplasa ca omul, pe două picioare.

Când se năștea un băiat, nu de puține ori, moașa îi punea porecla de Ursu' pentru că „ursul ce îmblă pe la noi îi zăceam Moșu' Martinu' și Urieșu', că vezi, fără păr îi ca uomu', fuge după tine pe picioare și de pune laba îți cântă popa; o fost zâle când moșeam câte un

băiat, de iera așé zdravăn îi dădeam nume Ursu”, ne zicea baba *Maria Toncea*, moașă vestită din *Ursici*.

Ziua Ursului a fost asimilată în comunitatea sătească în 1 august de Ziua Crucii de vară și-a păstrat unele semnificații mitico-religioase. Și astăzi bătrânele fac colacul Crucii, mai ales în satele pădurenești, iar unii bărbați beau vinars îndulcit cu miere de albine, pentru că, spun aceștia, majoritatea „stupari”, că e ziua când „se taie fagurii” și se curăță stupii pentru iarnă.

În această zi nu se lucrează de frica urșilor și lupilor care pot năvăli la stâne și la grajduri pentru a le mânca animalele. În Țara Zarandului, bătrânii mai numeau ziua și „a vitelor” când vacile nu se

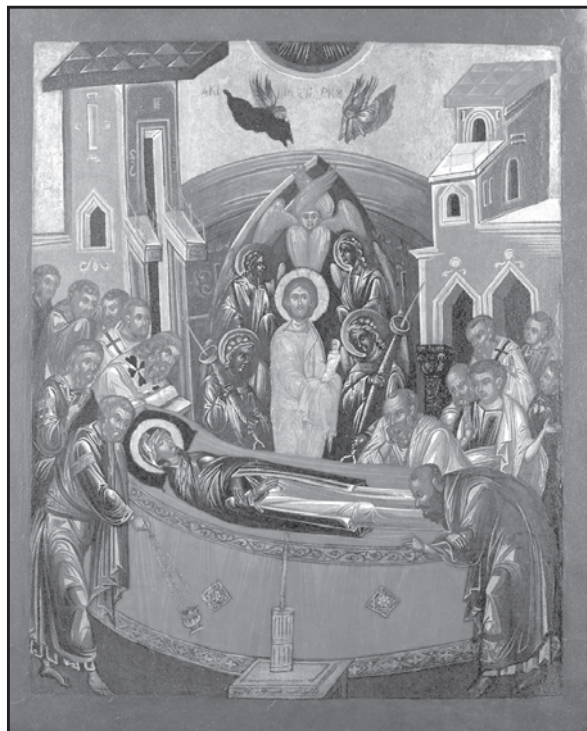

mulgeau ci „se slobozeau vițeii să sugă”, care creșteau, astfel, mari și puternici ca urșii.

Terminându-se astronomic, vara „care se prevestește tot la trei luni” – cum spuneau țăranii, devine simbol al maturității vieții în gândirea mitico-religioasă a comunităților sătești anticipând, cu aceleași motive sacre ale tradițiilor și obiceiurilor arhaice, alte sărbători ale ciclului agrar, acelea ale toamnei și iernii.

Sântămăria Mare

Sărbătoarea Fecioarei Maria este identificată în calendarele

populare sub mai multe denumiri semnificative: Sântămăria Mare, (15 august), Sântămăria Mică (8 septembrie) cu sinonimele Maica Precista, Precesta Mare, Precesta Mică și în alte comunități Sfânta Fecioară. Interesante sunt totuși semnificațiile arhaice din calendarul popular. Astfel se mai păstrează în unele comunități izolate, în multe din obiceiurile și datinile lor elemente ale vechii zeițe Muma de origine neolitică peste care pă-

rinții Bisericii au suprapus moartea (Adormirea).

Sărbătoare importantă pentru hunedoreni

Mentalitatea populară a păstrat inversarea evenimentelor care deschid și închid viața sfinte creștine; mai întâi moare (15 august) și apoi se naște (8 septembrie). Biserica creștină a preluat de fapt modelul preistoric; moare mai întâi reprezentarea mitică ajunsă la vârsta senectuții în cazul de față Sântămăria Mare și apoi se naște Sântămăria Mică (*Ion Ghinoiu – Obiceiuri populare de peste an*).

În spațiul hunedorean deși percepțiile religioase îndeamnă credincioșii să se bucure de nașterea Fecioarei, mulți săteni întâmpină sărbătoarea mai mult ca celebrare a morții. Importanța acestei sărbători, marcată „cu roșu” în calendarul ortodox este vădită și în prezent la mai toate satele noastre în primul rând prin postul de două săptămâni ce precede aceasta ținut cu strictețe la fel de mare ca Marele Post de Paște. Sărbătoarea are o importanță covârșitoare pentru femei mai ales pentru cele însărcinate care trebuie să nască în această perioadă precum și cele în prag de căsătorie. Se deschide astfel, un important sezon de nunți (16 august – 14 noiembrie) un adevărat ciclu uman de regenerare a vieții.

Pelerinaj și celebrarea sufletelor celor morți

În Ținutul Pădurenilor, Sântămăria Mare este o importantă sărbătoare etno-religioasă. În special femeile făceau cel mai mare pelerinaj din an la o mănăstire din afara ținutului – Mănăstirea Prislop din Silvașul de Jos, Țara Hațegului, unde a viețuit un mare cleric român (la mijlocul sec. al XX-lea) Ieromonahul Arsenie Boca, recunoscut prin puterile sale miraculoase, considerat al treilea ctitor al mănăstirii (*Ișfănoni Rusalin – Pădurenii Hunedoarei*). Femeile însoțite de babele vindecătoare aduceau la sfințit o sumedenie de plante (fertilizatoare) unele știute doar de ele.

În satele din zona etnofolclorică a Orăștiei, ziua era importantă ca celebrare a sufletelor morților despre care se credeau că s-ar întoarce noaptea acasă pentru a fi ospătați de cei vii. Astfel, femeile din Mărtinești mergeau la biserică cu „coliva de pomană” (în special colăcei și vinars), „pântru ai morți din familie, da' și din tăt satu', iară la icoana Sfintei Mării puneam multe flori câteva din ele le aduceau acasă de le puneam la grindă să se uște că erau ale mai bune de leac”, ne spunea o bătrână, *Verghelia Bălaș*, din sat. Dacă

sărbătoarea avea semnificația pomenirii morților și a pomenilor date pentru cei în viață, aceeași mare importanță o are Sântămăria Mare în viața cotidiană a familiei țărănești. Se mai păstrează și astăzi precepte, dar și interdicții, legate de această zi, pentru bunul mers al vieții și treburilor, ca apărătoare de rele și durere, oraculare, prevederi meteorologice și multe altele din universul rural al comunităților.

Ritualuri din străbuni

Hagiografia creștină consemnează o multitudine de minuni făcute de Sfânta Maria. Din cele 413 minuni afirmate până acum de biserică, cele mai multe se referă la viața social-economică și cultural-tradițională, dar mai ales la protecția fertilității, nașterii ca ciclu vital

al existenței umane. Începând cu nașterea, fetele și băieții intrau sub aripa binefăcătoare a Sfintei, în-cât spațiul temporal între cele „două Mării” era considerat benefic, nu numai ca hotar astronomic între vară și iarnă, ci pentru sti-

mularea forțelor regenerative ale naturii. În Țara Zarandului, bătrânele considerau ziua Adormirii Maicii Domnului, ca cea mai importantă pentru alungarea spiritelor rele ce puteau împieta nașterea „unor muieri mai slabe și neștiutoare” după cum ne zicea baba *Aslău Ileana, din Bulzești*, pentru că, arăta în continuare, „o dată cu Adormirea Maicii să făceau leacuri bune, că diavolii erau fără putere”.

Sărbătoarea avea un mare prestigiu și în comunitățile momârlane din Valea Jiului. De Sântămărie Mare, țărani, după ce dis de dimineață, înainte de răsăritul soarelui se spălau cu apă neîncepută, se închinau la icoana Maicii Domnului și-i cereau să le dea belșug și mană la animale iar pe lupi și urși să-i țină departe de stâne. Ciobanii urmau același ritual ce se încheia cu lovirea bătei în pământ de șapte ori. Sătenii din Valea Mureșului de la bazinul Streiului și până la Zam cred că dacă înfloresc trandafirii pe la Sântămărie „toamna va fi lungă și cu multă roadă în livezi” (*inf. Alexandra Brânda, satul Gurasada*). Bătrânii din Țara Hațegului păstrează și astăzi obiceiul să poarte căciulă între Sântămărie și Sângiorz. Ei nu uitau să schimbe pălăria cu căciula „că doară o venit Adormirea...”

Vârtolomeii – o sărbătoare „a întoarcerii” timpului

În sistemul de gândire a țaranului timpul se dovedește a fi mai profund decât la prima vedere depășind o simplă ordonare temporală, o scurgere fără evenimente.

Calendarul popular reține mai multe sărbători mici, legate însă prin aceeași unitate de idei poziționate concret în viața agricultorului, păstorului, viticultorului etc., care erau respectate sistematic în vederea obținerii unor recolte mai bune. O astfel de sărbătoare „mică” are loc la sfârșitul lui gustar (august) și ține, prin observație astronomică empirică, de perioada când ziua scade iar noaptea crește numită în popor Vârtolomeii.

Vara își pierde puterea

Asimilată în calendarul ortodox cu Sf. Apostol Bartolomeu, ale cărui moaște făceau minuni tămăduindu-i pe bolnavi, Vârtolomeii se țineau între

22 și 25 august după cum înce-
ta cucul să mai
cânte. Bătrânii
satelor noastre
hunedorene spu-
neau că această
zi era de „în-
toarcerea cu-
cului în alte țî-
nuturi” (inf.
Emilian Achim,

Almașu Mare). În comunitățile de pe Valea Mureșului (de la Geoa-
giu la Zam) se știa că „vara nu mai are putere și intră toamna cu
toate lucrările sale” cum ne spunea baba *Maria Cărmăzan din*
Gurasada. Fiindcă-i „timpul de întoarcere, că ziua dă înapoi, iară
noaptea-i mai lungă”, în Ținutul Momârlanilor, mai ales în satele
Câmpa și Jieț, această sărbătoare era socotită a oilor și se ținea,
până aproape de zilele noastre, de fiecare cioban pentru sănătatea
animalelor (inf. *Petru Negoii, Cimpa*). Dar Vârtolomeii era

sărbătorită în spe-
cial de femei care
spuneau „că se duce
zâua ca puii în găoa-
ce”, după cum cre-
dea *Maria Petriș din*
Lelese care-și sfătuia
suratele să o țină ne-
apărat că altfel își
„puteau suci mânu-
rile da’ și picioarele

să nu mai zâc mințile”. Femeile din Țara Hațegului, cele din satele de munte, nu lucrau nimic din ce presupunea acțiuni de sucire sau învârtire mai ales la tors, țesut și cusut pentru că, spuneau ele, ar putea să li se „întoarne gura rău de tăt” (*inf. Paulina Coroi, Râu de Mori*).

Prevestirea iernii

Și în satele comunei Baia de Criș, din Țara Zarandului, ziua aceasta avea interdicție de a „lucra învârtit și sucit, că multe muierile ce-or lucrat s-or scrântit la minte”, cum ne zicea baba *Mărioara Pârva din Rișculița*. În trecut, sătenii din satul Dumbrăvița socoteau Vârtolomeii că nu-i zi bună de semănat grâu de toamnă, deoarece, „paiul răsărea învârtit și cu roadă slabă”, după spusele moșului *Gheorghe Buștea*, iar în satele de câmpie din zona etnofolclorică a Orăștiei, din „Câmpul Pâinii”, femeile mai conservatoare nu făceau mămăligă pentru că trebuiau s-o întoarcă cu mestecăul. Sărbătoarea era și un reper meteorologic oracular ce prevedea vremea până la sfârșitul anului. Astfel dacă tuna de Vârtolomei, toamna va fi lungă și cu ploi puține, dacă nu mai auzai cucul atuncea va fi iarnă caldă înaintea Crăciunului; alunele și nucile culese de Vârtolomei de îs seci prevestesc brume și înghețuri apropiate; de-i zi cu arșiță mare, „cucuruzul s-o usuca aproape tăt”.

Profunzime populară

Descântătoarele satelor noastre socoteau „ziua întoarcerii” benefică pentru strânsul buruienilor de leac și descântec: mentă creță, iarba vântului, busuioc sălbatic, cipăruș, cimbru, măieran, coada șoricelului. Acestea, după informațiile *babei Solomia din Dumbrăvița*, se culegeau dimineața pe nemâncate și „se usucău pe la icoane” după care erau bune „pântru tăte boalele”. Prin semnificația sa, sărbătoarea de Vârtolomei completează tabloul estival al recomandărilor

de înfăptuire a anumitor acțiuni pentru bunul mers al treburilor vieții comunitare. Însurate toate „sărbătorile mici”, cum este și aceasta în discuție, ne dă imaginea unui calendar țărănesc foarte bogat ce uimește și astăzi, în epoca modernă, prin profunzimea înțelegerii a timpului și spațiului existenței umane.

Brumariul – ultimul reper al anotimpului estival

Calendarul popular cuprinde o mare omogenitate morfologică și funcțională a tuturor credințelor, datinilor și obiceiurilor despre natură. Natura este înțeleasă de către țăranul român ca o entitate vie în care își desfășoară viața, începând de la naștere până la trecerea sa în neființă.

Trecerea țăranului prin anotimpuri este de fapt o perioadă complexă de încheieri vitale ale unor cicluri de existență, nominalizate fiecare printr-o zi fundamentală denumită „cap” (început) sau „prag” (trecere).

O astfel de zi este Brumariul (la 29 august) socotită ultima sărbătoare a verii pentru că acum „soarele își pierde din putere, iară luna merge mai sus decât soarele, că-i semn de răceală” cum spuneau bătrânii satelor despre venirea toamnei. Suprapusă peste o mare sărbătoare religioasă, Tăierea Capului Sfântului Proroc Ioan Botezătorul, marcată cu roșu în calendarul ortodox, ziua de

Brumariu a rămas în obiceiurile și credințele satului tradițional sub diferite denumiri: Crucea Mică, Sfântul Ioan de Toamnă, Sfântul Ioan Cap Tăiat (în diferite zone etnofoclorice ale țării) și în mod deosebit în spațiul hunedorean Brumariul.

Denumirea ne trimite, cu certitudine, la o lună de toamnă, Octombrie, când încep a cădea brumele mici, având într-un context mai larg semnificația de sfârșit al verii și început de toamnă. În cadrul manifestărilor legate de această zi, cele mai importante erau interdicțiile asupra acțiunilor de tăiere. Aceasta fiind ca influență epică a evenimentelor relatate de părinții bisericii în textele biblice. Iată cum sunt unele relatate în *Viețile Sfinților, Cartea XII*: „Sfântul Ioan înainte Mergătorul Mântuitorului, precum a fost înainte Domnul său cu nașterea, tot așa i se cădea să fie înainte și cu moartea...și a suferit moarte mucenicească pentru fărădelegile lui Irod care apoi i-a luat capul...”

Acest capitol din hagiografia Sfântului va fi transpus în activitatea de toate zilele a satului tradițional printr-o largă gamă de interdicții cuprinse, în principal, ca apărătoare de rele și durere și pentru bunul mers al treburilor în gospodărie.

În satele hunedorene, în cele colinare și de munte, Brumariul mai era numit și Sfântul Ioan de Toamnă care aducea cu sine interdicții asupra tăiatului fructelor și legumelor de formă rotundă precum și a mai multor alimente ce conțineau lichide de culoare roșie a sângelui ce reprezenta supliciul Sfântului decapitat. Credințele se mai păstrează și astăzi, este adevărat estompat, în satele din Țara Hațegului, când în această zi, 29 august, nu se tăiau merele, perele, roșiile cu cuțitul deoarece, spuneau bătrânii, „nu se taie nimica cu cuțatu', ci tătu' se rupea cu mâsurile că altu fel îi păcat de Sfântul Ioan Botezătorul” (inf. Ștefani Cornel, *Râu de Mori*).

La fel am întâlnit pe Valea Mureșului Inferior în satele comunei Burjuc, la Tisa, Petrești și Glodghilești obiceiul ca în această zi să

nu se bea vin roșu și să nu se mănânce fructe și legume roșii. În ținutul etnofolcloric al Orăștiei, în zonele limitrofe județului Alba, cu mari suprafețe cultivate cu vii, oamenii nu mâncau struguri roșii și nici nu beau mustul lor deoarece aveau credința că această zi era deosebit de periculoasă și pentru „bolile de friguri” pe care Sfântul le putea aduce celor ce nu-i respecta ziua.

La Buceș, în cătunul Cănele, o bătrână *Lina Cătălini*, ne spunea că „nu-i bine să mănâci din blid sau orice oală întinsă, că prinzi durere la lingurică (stern - n.n.) și la gât, că așe o pus Irod capu' lu' Ioan pe tavă”.

Tot în această zi se ținea „postul negru”, numit în satele noastre așa deoarece nu se mânca nimic sau numai pâine și se bea apă, care ținea până la înălțarea Sfintei Cruci, la 14 septembrie. Astfel femeile care țineau cu sfințenie postul făceau colăcei de grâu sau din făină de mălai coapte pe țeșt sau în cărbunii de la sobă. Turta nu se tăia ci se rupea în două, o bucată pentru bărbat și o alta pentru soție iar

firimiturile se puneau sub icoana Sfântului Ioan Botezătorul sau Sfintei Fecioare pentru iertarea păcatelor (*inf. Saveta Groza, satul Vaidei*).

Pe Valea Streiului exista obiceiul până aproape de zilele noastre ca în timpul postului negru, în ziua de Brumariu, sătenii să meargă la biserică, să ducă pomană colac, struguri, untdelemn și un buchet flori în mijloc cu o lumânare de ceară curată și făcută de femeie iertată ori de fată fecioară pentru iertarea păcatelor (*Ioan Pop Reteganul – Datini, credințe, obiceiuri, dsecântece și bocete din Ardeal*).

În Platoul Luncanilor, Brumariul se confunda cu Sfântul Ioan de Toamnă. Ziua se ținea în toate satele zonei pentru ca Sfântul să nu le dea boli; nu se lucra în gospodărie pe ogoare, în livezi sau stâne (cu excepția mulsului) iar la Târșa, ne spune baba *Maria Toncea*, „ăl de avea păcate grele dormea pe vatră, neacoperit cu nimica, doar cu o perină umplută cu paie”.

Și animalele erau supuse interdicției de Brumariul. La Brădățel (comuna Burjuc) gospodarii nu dădeau la porci curcubetă (bostani - n.n.) rotunzi „că semănau cu capu' lu' Sfântul Ioan și se puteau bolunzi animalele” (*inf. Burza Maria*).

Toate aceste prescripții și interdicții pe care le-am arătat dovedesc, încă o dată, importanța zilelor aflate la cumpăna anotimpurilor, la trecerea într-un nou ciclu al vieții. Natura este înțeleasă potrivit etosului popular ca fiind presărată cu praguri prin sărbătorile de sacralitate de la care satul tradițional nu se abate.

TOAMNA

„Când tună toamna târziu, se zice că Sf. Ilie se întoarce cu carul plin de păpușoi acasă. Roatele carului sunt pline de cuie, ca să nu scapete la vale. Cum merg ele pe podul cerului, îl înțepă, și prin acele înțepături curge ploaia”.

(Tudor Pamfilie – Sărbătorile la români)

„Dacă în octombrie cade multă brumă și zăpadă, luna ianuarie va fi moale și călduță ... că Brumărel și Mărțișor sunt luni surori”.

*(Calendarul săteanului pe anul comun
1918, Sibiu)*

„E timpul ritual pentru practicile de medicină populară; sfinții din această perioadă erau invocați în descântecurile de lingoare (febră tofoidă) și de răul copiilor (epilepsie)”.

*(Ion Ghinoiu – Zile și mituri.
Calendarul țăranului român)*

*„Acoperământul Maicii Domnului” – icoană pe sticlă
de Mihaela Bercea*

Timpul tradițional și sărbătorile autumnale: Stâlpii și Nunta șoarecilor

Toamna are caracteristicile de mijloc de an asimilate cu maturitatea, un ciclu vegetal care pornește de la sămânța pusă în pământ și finalizează prin rodul ei, recolta.

Am putea spune că toamna țaranului este rezultatul unor privațiuni și interdicții magico-religioase respectate mai mult în vederea apărării ecstei recolte într-o păstrare riguroasă a sărbătorilor ce preced această dezvoltare vegetală.

Toamna începe de Ziua Crucii

Calendarul autumnal țărănesc cuprinde o mulțime de sfinți, minori ca importanță canonică a obștei rurale. Toamna pentru țaran începe la 14 septembrie de Ziua Crucii, însă ziua de 1 septembrie când începe Anul Nou Bisericesc este socotită ca fiind un „prag de toamnă” iar ziua Sfântului Simion Stâlpnicul este serbată cu venerație de marea majoritate a populației de la sate. Toamna ca bucurie a recoltei se află sub protecția sfântului, adevărat stâlp de susținere a pământului, care a instituit o serie de prescripții respectate cu sfințenie de comunitatea sătească.

De aceea, nu întâmplător deschiderea toamnei cu imaginea Sfântului Simion Stâlpnicului care a pățimit stând într-un picior pe un stâlp, autoexilat, „timp de un an” (prima zi din Anul Nou Bisericesc) „ca să nu poată cel ce venea a se atinge de dânsul” precum zugrăvește hagiografia creștină viața Sfântului. În satele noastre această sărbătoare este denumită de bătrâni Stâlpii. Țăranii vedeau în Sfânt protectorul toamnei, al bunelor recolte, stâlp al casei țărănești al

pământului și cerului. Dat fiind suferințele Sfântului Simion, ziua trebuia respectată pentru a nu le înțepeni oamenilor picioarele, mâinile sau a nu șchiopăta. Puțin răspândit în arealul etnofolcloric hunedorean acest aspect al credinței aproape că s-a pierdut. L-am mai întâlnit în satele de pe Platoul Luncanilor păstrată doar de persoanele în vârstă: „noi țanem zâua de Sf. Simion că altu feliu îi bai, ne îngheață (înțepenesc – n.n.) mâsurile și picioarele” ne spunea *Ioan Burcuși din Târșsa*.

Legende

Pe Valea Mureșului mai circulă și astăzi legenda că „de Stâlpi cine nu ține zâua poate avea cutremure și ape mari pe ogor” (*inf. Petru Buștea din Dumbrăvița*), iar în Ținutul Orăștiei în satele de munte un bătrân constructor de case din Ocolișul Mic ne zicea „că-i bine să nu bați stâlp de casă ori acaret în zâua de Sf. Simion că să uruie tăt (dărâme – n.n.) din temelie” (*inf. Ioan Bodea*).

O moașă, Zorica Avram, din Țara Zarandului din satul Crișan, ne

spunea „că zâua să țâne de femeile ce dau să nască, că altufeli e rău de boalele femeiești”. În satele din comunele Sarmizegetusa și Densuș bătrânii culeg și astăzi merele de Sf. Simion că altfel nu vor ține până în primăvară; tot așa se credea că e bine ca Sfântul „să fie ținut” pentru a păzi pomii de omizi în tot anul (*inf. Socaciu Gheorghe, satul Densuș*).

Ziua de Stâlpi era și un important reper meteorologic despre starea vremii fiind prima zi a anului nou bisericesc. În satele de câmpie hunedorene bătrânii spuneau că Sf. Simion ține anul: „cum e ziua lui, tăt așa, e tăt anu, dacă dimineața îi ploioasă și primăvara îi ploioasă, dacă la amiază-i fain, o fi an bun”.

În satele Romosului oamenii se temeau că Sf. Simion poate fi posomorât iar toamna va fi rea și nu vor putea strânge recoltele. „Atunci ne spunea *Groza Saveta din Vaidei*, de mult oamenii băteau un par lângă hambari și-l țâneau cât îi toamna”.

Cum să îndepărtezi șoarecii de recoltă

Din șirul micilor sărbători agrare de toamnă se mai păstrează și astăzi în satele noastre reminscențe ale unei străvechi practici de combatere a unor dăunători ai recoltelor în principal rozătoare șoarecii.

În perioada când se coc cerealele și apoi toamna când se culeg, țărani au observat că șoarecii se înmulțesc și constituie o primejdie, un semn rău pentru întreaga recoltă. De aceea la 5 septembrie se ținea în satele noastre așa numita „Nunta Șorecilor” având corespondența în calendarul ortodox pe Sf. Proroc Zaharia tatăl Sf. Ioan Botezătorul. Sărbătoarea are puternice conotații de fertilitate și era ținută în speranța evitării șoarecilor din câmpurie de cereale în perioada „Nunții Șoarecilor” a înmulțirii nemăsurate a acestora. În satele din Lunca Mureșului, înainte de strânsul porumbului femeile nu făceau mâncare, ca să nu fie șoareci mulți la câmp. La Sântuhalm, ziua era ținută numai de femei, care nu făceau nici o treabă în gospo-

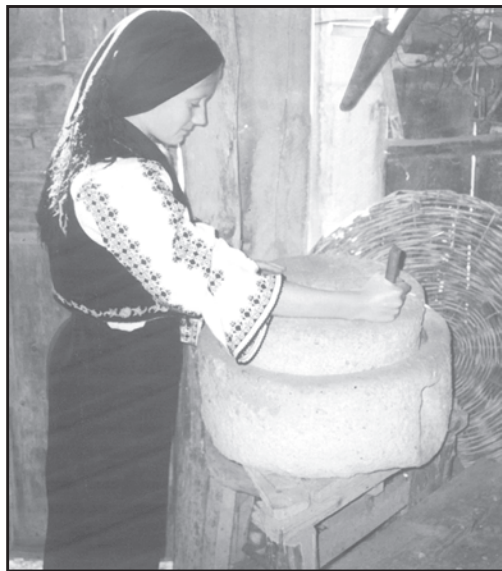
dărie, mai ales țesut și cusut, pentru ca șoarecii să nu le roadă hainele peste an (*inf. Maria Muntean*).

La Râul de Mori, Clopotiva și Valea Dârjii se atârna deasupra ușilor la hambare pelin și coada șoricelului, crezându-se că astfel șoarecii vor ocoli grânele depozitate. Baba *Viorica Corneci din Râul de Mori*, ne zicea „că dacă în această zi plouă cât treabă atunci șoarecii or fi puțini și nu s-or nunți, iară de-o fi tât soare n-om încăpea de cât s-or prăsi”.

Moșul *Artenie Homorodean din Boiu* își aduce aminte și astăzi, că a ei în sat de Sf. Proroc Zaharia „de pica duminica” la gospodarii ce aveau „holde de cucuruz” se ținea „Nunta de șoareci” ca să nu năpădească în ocol, se râșnea boabe de porumb și se presăra pe drumul satului.

În satele din Țara Zarandului mai există și astăzi credința, printre femei, că de Nunta Șoarecilor „trebuie să dai ce-ți cere o femeie însărcinată, că de nu șoarecii or să-ți roadă lucruri prin casă” cum ne spunea baba *Lina Cătălini din satul Câinele al comunei Buceș*.

Însă șoarecii sunt și „semn bun”, de belșug într-un an agrar pentru că, se mai crede astăzi în satele noastre de câmpie că de sunt șoareci mulți în anul respectiv, va fi belșug peste tot. În timpurile noastre au rămas puține fapte vii. Observăm că din multitudinea manifestărilor timpului tradițional multe nu se mai practică, dar au rămas bine fixate în mentalul grupurilor și indivizilor, încât pe baza cercetărilor astăzi ne putem face o imagine destul de consistentă a dimensiunilor spirituale ale satului de odinioară.

Ziua Crucii – o sărbătoare fundamentală în calendarul autumnal țărănesc

Una dintre cele mai importante sărbători a toamnei – Ziua Crucii, la 14 septembrie – se înscrie în șirul obiceiurilor și datinilor tradiționale ca moment simbolic când pământul se închide în așteptarea iernii, luând până la primăvară insectele, șerpii, cârțițele și alte animale.

Putem spune astfel, că asistăm climatologic la biruința treptată, a frigului și întunericului asupra naturii. În satele hunedorene sărbătoarea este cunoscută, mai ales, sub denumirea de Ziua Crucii. În alte zone etnofolclorice ale țării mai poartă denumirile de Cârstovul Viilor, Ziua Șarpelui iar toți creștinii o denumesc Înălțarea Cinstitei și de Viață Făcătoarei Crucii – pe scurt Înălțarea Sfintei Crucii. În credințele populare „crucea e arma cea mai puternică a Dom-

nului Hristos și a omului care ajută în orice împrejurare când Necuratul și duhurile stau să-l primejduiască pe creștin” (*Tudor Pamfilie – Sărbătorile la români*) ceea ce dovedește că prestigiul crucii este fundamental la români, reprezentând un simbol important al vieții lor.

Simboluri străvechi

Pe lângă implicațiile religioase, această sărbătoare autumnală are evidente semnificații arhaice magico-religioase a unor timpuri agrare

precreștine când trecerea de la un anotimp la altul se făcea prin ceremonii speciale în care adunarea recoltei avea loc după reguli acceptate de comunități din moși-strămoși. În această zi, țăranii din satele noastre se abțineau de la consumul unor alimente care aveau

simbolul crucii pe ele precum ar fi: ceapa, usturoiul, nuca și peștele: „nu se mânca pește că are crucea în el că-i păcat că de astă zi te poți îneca cu osele și nu te scapă nime” ne spunea moșul *Vasile Lazăr din satul Rapolt*, de pe Valea Mureșului. Oamenii din satele hunedorene posteau săptămâna întreagă iar în zonele viticole, preoții făceau rugăciuni în vii și la pivnițe (*Adrian Fochi – Datini și crezuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea*). În calendarul muncilor agricole se declanșa culesul porumbului și viilor iar Ziua Crucii era cea care dă garanția coacerii acestora. Un bătrân din satul Aurel Vlaicu, numit *Gheorghe Văleanu*, ne spunea: „a doua zi de Ziua Crucii, dis de dimineață mergeam cu tata și bunicul în vie să culegem strugurii, spuneau că acum este bine să începem culesul”.

Pomeni și daruri

La Totești și Sarmizegetusa, și astăzi bătrânele din sat știu că este „mare păcat” să mănânci nuci „că au sfântu’ sămn a crucii”. În Ținutul Pădurenilor la „Crucea Mare” se fac pomeni pentru „moși”, colaci și o „lumină de ceară”, un pahar de țuică, iar la prunci se dau bomboane și mere” – după relatarea Anișcăi Catrina din Ruda, păstrătoare a obiceiului. Țăranii mai credeau că în această zi pământul închide în adâncul său gângăniile și jivinele care locuiesc în el și nu le dă drumul decât primăvara. Apare, preponderent, simbolul șarpelui în întregul eposul hunedorean înțeles de comunitatea tradițională ca și gardian prin excelență al apelor, a spațiului celest și terestru, al energiei vitale și forțelor fertilizante ale cunoașterii magice, al comorilor și al tuturor pragurilor sau trecerilor dintr-o lume în alta. Atestat de arheologi ca divinitate din paleolitic, șarpele are și o semnificație consistent biblică legată de creația Lumii. În calendarul oral al țăranului, „șarpele nu se mai arată de la Ziua Crucii până la Sf. Gheorghe... când prinde a ieși” ne spunea Ioan Burcuși, zis Povestașul, din Târșa, de pe Platoul Luncanilor.

Practici magice

Într-o cercetare etnofolclorică recentă la Balșa am constatat că și sătenii de aici cred în importanța șarpelui: „cum începe Ziua Crucii tăți șarpzii se duc în pământ, aflăm de la nana *Ileana Giurgiu din satul Voia*, îi sămn că se duce vara și trebuie să nepregătim de frig”. Pentru că acum tot pământul se închide și pentru vegetație, ne spunea interlocutoarea, că „tăte plâng după soare și căldură dar îi bine să culegi acu’ oarece leacuri pântru boli”. Această ultimă ocazie de a culege plante ca remedii de leac necesare practicilor magice într-o paletă largă de combatere a spiritelor malefice se află în situația când nivelul energetic al acestora este scăzut. De aceea femeile știau că de Ziua Crucii se strâng „tăt feliu de buruieni pântru oarece boli, la dezlegat de rău îs destule, mentă creață, cimbru, busuioc de deal, merișor, măieran, ferigă, cipăruș, săscute, iarba vântului, câte și mai câte, iară apoi le usucau la icoana Sfintei Fecioare”, după spusele lui Eleonora Păran din același sat, Voia. În satele din Ținutul Pădurenilor alături de posturile adecvate diferitelor sărbători creștine, plantele culese de Ziua Crucii numite „bolbote” erau folosite, peste tot, în tratamentele empirice pentru o gamă largă de boli. Aurel Alic, talentat rapsod popular, din Dăbâca, ne spunea că „odată am fost beteag (bolnav – n.n.) de spete dară mi-o făcut muierea scaldă de bolbote din Zâua Crucii și mi-o luat durerea pe loc ca și cu mâna”. Țăranii satelor noastre considerau „Crucea Mare” ca reper meteorologic în prevestirea vremii: „dacă tună după Ziua Crucii, toamna va fi lungă”; se credea că „dacă se duc cocoarele în vreo zi înainte de Ziua Crucii, în noaptea acelei zile va fi brumă”; „nu-i bine să rupi flori înainte de Ziua Crucii, că dai slobod la frig să vină mai curând”, cum ne zicea baciul *Gheorghe Buștea din satul Dumbrăvița*, de pe Valea Mureșului. Credințele, semnele și datinile de toamnă din calendarul tradițional al țăranului au o anume omogenitate morfologică

și funcțională reflectată în viața cotidiană a comunităților. Dacă întregul etos al anotimpului în discuție continuă să se erodeze astăzi în memoria colectivă și individuală Sărbătoarea Crucii continuă să dăinuie plener în viața satului hunedorean ca o rădăcină adânc înfiptă în pământul străvechi.

Filipii de toamnă în pragul autumnal

Calendarul modern cuprinde, în mod tehnic, trei luni: septembrie, octombrie, noiembrie, devenite oficial un timp concret, al treilea în ciclul de anotimpuri – toamna. Dar intrarea în anotimpul roadelor, dincolo de un moment important în comunitate, configura finalități succesive ale unor cicluri energice, înțelese de țăranul tradițional ca urmarea a sute de observații că, sfârșitul toamnei nu se petrece într-o singură zi ci se derulează, calm și molcom spre timpul hibernal în mai multe zile.

Conotații agrare

În acest context echinocțiul de toamnă (23 septembrie) ca prag de toamnă încheie zilele care anticipau acest anotimp și anunță o serie de sărbători autumnale, care se mai păstrează izolat în unele din satele hunedorene mai mult în memoriile unor bătrâni odată actanți ai obiceiurilor și datinilor populare. Dar există și o serie, destul de

largă, de sărbători autumnale care se manifestă ca fapte vii ca urmare a păstrării calendarului oral agrar dominat în toamnă de momentele culegerii recoltelor. În calendarul fix al sărbătorilor de peste an este consemnată o sărbătoare importantă a toamnei cea a Filipilor, completând un ciclu al acestora, cel al verii (Sărbătoarea lupilor, la Sf. Petru de vară și

apoi Ziua Lupului, un ultim palier la 30 noiembrie). În a-reele etnofolclorice hunedorene sărbătoarea Filipilor are mai multe conotații agrare referindu-se în principal la un străvechi calendar păstoresc respectate și

astăzi de mulți crescători de animale. Cele trei zile de Filipi (26 – 28 septembrie) se sărbătoresc destul de sumar în unele locuri de munte unde păstorii își au stânele, când se dau ofrande pentru lupii și urșii care dau târcoale oilor. În satele comunei Pui și Sălașul de Sus, în aceste zile, ciobanii tăiau o oaie bătrână și o împărțeau în bucăți pe care le duceau în pădure în locuri știute de ei în credința că lupii și urșii sătui și îmbuibați vor lăsa până la sfârșitul anului animalele în pace.

Credințe străvechi

Fiind și o sărbătoare a interdicțiilor Filipii de toamnă s-au extins asupra întregii gospodării și aceste trei zile sunt importante ca apărătoare de rele și durere. În Platoul Luncanilor, bătrânele cred și

acum „că-i primejdie dacă te piepteni astăzi că atâția lupi or sări la oi câți dinți are pieptenul” (*inf. Rafila Săcoi, satul Târsa*), iar în satele din Țara Zarandului la Buceș, de exemplu, femeile nu dau gunoiu sau cenușa din case „că noaptea vine lupoaica, zgârmăne (scormonește – n.n.) în gunoi și găsește tăciunele și dă foc la casă” ne spunea baba *Lina Cătălini din cătunul Cănele*. Și astăzi se mai păstrează în unele sate din comuna Balșa (Roșia, Techereu și Almașul Mic de Munte) credința că „îi mare primejdie de vei coase,

toarce, împunge cu acul ori de împletești lâna și piaptâni cânepa că te năpădesc lupi-n ocol de nu-ți mai rămâne nici-o oaie” după cum ne spunea baba *Maria Ștef din Poienița*. Nici bărbații nu puteau efectua orice munci în gospodărie în perioada Filipilor. Astfel era interdicția de a nu săpa, a nu sfredeli cu burghiul, a nu lucra cu fierul și a nu măcina, că după credința baciului *Gheorghe Buștea din Dumbrăvița*, Valea Mureșului vor năpădi lupii în grajduri și vor sfâșia animalele. În Ținutul Momârlanilor la Cimpa și Jieț, femeile nu lucrau de „Ziua Lupului că-i bai, iese laptele rău, iară brânza să umple de viermi” ne zicea mătușa *Aurica Moian din Jieț*. Toate acestea erau tabuuri riguroase și la o anumită distanță de timp observăm că și astăzi au o anumită „tărie magică”, comparabilă mai târziu cu Sănandreiul, Ziua Strigoilor. Ni se pare interesantă și relatarea unei foste moașe, potrivit căreia „femeia ce naște de Lupi (Filipii de

toamnă – n.n.) să bea apă de sub icoana Maicii Domnului, iar bărbatul ei să puște în târnaț de câteva ori să sperie lupo’, de nu femeia o face prunc fricos” (*inf. Dănilesc Eva din Bobaia, comuna Boșorod*).

Lungul drum al toamnei...

Vor urma și alte sărbători ale toamnei, cele mai multe păstrate acum în memoria tradițională mai puțin extinse și dense, patronate de mici divinități înțelese de comunitățile sătești drept „semne despre

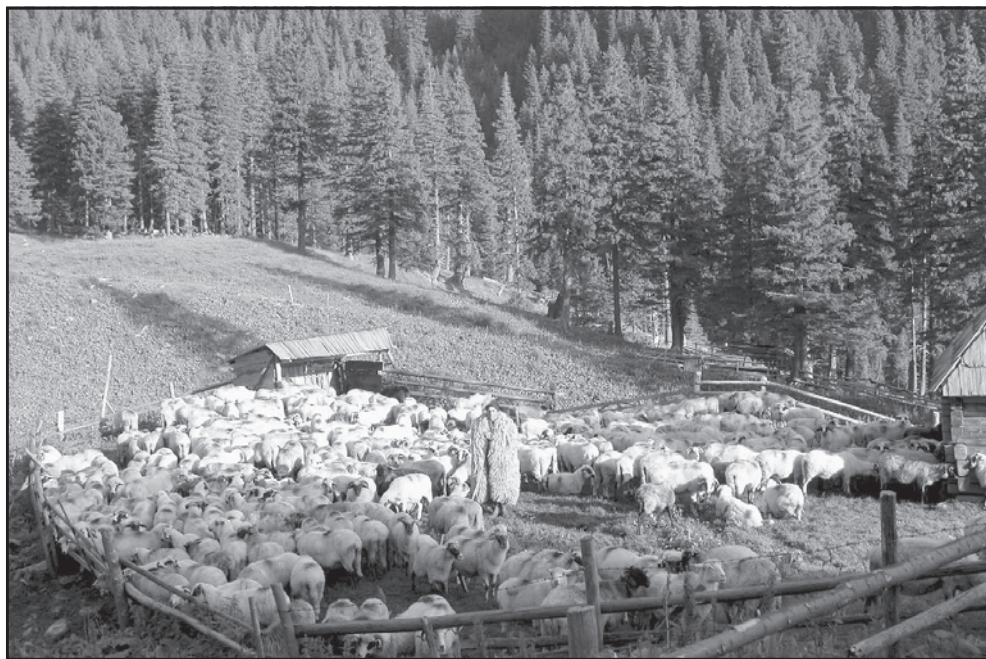

vreme”. În multe localități transilvănene, între 29 septembrie și 14 octombrie se ținea așa numita „vara lui Mioi” dedicată în calendarul oral țărănesc Sfântului Mihail, când se aștepta o încălzire trecătoare a timpului. Este perioada autumnală cea mai densă în calendarul agricol când se finaliza culesul recoltei și se făceau importante pregătiri pentru noul an agrar. În această perioadă, ciobanii din satele hunedorene obișnuiesc să slobode berbecii în turmele de oi „să se lege” pentru a naște mai târziu mieii. În stânele din Munții Apuseni perioada era numită Nunta Oilor sau Năpustitul Berbecilor. De acum va începe lungul drum al toamnei către vremea rece, când odată cu „căderea ghindei” iarna își intră în drepturi.

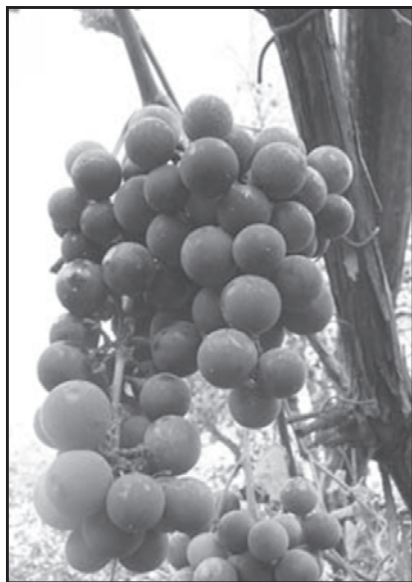
Berbecii – o sărbătoare pastorală a fertilității

Există un calendar păstoresc ținut doar de o parte din țărani noștri, cei care se ocupau cu creșterea animalelor mai cu seamă a oilor. Aceștia trăiesc o mare parte din anul pastoral în spații largi dar izolate în ținuturile colinare și montane, ducându-și viața și activitățile conform unor obiceiuri și datini ce le aparțin numai lor. În acest calendar, toamna țărănească își are un loc dintre cel mai important în munca atât de grea a păstoritului. Pentru aceasta ciobanii trebuie să cunoască cât mai bine „semnele vremii” și „mersul oilor”, adică etapele semnificative ale evoluției treburilor pastorale în decursul anului.

Sărbătoare a fertilității

Sfârșitul de „Răpciune” (septembrie – n.n.) este, în acest sens, o etapă importantă a timpului pastoral denumită în trecut Berbecarii (Berbecii), ținută la 26 septembrie. În arealele folclorice transilvănene sărbătoarea se numește Nunta Oilor sau Năpustitul Berbecilor. Fiind

o sărbătoare pastorală având caracter magico – religios Berbecii, cum o numesc ciobanii hunedoreni este o celebrare a reproducerii și fertilității animaliere având rădăcini în credințele păstorești arhaice daco-romane când nașterea era considerată o taină a divinității, având caractere magico-religioase. În Ținutul Momârlanilor, ciobanii aveau un calendar oral propriu de efectuare a tuturor muncilor la stână. Punctele de referință erau Măsuratul oilor la început de primăvară și Coborâtul oilor toamna până la sfârșitul ei,

interval în care se efectua mulsul și preparatul brânzei, tunsul oilor și „slobozirea orieților” (berbecii – n.n.) pentru reproducere. Bacii *Gălățean Ionică și Magher Ioan din Jieț* spuneau că această perioadă este cea mai bună pentru reproducere pentru că, „de astă cu adevărat sărbătoare, se face rodul mieilor din primăvară și dacă nu ști să slobози berbecii nu-i face nimic”.

Calendarul oilor

„Nunta Oilor” începe de fapt în jurul datei de 15 iulie când se aleg berbecii de oi, separându-se de mioarele cu care au fost împreună până la această dată. Până la „slobozire”, care deși începe

de Filipi (26 – 28 septembrie) se prelungeste de la stână la stână cam până la Vinerea Mare (14 octombrie), berbecii vor fi îngrijiți în mod special de gospodari, în locurile proprii, pentru a fi puternici și sănătoși. În satele de munte din Țara Zarandului, am cunoscut în cercetările noastre, pe baciul *Niculae Pârva din Ticera, comuna Bulzeștii de Sus*, care ținea un „calendar al oilor” în care sărbătoarea berbecilor ocupa „al mai de samă loc, ca numa’ așé om ave’ miei în primăvară”.

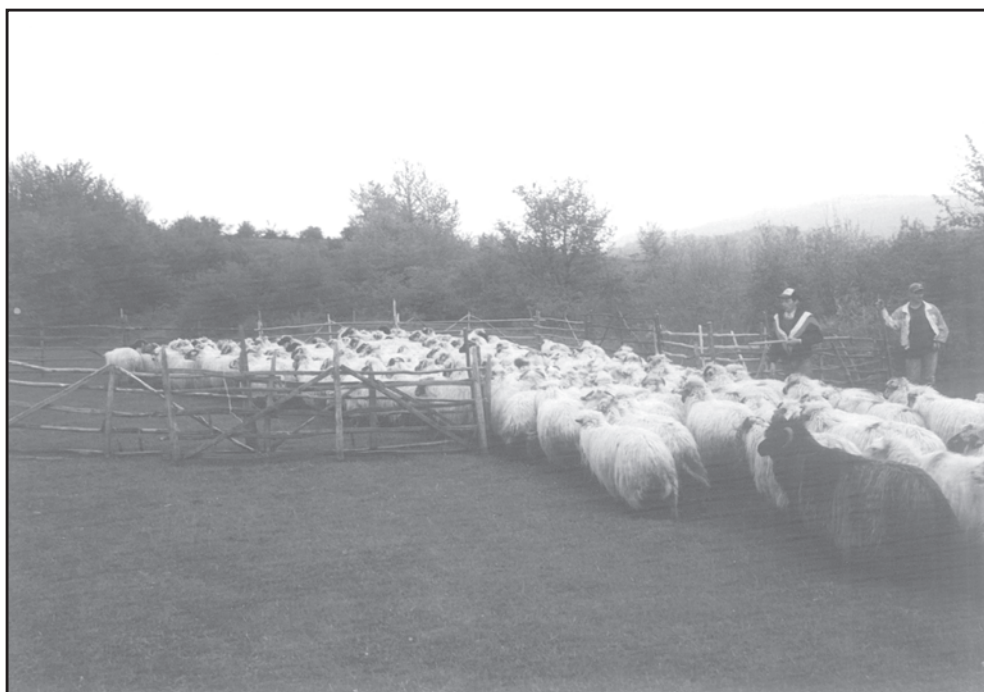
Sfântul Ioan protectorul

Dar sărbătoarea avea și destule interdicții care se cereau „ținute de toți” ca să aducă în gospodărie „numai bine și belșug”, cum ne spunea baba *Floarea Faur din Rîșculița*. Cel mai important patron

al acestei sărbători autumnale este Sf. Apostol și Evanghelist Ioan pe care, deși pescar conform hagiografiei creștine, poporul l-a asimilat ca unul din importanții protectori ai animalelor domestice, mai numit de ciobani și „Ioan al Oilor”. În acest ciclu pastoral de săr-

bători și reproduceri grija cea mare a ciobanilor era păzitul stânelor de incursiunile lupilor și urșilor. În afară de activitățile absolut necesare la stână: mulsul și făcutul brânzei, ciobanii aveau interdicție de a face alte munci pentru că „era rău de lupi și alte primejdii de boli” cum spunea moșul *Ioan Bălușe din Federi, com. Pui*, din Țara Hațegului. Un fapt deosebit de important în cercetările noastre l-am întâlnit la o stână de lângă satul Măgura, comuna Certej, când în Ziua Berbecilor, ciobanii stropeau simbolic oile și berbecii cu un mănunchi de busuioc udat cu apă sfințită de la Paști, zicând „că-i bine pentru oi după cum făceau din vechime bătrânii noștri” (*inf. Petca Ioan*). Această sărbătoare era ținută și de femei care „nu lucrau cu acul, fusul și melița de cânepă, că or ieși oile sterpe și n-or face miei” cum ne spunea mătușa *Leana Grecu din Luncani* de pe Platoul Luncanilor. În alte sate din Ținutul Orăștiei se credea că

„nu e bine să țeși cu roșu și să împletești la lână, că ți se îmbolnăvesc berbecii iar de-ți intră astăzi (Sărbătoarea Berbecilor –n.n.) un bărbat în casă atunci mieii născuți or fi numai berbecuți” (*inf. Ana Samoilescu, localitatea Geoagiu*).

“Buna împărțală îi de la Domnu’ Dumnezeu”

În trecut în mai toate satele de munte nu se lucra marți seara să nu căpieze oile; după asfințitul soarelui, nu se dădea sare sau oțet la vecini că-i primejdie pentru oi din cauza lupilor; unii ciobani nu vindeau produsele oilor, de Nunta Oilor, ca să nu le moară berbecii sau oile; dacă azi oaia sare și zburdă, până la sfârșitul toamnei o fi urât și rece. Trebuie să precizăm că cele mai multe din aceste „credințe și semne” și-au pierdut consistența de-alungul timpului. Dar se găsesc încă în parte în memoria comunităților îmbătrânite, mai conservatoare în ceea ce reprezintă tradițiile. „Așe-i calendarul nost’ îi timpul nost’, cu bune și cu răle să ști când să ari, să sămeni și să culegi, ne spunea *Solomie Buștea din Dumbrăvița* de pe Valea Mureșului, altfel lumea-i cu fundu’-n sus, dară buna împărțală îi de la Domnu’ Dumnezeu”. Și iată cum zilele calendarului autumnal al țaranului nostru se scurge molcom și calm sub auspiciile faste ale unui timp nostalgic atât de greu înțeles de oamenii de astăzi.

O sărbătoare de toamnă uitată – Acoperământul Maicii Domnului

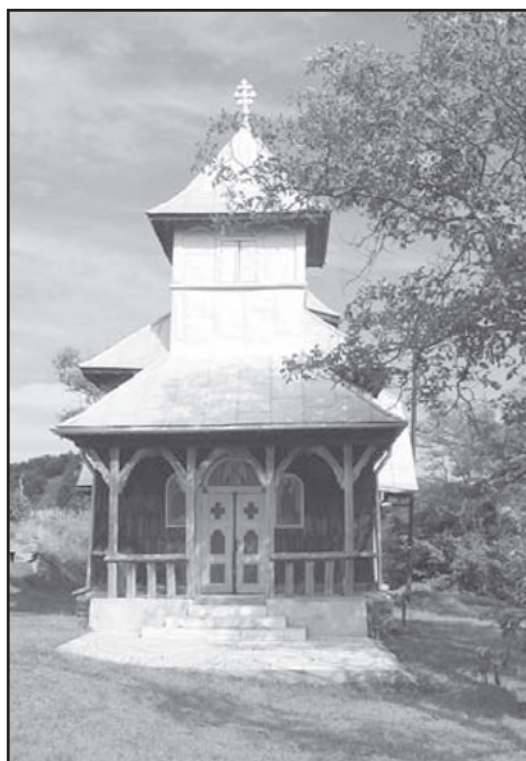
În calendarul popular se țineau până aproape de zilele noastre o serie de sărbători care aminteau trecerea la anotimpul rece al iernii, la brumă și îngheț. Nu întâmplător, poporul numea luna octombrie și Brumărel, când începeau „brumele mici”, adică se anticipau viitoarele zăpezi ale iernii. Fiind un „prag de vreme”, evenimentul s-a interferat de-a lungul timpului cu o sărbătoare religioasă consemnată totuși „cu negru” în calendarul ortodox, numită Acoperământul Maicii Domnului la 1 octombrie. Iată cum este descrisă în *Viețile Sfinților* această zi: „Întru cele mai de pre urmă cumplite vremi

când s-au înmulțit păcatele noastre, s-au înmulțit și primejdiile asupra noastră atunci Prea Curata și Prea Binecuvântata Fecioară Maria, Maica Domnului, ne dă nouă Acoperământul său spre apărare, ca din toate primejdiile să ne scape pe noi și să ne păzească pe noi sub acoperământul său nevătămați”. Intrarea în anotimpul rece cu toate fenomenele meteorologice ce marcau vremea aducea schimbări și în vestimentația oamenilor de la țară.

De fapt aceste modificări începeau mai devreme în 6 august, odată cu Schimbarea la Față a Domnului de Pobreenie ce anunța despărțirea de vară.

Protectoarea oamenilor și animalelor

În satele pădurenești portul avea o deosebită însemnătate în viața comunității, distinct pe sex, vârstă, condiție social – economică și, firesc, pe anotimp. Femeile pădurene aveau acoperământ de cap: cele măritate „cârpă albă” (batic), iar fetele, care umblau mai mult descoperite purtau de regulă „cârpă roșie”, un batic colorat numit „chișchineu” făcut din cașmir, cumpărat la „bolta” din sat (*Ișfănoni Rusalin – Pădurenii Hunedoarei*). Sărbătoarea în discuție are un caracter aproape total de interdicții cu scopul de a fi apărat în primul rând ca individ de Maica Domnului în cadrul vieții comunității din

care făcea parte. Astfel, orice primejdie ce era afecta habitatul țărănesc era înlăturată cu ajutorul Maicii Domnului care trecea sub oblăduirea sa oamenii și animalele, forțe benefice, fenomenele binefăcătoare ale naturii, deci tot ceea ce era necesar pentru bunul mers al vieții și treburilor.

Descântece de ursit

În satele de pe Valea Mureșului, Acoperământul Maicii Domnului era știută și respectată ca sărbătoare în trecut, în special de femei. Odată cu primele brume, când pământul devenea alb, fetele se închinau la icoana Sfintei Fecioare, își despleteau apoi cozile și mergeau

în livadă la un măr sau prun rostind un descântec de ursit: „Doamne Sfântă Marie, Maică Sfântă / Dă-mi față / Curată / Luminoasă / Frumoasă / Din genele ochilor / Din fața obrazului / Bărbat bun de în-

surat” /, după relatarea babei Ruja din Dumbrăvița (*inf. Floarea Magda*).

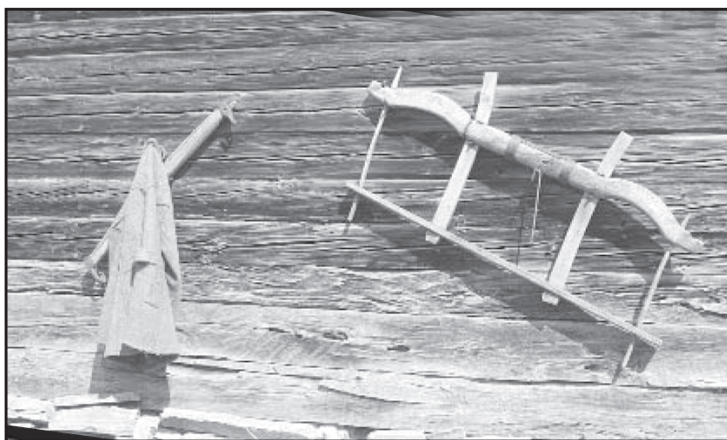
La Hărțăgani, unele femei posteau și se rugau la Sfânta Fecioară să le apere animalele de boli și de lupi, precum și de alte primejdii, cum ne spunea *Demian Victoria*, „de cumpănă, de foc, de năpastă și de vrăjmașu’ ăl rău”.

Într-o discuție etnofolclorică mai veche cu, preotul *Ioachim Danciu din Almașul Mic de Munte*, sat aparținător comunei Balșa aflăm că Sărbătoarea Acoperământului era un eveniment religios în preajma toamnei ținut de o mare populație a satelor la Ardeu, Bunești, Poiana,

Mada și Oprișești, când ani la rând în prima zi din octombrie se ținea slujbă la biserică iar femeile veneau cu mere și colaci pentru pomană celor săraci. În Țara Zarandului, la Stănița și Cânele, în „noaptea de Acoperământ”, bătrânele puneau în parii grajdurilor dovleci pentru a alunga spiritele rele „ce dădeau foc la case și prăpădeau animalele” – după spusele babei Lina Cătălini.

Ofrande rituale

Sărbătoarea era un prilej bun pentru babele vindecătoare de a culege „buruieni pântru leacuri la oameni și animale, că au puterea a mai mare, că-s sub acoperământu' Sfintei Fecioare” ne relatează baba Ana Nistor din satul Petros al Țării Hațegului. În zilele noastre, din punctul de vedere al calendarului

tradițional Acoperământul Maicii Domnului și-a pierdut aproape cu totul importanța din trecut, rămânând ca o simplă dată, având conotații sacre în calendarul ortodox și pierzându-și caracteristica tradițională.

Se mai păstrează sporadic și numai la persoanele în vârstă doar obiceiul împărțirii ofrandelor rituale, colaci din grâu, fructe de sezon, băuturi, vin și țuică, pentru a îmbuna pe Sfântă.

Ziua este importantă și prin faptul că este o etapă ce încheie un ciclu al sezoanelor, agricol, apicol, viticol și pastoral, când această

supremă pază și apărare, a Sf. Fecioare, este imperios necesară pentru securitatea recoltelor și animalelor. Și astăzi unele bătrâne din satele hunedorene iau busuiocul pus la icoana Sfintei Fecioare și îl amestecă în hrana vitelor și a oilor pentru a le feri astfel de boli de sezon. În gospodăriile țăranilor „de Acoperământ” se fac focuri apotropaice și se ard gunoaiele din curte și crengile uscate din livadă, „pentru a o ajuta pe Maica Domnului să afume diavolii ce fac ăl mai mare rău la oameni”, cum mai crede și astăzi baba *Petriș Maria (Iuca) din Lelese*. În această zi se făceau previziuni meteorologice având caracter oracular: dacă vezi cârd de ciori, e semn că vine și iarna; de găsești în ghinda de stejar vierme arată că anul viitor va fi productiv; de mai vezi câte o floare de salcâm printre frunze îi semn de toamnă lungă; alunele multe vestesc omăt mare; când vezi iepuri prin grădină în astă zi îi semn că urmează o iarnă grea; găinile de se culcă târziu, anu viitor va fi un an fără mană-n holdă.

Timp magico-religios

În trecut, Sărbătoarea Acoperământului Maicii Domnului era și una a practicilor magice, a magiei terapeutice în principal pentru că „Maica Domnului le face și desface pe toate”, ne spunea baba *Euforsina Siminesc din Ciulpăz*. Este o zi bună recoltării plantelor utilizate în medicina populară. Amintim doar una semnificativă pentru credințele magice fertilizatoare: „femeile ce n-au prunci și vor să aibă vor merge în noaptea Acoperământului Sfintei Fecioare și vor culege rouă din otavă într-un păhar, iară acasă s-or unge cu rouă pe foale (burtă – n.n.) și la soroc or face prunc fain și sănătos”, după cum le recomandă femeilor baba *Saveta Groza*, fostă moașă în *satul Vaidei, comuna Romos*. Sărbătoarea „Acoperământului” și-a pierdut aproape cu totul caracterul magico-religios, în decursul timpului devenind o „sărbătoare mică” a toamnei, probabil datorită

faptului că sub aspect religios și-a pierdut semnificația ca urmare a estompării importanței în calendarul bisericesc. Oricum, în bogatul sistem al sărbătorilor populare, această zi a toamnei mai păstrează reminiscențele unor timpuri magico-religioase atât de importante în viața tradițională ce dă încă o notă personală gândirii oamenilor de la sate.

Nunta oilor și Sfânta Parascheva

Spre deosebire de Anul Nou Agrar care debutează primăvara, Anul Pastoral începe toamna, cu împerecherea și gestarea animalelor, ovine și caprine.

La mijlocul lui Octombrie, de Sfânta Parascheva, (în data de 14) comunitățile de ciobani sărbătoresc Nunta Oilor sau Năpustitul Berbecilor în zonele etnofolclorice hunedorene ținându-se cont de o gestație de 21 de săptămâni până în luna martie când lupii nu ies încă.

Prefigurarea unui nou an pastoral

Astfel, între Sângiorz, deschizătorul anului și verii pastorale și Sfântul Dumitru, denumit în popor Sâmedru' socotit zeu și patron

al iernii pastorale, se desfășoară o perioadă esențială a vieții agrare. Există o legendă care circulă pe o arie largă în Transilvania potrivit căruia Sângeorziul poartă cheile anului cu care înverzește natura, iar Sâmedru care are și el „cheile naturii” desfrunzește codri. Din această antinomie cosmică evident folclorică s-a născut adăugând și rațiuni practice, agrare sărbătoarea pastorală Nunta Oilor. Un moment important în calendarul oral al țăranului este alăturarea zilei Sfintei Parascheva, o sărbătoare deosebită a creștinilor ortodocși, care în fiecare toamnă îi cinstesc moaștele aflate astăzi la biserica Sfinților Trei Ierarhi din Iași, fost scaun domnesc al voievodului Vasile Lupu al Moldovei care le-a adus de la Constantinopol. Mai mult, în calendarul popular, Sfânta Parascheva a devenit prin sacralitatea impusă, alături de Sfânta Vineri, patroana toamnei în special a perioadei Nunta Oilor din calendarul pastoral.

Iată de ce toamna târziu oierii din satele hunedorene de munte sărbătoresc Nunta Oilor, ce are la bază mitica fertilității în principal ciclul moarte – renaștere care anunță un nou an pastoral. Pregătirea pentru iernatul oilor era o etapă a bunului mers al vieții și al treburilor de mare importanță și era respectată cu strictețe în Ținutul Momârlanilor în satele Jiet, Lunca, Răscoala și Cimpa populație care

se ocupă preponderent de creșterea oilor. Iată ce ne spune *Nicolae Gălățean*, cunoscut cioban, Nicu al lui Moian – după poreclă: „cele mai bune oi le dăm la berbecuți să avem în primăvară miei frumoși și sănătoși”.

În Țara Hațegului, ritualul Nunții oilor era respectat din moși –

strămoși, așa că „de la Sfânta Cruce și până la mijloc de brumărel (octombrie – n.n.) se sloboade berbecii în turmele de oi că-i vremea a mai faină de prăsilă; la noi să zăce că-i năpustitu' berbecilor pe oi” afirmă un cioban, *Bă-*

lușe Petru, din Fizești, comuna Pui într-o discuție la o nedeie păstorească de la Porumbelul.

Momentul calendaristic al Nunții Oilor era și un bun prilej pentru organizarea turmelor pentru iernatul acestora; în unele locuri începe coborârea oilor în zonele de iernat și a organizării unor târguri de toamnă cu specific păstoresc.

Protectoare de boli și necazuri

În mentalitatea populară, Sf. Parascheva „era voinică și cu fața bătrână, ca Sfânta Vineri la suflet bună că ne ferește de boli, de trăsnet, de grindină, de tăt feliu de boli, de ochi și apără pruncii de diochi”, cum ne spunea *Petca Elena, din Măgura*, fostă moașă și descântătoare.

La această suprapunere calendaristică: Sfânta Parascheva – Nunta Oilor (vs. Năpustitul Berbecilor) se adăuga și un alt eveniment popular cronologic, Sfârșitul Verii lui Mioi (Sf. Mihai – n.n.). Mioi este o personificare meteorologică ce cuprindea un interval de 15 zile (29 septembrie – 14 octombrie). Astfel, între Mioi și Vinerea Mare (pe stil vechi) este o încălzire trecătoare a vremii când în satele noastre se împărțeau ofrande pentru morți și conținea o mulțime de interdicții legate de sărbătoarea Sfintei Parascheva.

Sărbătoare cu interdicții

Tradițiile populare consemnează faptul că tinerele fete țin sărbătoarea pentru a fi cinstitute precum Cuvioasa Parascheva; toți sătenii cinsteau ziua spre a se bucura de bucatele toamnei; se făceau ofrande pentru „morții fără liniște” (cei înmormânați fără slujbă religioasă – n.n.) pentru a nu bântui noaptea casele oamenilor; gospodarii întorceau carele cu proțapul în fundul ogrăzii, semn că se pregătesc de iarnă. În general, se interzicea orice tip de activitate în ziua consacrată sfintei iar femeile aveau cele mai multe interdicții;

nu aveau voie să lucreze cu acul, toarce sau țese că astfel își umpleau mâinile de negi (în satele de pe Platoul Luncanilor); nu se pieptăna cânepa sau scărmana lâna că altfel vor avea tot anul dureri de dinți; de nu făceau colacul pentru Sfânta Parascheva ca să-l dea pomană pentru săraci „li se vor mucegăi în tot anul grânele în hambar” (*inf. Sabina Nistoresc, satul Beriu*). În satele din „Câmpul Pâinii” (Ținutul Orăștiei) „se întind mese cu bucate și băutură la casele celor bogați să mănânce tot săracul” ne spunea în continuare interlocuitoarea.

Această zi era benefică și pentru căsătorii. Se credea că legăturile căsătoriilor, în această săptămână, vor ține cât trăiesc cuplurile, deoarece Sfânta Parascheva este „mama tuturor celor care se iau cu dragoste și credință-n Dumnezeu așa cum o fost Preacuvioasa”, ne zicea baba *Emilia Vlad din Turdaș*.

Sărbătoarea Nunții Oilor ca sărbătoare a fertilității se petrecea în perioada slăbirii energetice a forțelor nefaste, distructive aflate la

sfârșitul existenței lor adică a anului vechi calendaristic care treptat pierde. În această conjunctură, oamenii satului tradițional trebuiau să-și apere recoltele și animalele din gospodărie prin „metode” apotropaice, (în special focul), substitute divine fitomorfe (plante), zoomorfe (animale) și antropomorfe (divinități).

La Nunta Oilor ciobanii după părăsirea stânelor ardeau toate rezidurile și murdăriile din ocoale pentru a alunga spiritele rele concretizate în lupi, urși, care puteau ataca turmele. În majoritatea zonelor etnofolclorice ale Hunedoarei se crede că Nunta Oilor este un reper important al toamnei și că în această perioadă, cei cu „darul de a prezice” pot face aprecieri viitoare ale vremii.

Pregătirea pentru un nou anotimp

Vom prezenta câteva considerații tradiționale despre vreme din care reiese cu acuratețe cunoștințele meteorologice acumulate în timp de societatea tradițională de țăranul român: cum va fi în astăzi,

așa va fi mereu până la Sf. Dumitru; de va fi vremea în ziua Sf. Parascheva, de Nunta Oilor, frumoasă sau mohorâtă așa vor fi sărbătorile de peste an; ciobanii dimineța caută să vadă cum s-au culcat oile: dacă stau grămadă iarna va fi grea; dacă stau împrăștiate va fi ușoară; începând cu Nunta Oilor se face îngroparea verii.

Sărbătorile toamnei sunt marcate printr-o mulțime de tabu-uri sau credințe, însă mai toate ample ritualuri (lumea păstorilor cu obiceiurile lor), dar la o analiză mai atentă vedem că pentru lumea țărănească toamna pe lângă importanța sa ca anotimp are și o altă trăsătură, grija pentru trecerea la timpul hibernal, un alt moment, reper al calendarului tradițional.

Ziua lupului

În calendarul tradițional în toamna țărănească există un ciclu de sărbători ale lupilor numite Filipii de Toamnă. Ei sunt cumplite divinități licomorfe (personificări ale lupilor) care începând cu 18 octombrie și până la 30 noiembrie, când în comunitățile arhaice se serba o altă zi a lupului cuprindea diferit, de la sat la sat acțiuni de

celebrare a acestui carnasier feroce la începutul sezonului de împerechere.

Acestea se manifestau în cete (haite) cuprinzând 9 animale fiecare conduse de un personaj mitic numit Filipul cel Mare sau Filipul cel

Șchiop. În bestiarul folcloric românesc, nu există animal care să beneficieze de atâta importanță în cadrul obiceiurilor și datinilor. Poate ursul, divinitate preistorică, numit în popor Martinul, cu cele două ipostaze, Martinul cel Mare (din 2 februarie) și Martinul de Toamnă.

Rugăciuni pentru alungarea lupilor

În sudul Transilvaniei, în zona etnofolclorică a Hunedoarei, mai ales în Ținutul Momârlanilor circulă și astăzi în mijlocul oierilor legenda potrivit căruia pentru a nu rămâne sterile lupoaicele căutau la casele gospodarilor cărbuni aprinși în cenușa pe care femeile o aruncau pentru a-i mânca și a se putea astfel înmulți. În această

perioadă femeile din satele momârlănești făceau rugăciuni acasă sau la biserică pentru alungarea lupilor din sat ce atacau stânele.

În satele din Țara Hațegului oamenii încercau să prevină înmulțirea prea mare a

Filipilor prin acțiuni magice. *Ovid Densușianu* consemna la 1915 în „*Graiul din Țara Hațegului*” faptul că Lucinul, cum era numită Ziua Lupului în satele hațegane „se ține tot pentru vite, ca să nu se stingă de boală”. Interdicțiile sărbătorii lupului erau numeroase și până aproape de zilele noastre erau prezente cam peste tot în satele hunedorene. În Țara Zarandului, în cătunul Cânele a satului Buceș, femeile nu scoteau în această zi gunoiul din casă, în special cenușa din sobe pentru ca lupii să nu găsească tăciuni aprinși și să se hrănească cu ei. *Baba Lina Cătălinii* din sat zicea: „o muiere n-o țânut sama de asta (să nu arunce cenușa – n.n.) șî lupoaica apoi după ce o mâncat cât o mâncat tăciuni, câțva i-o țâpat pe casă de-o luat foc paiele și-or murit tăți”.

Practici magice

Exista și o magie a cuvântului – interdicția de a pronunța cuvântul lup în această zi. În satele de pe Platoul Luncanilor la Târșea, Alun și Bobaia când se naștea un copil în această perioadă timp de trei zile

nimeni nu pronunța cuvântul lup, cum ne spunea baba *Rafila Săcoi*, fostă moașă din *Târșea*. Și astăzi mai rar unele bătrâne leagă magic gura lupului prin încleștarea dinților de la piepteni de scărmanat lână: „făceam de legam botu’ lupului, adică legam dinții de la pieptenu’ de lână și țâneam mai-nainte post tâte muierile în ziua de lup”, după relatarea bătrânei *Salvina Neagu din Cioclovina*.

Și în alte zone etnofolclorice în Ziua Lupului pentru evitarea acțiunilor malefice ale lupilor se practicau câteva de obiceiuri cu caracter apotropaic și profilactic de anihilare a fiarelor.

Pe Valea Mureșului în satele Gurasadei, la Boiu de Sus, de exemplu femeile astupau cu lut găurile și crăpăturile vetrei focului pentru că ne spunea *Norica Popa* „că lupoaicele n-or ave’ ce să mănânce”. La Ohaba, sat al comunei Lăpugiu femeile cred și astăzi „că-i primejdie mare să împrumuți vecinelor foc că lupoaița atâta-i trebe’ să-ți deie foc la casă” ne zicea o bătrână, *Veronica Sălade*.

Mitul lupului era în trecut în satele noastre destul de prezent, în satele colinare și de munte. Într-o discuție trecută, părintele *Danciu Ioachim*, paroh al bisericii cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil” din Almașul Mic de Munte al comunei Balșa, ne relatează că a întâlnit la Bunești un bătrân care spunea că la ei „se știe că lupu și câinele Sfântului Pătru atacă animalele când zice el; de-aia când se strâng haită lupii și urlă îi cere Sfântului să le spună la ce casă mere să rupă oile; da’ Sfântu-i alungă și-i trimite pe pustii, la ăi răi”.

„S-alungi lupii din oi / Să-i duci în pustii”

Acest amestec sincretic de magie și credință religioasă creștină a Filipilor de Toamnă, de Ziua Lupului, l-am întâlnit într-o cercetare mai veche din 1980 despre magia descântecelor la o interlocutoare

din satul Șesuri, în Țara Zarandului, care ne spunea că de Ziua Lupului, ca să alungi fiarele „să spun oarece vorbe de mușcătură să nu vină lupii la oi: Doamne, Tu-mi ajută mie / Descântecu' Sfântei Mărie / Și tu, Sfinte Petre / Lângă căinii tăi / Curat, luminat / Ca argintu' strecurat / S-alungi lupii din oi / Să-i duci în pustii / În copita ciutelor / Unde cocoșii nu cântă / Și glas de om nu descântă” (inf. *Floarea Circo*). Tot în arealul zărândeau existau și alte practici de apărare împotriva lupilor. La Ticera din Bulzeștii de Sus *Ioan Pârva* născut pe aceste meleaguri își amintea că „odată cu venirea lupilor în toamnă muierile bătrâne le obliga pe ale tinere să nu lucreze nimic în gospodărie iar de dimineață mergeau în grajdul de vite și mânjeau cu baligă piciorul stâng de dinainte al marhelor (vitelor – n.n.), ele credeau că lupii nu se vor atinge de ele”.

Animal des întâlnit în mitologia populară

La fel, baba *Letiția Mana din Ribîța* îmi spunea că nu-i bine ca de Ziua Lupului să strigi „lupu” de pe deal la prunci că-i rău pentru vite. Făcând o retrospectivă a „credințelor de lup” constatăm că această divinitate din mitologia românească se întinde pe aproape jumătate din timpul calendaristic țărănesc. *Ion Ghinoiu*, renumit etnolog, face chiar un inventar al sărbătorilor lycotrope fixându-le în două anotimpuri; de toamnă și de iarnă ale anului: Osie – 17 octombrie; Lucinul (Gădinetul) – 13 noiembrie, Filipii de Toamnă (Filipul cel mare, Filipul cel Schiop) – 21 noiembrie, Sfântul Andrei – 30 noiembrie, Sânpetru de Iarnă – 16 ianuarie, Tănase de Ciumă – 18 ianuarie, Filipii de Iarnă – 25 – 31 ianuarie, Stretenia – 2 februarie, Martinii de Iarnă – 1 – 3 februarie (*Obiceiuri de peste an*).

În demonologia românească mai apare grupul mitic al oamenilor lup, de fapt un amestec de diferite tipuri de oameni și lupi. Această metamorfozare o vom vedea mai târziu în timpul hibernal, mai ales la Sfântul Andrei și la Sfântul Petru de Iarnă.

În satul contemporan toate cele arătate până acum sunt cu totul estompate, umbrite de dispariția unora dintre credințe și obiceiuri arhaice dar luminate în prezent de aducerile aminte a unor foști practicieni ai ritualelor destinate lupilor.

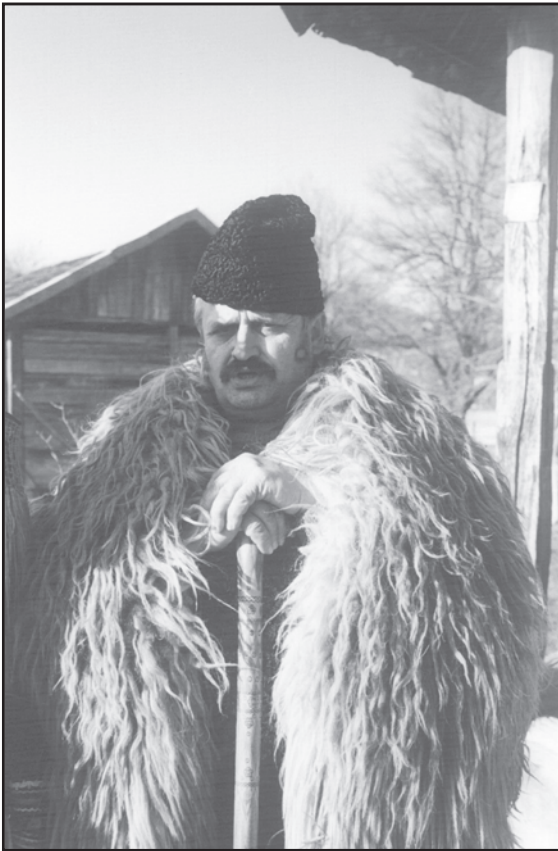
Sâmedru

Socotit zeu în Panteonul românesc, Sâmedru este patron al iernii pastorale, sărbătorit la 26 octombrie, reprezentând moartea vegetației venirea iernii și a frigului în antiteză cu Sângeorgiul, „patronul frunzei verzi”, regeneratorul naturii, al primăverii. A fost asimilat de popor ca Sf. Mare Mucenic Dimitrie, Izvoditorul de mir și făcătorul de minuni, zugrăvit în *Viețile Sfinților* astfel: „Sfântul Marele Mucenic Dimitrie s-a născut în cetatea Solun (Tesalonic) din părinți de bun

neam și dreptcredincios. Fiind întemnițat pentru mărturisirea lui Hristos, la douăzeci și șase ale lunii octombrie au intrat ostași în temniță l-au împuns pre el cu sulițele, și întâia suliță cu care l-au împuns a fost în coasta dreaptă, în locul care au împuns și pre Hristos pe cruce”. Moartea sfântului la sfârșitul lui octombrie a fost înțeleasă în mentalitatea țărănească drept moartea naturii și astfel anul se împarte în două părți simetrice: anotimpul vara (cu miezul timpului la Sf. Ilie – 20 iulie) și iarna (cu miezul timpului la Sâmpetru de iarnă – 16 noiembrie).

Patronul soroacelor

Făcând parte din anul pastoral, Sâmedru apare în mai multe mituri populare ca Sfântul Dumitru cioban cu turma sa într-o pădure izolat de oameni. Mai târziu intră în conștiința comunităților ca un păstor sau crescător de animale obișnuit, dar și ca un fecior frumos ce se metamorfozează pe timpul nopții în porc străvechi simbol zoomorf pentru spiritul grâului (*Ion Ghinoiu – Obiceiuri populare de peste an*).

Pe lângă faptul că „încuie vara”, Sâmedru desfrunzește codrul și aduce zăpada pe pământ, dar lucrul cel mai

important pentru țaran este faptul că patronează și garantează soroacele pentru slujbe încheierile și învoielile făcute cu jumătate de an în urmă la Sângiorz.

Toate acestea ne conduc la înțelegerea că Sâmedru depășește cadrul unei mici sărbători de toamnă, devenind un reper agrar și pastoral al anului țărănesc.

Sâmedru devine astfel o sărbătoare plenară a întregii comunități, având în prim plan, un moment definitoriu – Focul lui Sâmedru – ca un scenariu al morții și renașterii naturii la cumpăna între 25 și 26 octombrie. Caracterul funerar al focului, într-o veghe ritualică specifică, se pare că are rădăcini în timpul arhaic ca un cult al strămoșilor pentru câștigarea bunăvoinței în asigurarea unui an viitor fertil și bogat în recolte.

Acest cult al strămoșilor este concretizat în pomenile de Sâmedru, când se dădeau ofrande de sufletul morților, fiind una din sâmbetele morților.

Foc ritualic

Focul lui Sâmedru avea în trecut, când populația vârstnică se orienta după calendarul popular oral, o prezență substanțială în satele hunedorene ca ceremonial nocturn cu participarea întregii comunități.

Iată cum ne povestea

baciu *Gheorghe Buștea din Dumbrăvița* de pe Valea Mureșului obiceiul focului lui Sâmedru:

„Cu o țără mai 'nainte de Sf. Dumitru, noi ai mici meream în pădure și adunam vreascuri ale uscate și mai grosuțe mai puneam coceni, resturi de la cânepă și făceam o adunătură mare și 'naltă. Sara de Sf. Dumitru îi dădeam foc venea tăta lumea ai bătrâni, mame și tați iară noi ne bucuram și săream peste foc”.

Ceremonii funerare

Fiind și una din cele trei sâmbete când în ziua de Sâmedru se

faceau ofrande morților se făceau slujbe la biserică pentru toți morții, se aprindeau „lumini” la morminte și se dădea pomană celor prezenți la ceremonie: colaci, țuică, fructe iar alții mai avuți chemau săraci în gospodăriile lor unde îi ospătau și le dădeau, în vremurile vechi, „banul de pomană” pentru confortul mortului în viața de apoi.

Aceste acte rituale de purificare, fertilitate, apotropaice și de divinație, anunță

deja un timp al anului nou care îngropat acum va renaște mai bun și cu recolte bogate pentru oameni.

Dincolo de complexitatea și sacralitatea focului Sărbătoarea lui Sâmedru era și o importantă dată în calendarul pastoral, unde era numită și Ziua Soroacelor când activitățile social-economice primeau o finalizare a vechilor înțelegeri, târguri și soroace.

În satele momârlănești din Cimpa, Jieț, Lunca și Dobrești, ciobanii se strâneau în ziua de Sâmedru în mijlocul satului, „la boltă”, unde își reglau problemele economice legate de păstorit și, ne zice *baciul Gălățean Ionică din Jieț*: „ședeam la o țuică și ne socoteam la vechile înțelegeri și tăt ce-o fost cu șase luni în urmă apoi făceam învoieli noi cu cinste și răspect între tăți, ăl ce-o avut cheag mai mult dădea beutură și-i cânta fluiera”.

Moroi și strigoi

În satele din Țara Hațegului, la Silvaș și Sântămărie Orlea, proprietarii de cai, și astăzi, își tund coamele cailor tretini (până la 3 ani) ca să aibă păr frumos, iar în Ținutul Pădurenilor, la Goleș, Dăbâca și Hășdău, se obișnuia ca să se facă o cruce pe zidul acareturilor cu un tăciune rămas de la focurile apotropaice de Sf. Dumitru, împotriva spiritelor rele. În unele sate ale comunei Zam – Almaș Săliște, Cerbia, Brășeu și Almășel – și astăzi bătrânele cred că-i primejdie să se pieptene pe păr de Sâmedru: „ăi de fac, tăt anu’ or fi bolânzi” (bolnavi – n.n.), cum ne spunea *Ana Banciu din Cerbia*.

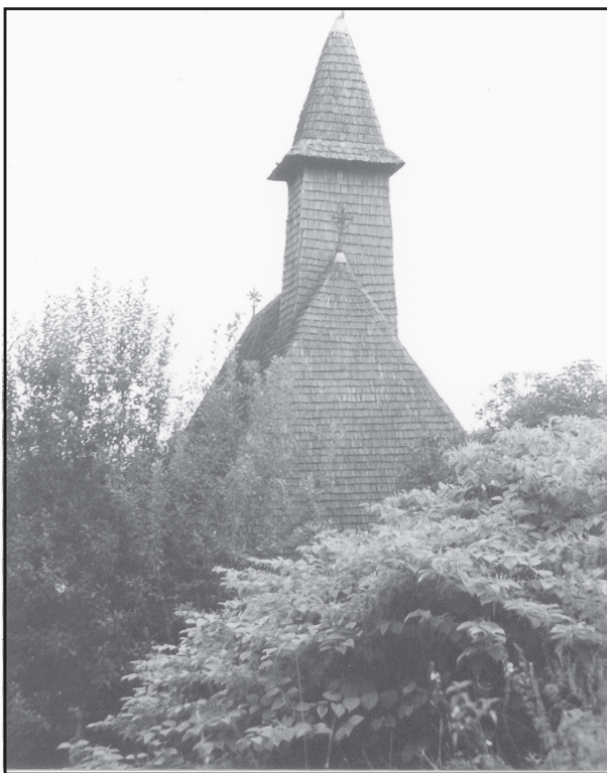
La sărbătoarea lui Sâmedru se credea că morții ieșeau din pământ, din morminte și se făceau moroi, vârcolaci și strigoi năpăstuind pe cei vii.

În satul Ghergheș al comunei Cîrjiți circulă o serie de legende despre aceste spirite rele prin care spiritele morților ies în noaptea de Sâmedru și bântuie până la 30 noiembrie de Sfântul Andrei sau popular spus Sântandrei. *Viorica Avram*, o interlocutoare din acest sat, a relatat cu un talent narativ deosebit transformarea unui sătean defunct în câine, stârnind spaime prin prezența sa în mijlocul oamenilor vii.

La Sâmedru, energia negativă a forțelor oculte este la început, totul se desfășoară într-un clar/obscur, ajun al sărbătorii și crește treptat până la Sântandrei, apogeul manifestărilor acestora.

Din acest motiv și previziunile meteorologice sunt vagi și ambigue:

iarna grea la Sâmedru este prevestită de abundența (sic!) nucilor și a gutuilor, dar și de numărul mare al hârciogilor; cum e ziua de Sâmedru așa va fi toată iarna – de-i vreme aspră, va fi bună iarna, de va fi vreme bună, toată toamna va fi lungă și frumoasă. Cele mai bune aspecte oraculare pornesc de la ciobani: când vor să afle dacă iarna va fi moinoasă sau geroasă își aștern cojocul în mijlocul oilor și se uită să vadă ce fel de oaie se va culca

pe cojoc: oaia de-i neagră, iarna-i bună, de-i albă, va fi geroasă.

Arhanghelii și drumul sufletului

În Calendarul ortodox există o sărbătoare deosebit de importantă la 8 noiembrie notată cu roșu cu semnificație mitico-religioasă complexă intitulată Soborul Sfinților Arhagheii Mihail și Gavriil.

Hagiografia creștină îi situează ierarhic în treapta a treia, între cele trei cete: Începătoriile, Arhanghelii și Îngerii. Arhanghelii sunt numiți „cei mari și vestitori de bine, adică cei ce vestesc cele mari și prea slăvite taine” (*Viețile Sfinților*).

Sărbătoarea religioasă s-a suprapus unor reprezentări mitice din calendarul popular și pe durata a trei zile (8 – 10 noiembrie) se desfășoară un praznic extins prin ofrandele alimentare care se aduceau celor morți, dar și celor vii, în centrul atenției fiind Sf. Mihail, conducător al sufletelor oamenilor către lumea cealaltă. Obiceiurile ce caracterizează această perioadă se pot încadra în două paliere. Primul este strict delimitat în cadrul ocupațiilor pastorale deoarece Sfinții Mihail și Gavriil au fost adoptați de ciobani

drept patroni și ocrotitori ai turmelor de oi. De altfel în unele zone pastorale în 8 – 9 noiembrie se celebra „Nunta oilor”, cu mult după 14 octombrie când începea iernatul turmelor. Al doilea palier avea valențe psihopompe reprezentate de Sf. Mihail, înger conducător al morților în tărâmul celălalt. Acești îngeri veghează moartea oamenilor și le duc sufletele în Rai – cei dreți și în Iad – cei păcătoși. Iată cum crede baba *Maria Petriș din Lelese*, Ținutul Pădurenilor că se întâmplă la Arhanghelu’ (cum numesc sătenii sărbătoarea): „Sf. Mihail când mere cu morții unde vre’ la Rai ori Iad are cheile de la uși și împărte sufletele după faptele bune și hăle răle, așe’ îi scris în carte (Biblia – n.n.) la noi nu-i o zi mare a morților, că o ținem de Luminăție”.

Tradiții încă păstrate

Tradițiile despre „Arhangheli” aveau o circulație mai largă în secolul trecut în toată Transilvania. Astăzi s-au păstrat puține reprezentări ce se află mai mult în zonele pastorale și în memoria persoanelor vârstnice, dar și aici ca aduceri aminte. În anul 1905 *Ovid Densușianu* consemna mai multe legende populare despre Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil precum și o serie de practici funerare la morți, existente pe atunci în Țara Hațegului și sporadic pe Valea Mureșului (*Graiul din Țara Hațegului*). Noi vom reitera câteva întâlnite și astăzi în satele hunedorene, ca urmare a unor cercetări etnofolclorice personale. În satele din Platoul Luncanilor, *Ioan Burcuși, zis și Povestașu’ din Târșea*, adevărată enciclopedie a satului, ne spune că „la noi îi sărbătoare mai mult pentru oieri, da’ Sfinții Mihail și Gavriil au sabie și cu ceata de îngeri păzesc sufletu’ omului să meargă unde trebé”. O altă săteancă, baba *Sofia Achim din Alun*, menționa că „sărbătoarea-i și pântru morți, le punem lumini și dădem colaci, mere și nuci, după slujba din bieserică”.

„Turta oilor”

În satele de deal ale comunei Pui, din Țara Hațegului, la Federi, am întâlnit la o stână un obicei, întâmplat de Arhangheli, numit „turta oilor”, de fapt un

aluat din făină de porumb, care după ce era coaptă se arunca între berbecii amestecați cu oile. Dacă această turtă cădea cu fața în sus atunci le mergea bine oilor la fâtat, de cădea cu fața în jos oile vor fâta puțini miei. Baciul *Petru Bălușe* ne spunea că „nu toți ciobanii fac asta, doară ai bătrâni ce știu mai multe”.

„La Mărtinești, ne spune *Liviu Lăzărescu*, la biserica noastră cu Hramul

„Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil” țâneam zâua ca a morților cu cinstirea cuvenită că nu era om în satul nostru să nu-și cinstească morții”. La Fornădie, pe Valea Mureșului, sătenii făceau ofrande alimentare, după cum ne relata *Maria Muntean*: „de dimineață mereau la mormânturi la prima zi în 8 le făceau curate, puneau flori

mai mult crizanteme și dădeau pomană la cei mici, colăcei și mere, aprindeau lumini pântru ăi de mai trăiesc, da' mai cu samă pântru ăi morți făr' de lumină”.

Baba Maria Toantă din Boșorod credea despre sărbătoare „că-i bine pântru casele noastre că Arhangheli îs un feliu de Moși, care alungă pe Necuratu' și draci săi să nu facă boli și alte necazuri”. Este de fapt o altă față de sărbătoare a morților cea a magiei terapeutice unde ofranda morților și liniștea lor aducea vindecări sigure la membrii familiilor din sat.

Sfântul cel mai tare

În legendele vechi din Țara Zarandului alături de motivul vâlvei și priculiciului, mixaje mitologice din spațiul răului din Lumea Cealaltă, mai circulă și acum mai difuz, „povești de demult” potrivit cărora Sf. Mihail e sfântul cel mai tare; „Dumnezeu i-a dat Soarele și Luna să le poarte bine peste norocul oamenilor. Vara-i făcută de el cu soarele, cu ziua lungă iar cu luna face noaptea mică. Vara și iarna sunt ca sufletele călăuzite de Sf. Mihail; trimite vara pe cea lume și sloboade iarna cu-ncetul, cu zăpadă și ger”. Această descriere pitorească aparține lui *Achim Emilian din Almașul Mare*, unul din pasionații folcloriști zărândeni. În satele de munte din Ținutul Orăștiei am întâlnit la unele femei mai în vârstă credința că „de Arhangheli ca la Moși îi bine să aprinzi o lumină la biserică, că ea va lumina în suflete tăt anu' iar pe ăi de și-or luat sâniguri viața, Domnul Dumnezeu i-o ierta”, ne spunea *Mihăilă Vulsan din satul Costești a Orăștiei*.

Munca, interzisă total

Fiind „o zi a morților”, Arhanghelu' era respectat în trecut de orice comunitate prin interdicția totală a muncii. Chiar la staulele de oi rămase la pășunat nu se făceau decât muncile stricte, absolut

necesare, cum sunt: pășunatul și mulsul. În gospodării femeile aduceau apă de la fântână cu o zi înainte și nu măturau casele în 8 noiembrie de Arhanghel, pentru că se credea că „pedeapsa îi cea mai mare dată de sfinți la cine nu-i ascultă că-n ceasul morții s-or chinui vreme lungă până la iertarea sufletului” (inf. Ana Furdui din satul Tisa, com. Burjuc).

Din punct de vedere meteorologic previziunile despre vreme erau legate de metaforica morții și sufletului în care iarna este adusă din Iad de unde vine gerul (personificată ca forța a morții) iar „vara stă în Rai câtă-i timpul păzită de Arhangheli cu sabia în mână” crede baba Lina Cătălini din satul Cânele, com. Buceș. Alți bătrâni completau imaginea timpului „la Arhangheli” spunând că-i vară de-o zi și negreșit între Arhangheli și Crăciun vor fi între două și patru zile cu soare și mai calde numite peiorativ „vara iernii” (Ovid Densușianu – Graiul din Țara Hațegului).

Sărbătoarea Arhanghelilor deși a trecut prin timp, dându-ne măsura în care satele noastre o acceptau prin practică, a suferit de-a lungul vremii modificări și adaptări firești dezvoltării societății rurale. Din conținutul magico-religios s-a păstrat puțin, dar orice țăran de azi știe că Sfinții Arhangheli ne apără sufletele și ni le călăuzește spre lumină și pace.

Martinii de Toamnă

Ursul sau Moș Martin denumit de țărani este un important zeu al mitologiei românești care în calendarul oral al sătenilor era sărbătorit în două date bine definite: Martinii de Iarnă, la începutul lunii februarie (1 – 3 ale lunii) și Martinii de Toamnă în noiembrie (12 – 14 ale

lunii) având puterea magică maximă în 13 noiembrie când i se mai spunea Martinul cel Mare, mai ales în comunitățile păstorești.

Denumirea de „moș” trebuia înțeleasă ca vechime, vârsta înaintată a divinității care va muri odată cu derularea timpului pentru a renaște odată cu anul nou agrar în calendarul popular după cum majoritatea scenariilor rituale de renaștere a anului, timpului sau anotimpului sunt dominate de „moșii” și „babele” magico-religioase; Moș Andrei (Andreiul), Anul Nou Agrar, Moș Crăciun, Moș Ajun, Babele etc. (*Ion Ghinoiu – Panteonul românesc. Dicționar*).

Sărbătoarea aproape că s-a pierdut în satele hunedorene dar în cercetările noastre etnofolclorice am întâlnit câteva elemente de credințe și tradiții legate de mitul ursului interesante, păstrate de interlocutori. În Ținutul Pădurenilor, Martinii (urșii) erau serbați, îndeosebi, la 1 august, de Ziua Ursului când existau mai multe interdicții și practici de muncă apărătoare de rele și durere mai ales că acestea se petreceau într-un „timp sacru” al împerecherii urșilor.

Referitor la perioada de toamnă și astăzi în Platoul Luncanilor sătenii mai păstrează câteva credințe de Martini. Iată ce ne spune *Lucia Apolzan*, renumită cercetătoare a zonelor etnofolclorice a Apusenilor: „Sărbătoarea timpului era anunțată de un animal puternic (ursul) care avertiza natura, bătrânii auzeau cum plângeau copacii, știau că lăstarii lor nu mai cresc și frunza începe a slăbi” (*Carpații tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor pe înălțimi*).

Ion Burcuși, zis și Povestașu' din Târșa ne spunea că: „ursu, acu' în noiembrie își face calea către bârlog și stă tăta iarna și doarme

iară primăvara odată cu iarba ce dă colț vine iară”. Acestea aspecte chtonice (retragerea în peșteri) și astrale (cunoașterea semnelor cerești ale anotimpurilor) le vom găsi pe spațiile mai largi și în Țara Zarandului, în satele păstorești care împreună cu „zilele lupului” (12 – 17 noiembrie) erau ținute și păstrate cu sfințenie. *Maria Aslău*

din Bulzeștii de Jos, arată că „acum (în noiembrie – n.n.) e timpul ăl mai de primejdie, că ursul își caută o vacă ori o oaie și nu se lasă, până nu „o mîncă” iar *Ileana Leah din Mihăileni*, ne spunea că „toamna când prunele galbene se coc, urșii răstoarnă gardul livezii și culeg prunele de pe crengi”.

Dar această divinitate remarcabilă din mitologia noastră, Moș Martin este și de folosul oamenilor și protejează comunitățile împotriva spiritelor rele. În Țara Hațegului se crede și astăzi că ursul influențează în bine ursitoarele care vin la nașterea copiilor. *Ganea Lucreția din Unciuc, sat al comunei Râul de Mori*, povestea o întâmplare interesantă, la o moșire în satul ei, pe care o relatăm pe scurt: „în noaptea de ursitoare, nașa Olivia o văzut prin geam ursu’

și o fost fain pântru prunc că s-o ursit cu folos de-o crescut voinic și sănătos”. În satele limitrofe Văii Mureșului, la Brâznic și Boiu de Sus (Gurasada) babele descântătoare „își făceau treaba la ai bolnavi de sperietoare cu untură de urs și păr afumat de pe spate” (*inf. Aura Chifor – Gurasada*).

La Ciulpăz (Ținutul Pădurenilor) ultimile ierburi de leac erau culese până la Martini, în 14 noiembrie, că după zilele ursului nu mai au nici o putere (*inf. Lujerean Mihaela*). Bătrânele din satul Almașul Mic de Munte (Ținutul Orăștiei) mai cred și acum că-i bine să vezi ursul în noaptea de Martini că tot anul vei avea noroc la bani. Moș Ion Neagu, *morarul de la Merișor (Țara Zarandului)* ne spunea că-i bine dacă ursul dă târcoale când se macină la moară „că făina iese numai bună și vin mulți clienți”.

Martinii de Toamnă ca și cei de Iarnă, sunt în număr de trei, cel din 13 noiembrie fiind mai important numit Martinul cel Mare, consemnat în calendarul popular la dată fixă „ce cade întotdeauna de Sfântul Ioan Gură de Aur” cum ne spunea preotul *Danciu Ioachim din Almașul Mic de Munte*. În cele trei zile de Martini „nu se lucrează după scăpătatul soarelui, doar femeile și fetele în șezători și clăci au dreptu’ de la Domnul Dumnezeu, acu’ înainte de post” (*inf. Grecu Ludovica din Bocșa Mică – Certejul de Sus*).

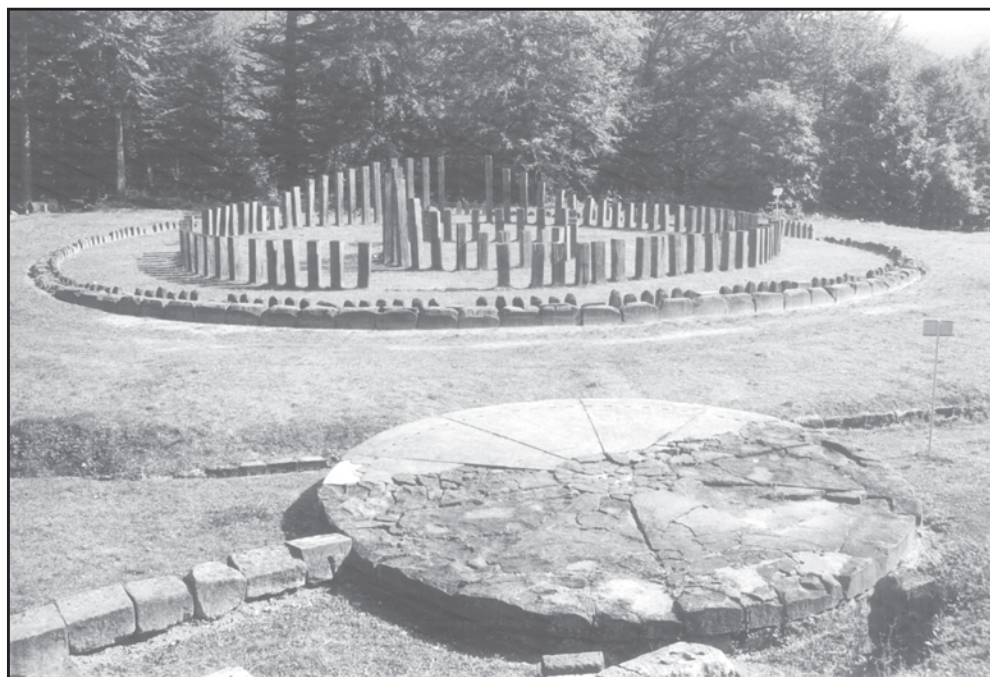
Ursul magic este și un reper important meteorologic de trecere gradată la un „timp nou” al anului agrar sau al anotimpurilor. Renovarea timpurilor se face în parabola intrării și ieșirii ursului din bârlog prin apariția unor „semne ale vremii” depistate și înțelese de țăran ca fiind deosebit de importante pentru bunul mers al vieții și treburilor.

Timpul anual sau sezonal se desfășoară în acest context iar tradițiile populare respectiv sărbătoarea Martinilor, erau înțelese ca și garanție a unor recolte bogate și a bunăstării. Iată câteva previziuni meteorologice populare din această perioadă: dacă de Martini apa

nu îngheață iarna va fi blândă, cu zăpadă puțină; în această zi se pornește de iarnă; dacă e senin și frumos în această zi, grâul va rodi bine în vara următoare, dacă e cer închis și pâclă, grâul nu se va face sau va fi sec; noaptea de e cer senin cu puzderie de stele în toată iarna va fi ger cumplit, fără de zăpadă.

Credințele, obiceiurile și datinile de Martinii de Toamnă au o arome reminiscentă arhaică ce ne conduce la spiritualitatea străbunilor, a geto-dacilor, de unde sacralitatea ursului s-a transmis până în zilele noastre.

Putem constata după afirmațiile distinctei cercetătoare *Lucia Apolzan* că zonele din jurul cetăților dacice din arealul hunedorean unde s-a desfășurat în continuare viața daco-romană, luminată mai târziu de creștinirea noastră, au păstrat urme ale civilizației daco-geților și daco-romanilor care se observă și astăzi în atâtea vestigii istorice.

Sărbătorile mici dinaintea Postului Crăciunului

Săptămâna dinaintea Postului Crăciunului (8-14 noiembrie) este deosebit de importantă deoarece anticipează o serie de momente specifice celor 40 de zile care preced Crăciunul. În calendarul popular săptămâna în discuție este evidențiată printr-o serie de „sărbători mici”, dar cu valoare simbolică, ce se petrec în preajma primei luni a iernii, când toamna este pe sfârșite, fiind deja „încuiată”, iar Sf. Arhanghel Mihail începe să elibereze treptat zăpada și gerul iernii.

Din cele trei zile de Arhangheli (8 – 10 noiembrie), ultimele două

se suprapun peste primul Ciclu al Filipilor de Toamnă – sărbătoarea lupilor – care în mediile pastorale hunedorene se prelungea chiar o săptămână. Baciul *Bălușe Petru din Fizești*, un sat din Țara Hațegului, ne spunea că „cel mai rău de lupi era până la lăsatul secului de

dulcele toamnei, în 15 când se mai potoleau”. Este o perioadă care se întindea de la 10 noiembrie până la trei zile înainte de „lăsatul de sec”, când se împerecheau lupii.

Sărbătoarea tâlharilor

La 11 noiembrie, calendarul popular consemna o sărbătoare, acum cu totul uitată a Sfântului Mucenic Mina, reprezentant a cinstei și dreptății. Sfântul Mina, doveditor al răufăcătorilor,

era sărbătorit de aceștia, cât și de cei păgubiți. Numită „Sărbătoarea tâlharilor”, se desfășura într-un mediu ezoteric cu ajutorul unor practici magice. *Ovid Densușianu* consemnează fugar sărbătoarea împreună cu *I.A. Candrea* în „*Din popor. Cum gândește și simte țaranul român*”, și în „*Graiul din Țara Hațegului*”. Noi am întâlnit expresia „bătu-te-ar Sfântul Mina!” la o bătrână din Răchitova, Țara Hațegului, ca urmare a faptului că o vecină i-ar fi furat o găină; întrebând-o ce înseamnă bătrâna a spus că „Sfântul Mina îi pedepsește pe hoți și pe tâlhari” (*inf. Elisabeta Mihăiesc, satul Boița*).

În unele sate se dădeau la biserică slujbe, acatiste și sărindare pentru aflarea hoților și făcătorilor de rele, dar și pentru împlinirea blestemelor și aflarea unor taine. Procedeele erau cu siguranță din categoria „magiilor de întoarcere” (a lucrurilor furate, a faptelor tâlharilor) și prin extinderea magiei erotice, aducerea flăcăilor doriți de fete. Astfel în satele de pe Valea Mureșului, în trecut ne povestește

baba *Alexandrina Brânda din Gurasada*, „fetele mari se duceau la biserică de aprindeau lumini, da' puse cu întorsu' de aprins ca să întoarne inimile băieților ai doriți”.

Sub semnul ursului

Începând cu 12 noiembrie satul tradițional intră în Martinii de Toamnă, un ciclu de trei zile, încheiat la începutul Postului Crăciunului. Toate erau zile magice, se aflau sub protecția unor „divinități preistorice” (*Ion Ghinoiu în „Obiceiuri populare de peste an”*) patroni ai urșilor prăznuiți la începutul lui Februarie (1 – 3 din lună) pentru protecția vitelor de fiarele pădurii. În mitologia românească, ursul este temut și ținut cu venerație ca o divinitate foarte importantă prin comportamentul și asemănarea cu omul, iar calendarul popular i-a rezervat o întreagă suită de sărbători. Martinul de Toamnă, numit Cel Mare, formează o pereche simetrică de sărbători, la egală distanță de timp, cu cel de 40 de zile de la Crăciun.

În aceste zile în gospodăriile țărănești nu lucrau atât femeile cât și bărbații datorită credinței că lupii vor ataca turmele de oi și de vite și chiar pe oameni.

Masa satului

13 noiembrie este socotită ca importantă în primul rând prin Lăsatul Secului de Crăciun și implicit Lăsatul Secului pentru Postul Crăciunului. Ziua este presărată de mai mulți sfinți: Sfântul Ion Milostivul, Cuviosul Damaschin și Sfântul Ioan Gură de Aur, Arhiepiscopul Constantinopolului.

Fiind ajuns de post, în gospodăriile țărănești aveau loc petreceri familiale cu mâncare și băutură la care erau invitați rudele și prietenii. În trecut, în satele de pe Valea Mureșului, în ajunul postului și prefațând Spolocania (spălarea de „dulcele” dinainte de post), se făcea și o „masă a satului” cu aproape toți locuitorii. Iată ce ne povestește *Roman Magda din satul Dumbrăvița*: „în ajunul Postului ne

adunam la o casă mai răsărită din sat, la un om mai bogat și făceam în curte, de era vreme faină, o petrecere cu mâncare și beutură pentru toți din sat că urmau 40 de zile de post”. La Lăsatul Secului de Crăciun nu se lucra cu animalele la arat, cărat de poveri sau la pădure, era „zi de hodină” pentru vite, iar femeile nu lucrau „ca să nu prindă friguri tot anu”.

Interesantă ni se pare prevestirea vremii, în ajunul postului, întâlnită de noi în Țara Zarandului la Stănița, într-o cercetare folclorică în

casa babei *Lina Cătălinii*. Bătrâna a tăiat o găină, în preajma Postului, și după pieptul păsării ne-a spus cum poate fi iarna și vara: pieptul gros prevestea iarna grea cu multă zăpadă și ger, iar pieptul subțire o vară frumoasă, caldă și mănoasă. Această practică ne-a dus cu gândul la auspiciile romane, sacrificiile păsărilor pentru prevestirea viitorului.

Noaptea de strigoi

Începutul Postului Crăciunului la 15 noiembrie reprezintă punctul de plecare a unor practici ceremoniale magico-religioase specifice ultimei luni din toamnă. Se prefigurează declanșarea unor acțiuni malefice care vor culmina cu „noaptea de strigoi”, ajunul Sfântului Andrei. Aveau loc numeroase rituri de purificare și se realizau ofrande rituale, mai mult pentru îndepărtarea păsărilor. Și astăzi resturile de

la masă se aruncă la vrăbii crezându-se că păsările nu vor „strica recolta” în anul viitor. Aveau loc, de asemenea, practici premaritale când tinerele își ghiceau ursitul, viitorul soț. Noaptea, la Lăsatul Secului de Postul Mare, fete își puneau sub pernă busuioc de la icoana Maicii Domnului și așteptau până la miezul nopții să vadă prin fața ferestrei umbra flăcăului iubit: „de se oprea umbra, atunci după Anul Nou se luau și făceau nuntă” – spunea baba *Salvina Grec din satul Văleni, de la Geoagiu.*

„Sărbătorile mici” dinaintea Postului Crăciunului sunt legate de intrarea în iarnă, de aici o serie de previziuni meteorologice făcute în comunitatea tradițională având ca suport activitatea sfinților suprapuși pe datini și obiceiuri. Se anunță astfel un timp numit de popor „a lui Crăciun”, unde se vor derula alte și alte credințe în ipostaza anului care pleacă configurând un nou ciclu al vieții – Anul Nou.

Postul Crăciunului și Ovidenia

În calendarul creștin dar și în cel popular Postul Crăciunului însumează 40 de zile marcate de o serie de interdicții alimentare și fizice. Ca fiecare post de peste an (Paște – Sânpetru – Sântămărie) se începea cu ritualuri de purificare ce pregătea individul în vederea respectării rigorilor până la Crăciun. Prima etapă a postului este densă, cu sărbători importante: Martinii de Toamnă, Filipii, Ovidenia, Noaptea Strigoilor (Sf. Andrei), Sânnicoară (Sf. Nicolae) ce consemna obiceiuri și datini specifice cu trimiteri la un timp arhaic de început de an, posibil dacic.

Oprindu-ne la Ovidenie, cum era numită tradițional „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”, putem spune că această este o sărbătoare a luminii, „prag de iarnă” care anticipă „capul de iarnă”, reper hibernal la 30 noiembrie, de Sântandrei. În spațiul folcloric hunedorean termenul de Ovidenie,

pentru această perioadă, aproape că nu se întâlnește, fiind probabil adus prin migrație etnofolclorică din Moldova, Muntenia și Oltenia. În satele noastre este cunoscută mai mult sub denumirea sa religioasă: „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului” dar

pentru unitate vom folosi în expunerea noastră termenul de Ovidenie. Ca sărbătoare a luminii, Ovidenia distruge întunericul malefic al iernii în care apar termenii proprii legendelor mitico-religioase legate de această zi, cum sunt: prima apariție, vederea și văzul ca simbolistică fenomenologică cosmică a luminii. În unele legende populare se crede că s-a născut Iisus Hristos, deci prima vedere (viziune) a lumii când cerul se deschide și animalele vorbesc. Magia

văzutului capătă forme dintre cele mai variate, practici magice apotropaice (pentru a avea vederea cât mai bună) și de propițiere (lumânările pentru copii morți nebotezați, oameni care sau înecat și morții care nu au avut parte de lumânări aprinse la trecerea în tărâmul celălalt). La fel descântătoarele satului „încep să vadă mai tare” și să acumuleze putere magică. În satul hunedorean tradițional acestea erau manifestări obișnuite ținute mai mult de femei. „Mai tot satul mergea la biserică de Intrarea Maicii Domnului, se aprindea lumini pentru copiii duși pe a lume nebotezați câți or fi fost dar și pe ai

morți făr-de lumină, apoi dădeam pomeni la săraci, mâncare și beutură ca să se liniștească morții și să aibă calea luminată pe cealaltă lume”, ne zicea Ana Furdui din satul Tisa, de pe Valea Mureșului. În unele sate din Țara Zarandului se mai practică difuz la Ovidenie „privegherea apei” de către bătrânele descântătoare. Baba *Letiția Mana de la Ribița* zicea că „dacă pui un blid de apă în zâua Intrării Maicii Domnului cu priveghi hăt în noapte și o ții până către zori, apa se face a mai bună pentru vedere de ochi, dureri de piept și cap”. *Sabin Cioica din Lupșa*, ne relatează că „bătrânele satului mai cred și astăzi că cerul se deschide și se vede casa lui Dumnezeu, iar animalele vorbesc între ele ca oamenii și numai cei curați la suflet pot vedea flăcările albastre ale aurului din băi”. În Platoul Luncanilor din această zi până la Sf. Gheorghe femeile nu aveau voie să bată rufele cu maiul „că se face ceață și sunt stârnite Alea Frumoase care bântuie oamenii și le face rău” (*inf. Toncea Maria a lu' Nechifor din Ursici*). În noaptea de Ovidenie fetele din satele Țării Hațegului merg la fântâna din mijlocul satului și la cântatul cocoșului aprindeau o lumânare și o puneau pe margine; lumina ce cădea în apă îi arăta ursitul, adică viitorul soț, ne zicea baba *Nesia Iubaș din Suseni, Râul de Mori*.

La fel și în Ținutul Pădurenilor în această zi bătrânele luau din livadă o creangă cu 7 prune, una cu 7 mere și una cu 7 alune pe care le păstaru în „comne” (cămară – n.n.) căci se credea că sunt bune de friguri în tot anul ne spunea *Dorica Ungureanu din Lelese*. Și astăzi în satele de pe Valea Geoagiului la Gelmar, Bobâlna și Boiu, femeile lucrează în această zi până la amiază de teamă să n-aibă spor în casă în anul care vine.

Sărbătoarea mai era pentru satul tradițional și un prilej ca locuitorii să facă observații și previziuni meteorologice: dacă în această zi este senin și cu mult soare, vara va fi secetoasă; de va fi ceață și nori negri, peste an va fi pericol de boli; de va fi brumă de Ovidenie ori chiar zăpadă, iarna va fi cumplit de geroasă.

Ovidenia anunța și o intensificare în acțiunile forțelor malefice. Noaptea bântuiau casele oamenilor iar morții se transformau în strigoi care circulau fără opreliște aducând distrugerii și necazuri. În Ținutul Pădurenilor aceștia luau înfățișare de lupi și se credea că nu era bine să muți staulul oilor că le mănâncă lupii. În această zi se tăia și se tranșa în patru o oaie bătrână care se ducea apoi în pădure unde se știa o trecătoare a lupilor și se lăsa ca ofrandă, în credința că astfel lupii sături și înbuiați vor lăsa tot timpul anulul oilor gospodariului în pace.

O sărbătoare oarecum suprapusă de Ovidenie este cea a Filpilor, consacrată lupului. În Transilvania există credința că ziua începe cu Filipul cel Mare, care a fost făcut Sfânt de către Dumnezeu, iar mai târziu l-a schiopat pentru că s-a abătut de la dreapta credință. Prima săptămână a Postului Crăciunului consemnează, în suita de obiceiuri și tradiții populare, Ovidenia ca fiind cea mai importantă zi din sacralitatea postului prin respectare magico-religioasă a uneia dintre cele mai mari sărbători a creștinismului, Nașterea Domnului Iisus Hristos.

Lista interlocutorilor etnofolclorici

1. **Achim Emilian** – Almașul Mare, jud. Alba
2. **Achim Sofica** – Alun, com. Bunila
3. **Adam Elisabeta** – Godinești, com. Zam
4. **Alic Aurel** – Dăbâca, com. Toplița
5. **Alic Elena** – Toplița
6. **Andrășoni Florica** – Grădiștea de Munte, com. Orăștioara de Sus
7. **Andreșoni Ana** – Ludești, com. Orăștioara de Sus
8. **Angheloni Mirela** – Peșteana, com. Densuș
9. **Ardelean Maria** – Dobra
10. **Aslău Maria** – Bulzeștii de Sus
11. **Avram Pelaghia** – Ribița
12. **Avram Viorica** – Ghergheș, com. Cârjiți
13. **Avram Zorica** – Crișan, com. Ribița
14. **Badiu Aurel** – București
15. **Banciu Ana** – Cerbia, com. Zam
16. **Banciu Simion** – Leauț, com. Tomești
17. **Băcălete Ștefan** – Tuștea, com. General Berthelot
18. **Bălaș Verhgelia** – Mărtinești
19. **Bălușe Petru** – Fizești, com. Pui
20. **Bâldea Maria** – Cucuiș, com. Beriu
21. **Bedeia Maria** – Hărțăgani, com. Băița
22. **Blăjoi Ana** – Alun, com. Boșorod
23. **Bodea Ioan** – Ocoliușul Mic, Com. Orăștioara de Sus
24. **Bodea Marioara** – Târșa, com. Boșorod
25. **Boldura Viorica** – Dealul Mare, com. Vălișoara

26. **Borca Iustina** – Coroiești, com. Sălașul de Sus
27. **Brânda Alexandrina** – Gurasada
28. **Brânda Aron** – Cărmăzănești, com. Gurasada
29. **Bria Augustin** – Chitid, com. Boșorod
30. **Bruzan Ana** – Boșorod
31. **Burcuși Ioan** – Târșa, com. Boșorod
32. **Burcuși Tatiana** – Ursici, com. Boșorod
33. **Burcuși Voichița** – Târșa, com. Boșorod
34. **Burs Aurica** – Mărtinești
35. **Burza Ioan** – Almășel, com. Zam
36. **Burza Maria** – Brădățel, com. Burjuc
37. **Butar Carolina** – Ociu, com. Vața de Jos
38. **Buștea Aurel** – com. Ilia
39. **Buștea Gheorghe** – Dumbrăvița, com. Ilia
40. **Buștea Ioan** – Ilia
41. **Buștea Petru** – Dumbrăvița, com. Ilia
42. **Buștea Salomie** – Dumbrăvița, com. Ilia
43. **Cărmăzan Maria** – Gurasada
44. **Catrina Anișca** – Ruda, com. Ghelari
45. **Cătălini Lina** – Stănița, com. Buceș
46. **Chifor Ana** – Gurasada
47. **Cioica Sabin** – Lupșa, jud. Arad
48. **Circo Floarea** – Șesuri, com. București
49. **Corneci Viorica** – Râu de Mori
50. **Corobea Elisabeta** – Boșorod
51. **Coroi Paulina** – Râu de Mori
52. **Costea Valerica** – Boșorod
53. **Danciu Ioachim** – Almașul Mic de Munte, com. Balșa
54. **Dălie Ioana** – Banpotoc, com. Hărău
55. **Dăncesc Eleonora** – Tămășasa, com. Mărtinești

56. **Dănilesc Ana** – Bobaia, com. Boșorod
57. **Dănilesc Eva** – Bobaia, com. Boșorod
58. **Dănilescu Iosif** – Sibișel, com. Beriu
59. **Deleanu Cosmina** – Rapoltu Mare
60. **Dinșoni Mihaela** – Tuștea, com. General Berthelot
61. **Demea Mihai** – Șoimuș
62. **Demian Valerica** – Hărțăgani, com. Băița
63. **Dragotă Victoria** – Târșă, com. Boșorod
64. **Drăgan Mărioara** – Dumbrava, com. Peștișu Mic
65. **Dobre Ioan** – Dobrești, Valea Jiului
66. **Dumitru Ana** – Folt, com. Rapoltu Mare
67. **Faur Elena** – Dumbrava de Jos, com. Ribița
68. **Faur Floarea** – Rișculița, com. Baia de Criș
69. **Fodor Ana** – Curechiu, com. București
70. **Furdui Ana** – Tisa, com. Brădățel
71. **Ganea Lucreția** – Unciuc, com. Râu de Mori
72. **Gălățean Ionică** – Jieț, Valea Jiului
73. **Gălățean Traian** – Jieț, Valea Jiului
74. **Giurgiu Floarea** – Voia, com. Balșa
75. **Gligor Ana** – Stănița, com. Buceș
76. **Gligor Floarea** – Stănița, com. Buceș
77. **Grec Elena** – Beriu
78. **Grec Salvina** – Văleni, Geoagiu
79. **Grecu Ludovica** – Bocșa Mică, com. Certeju de Sus
80. **Groza Saveta** – Vaidei, com. Romos
81. **Grozăvesc Saveta** – Romos
82. **Haneș Sabina** – Hărțăgani, com. Băița
83. **Hogman Ioan** – Hărțăgani, com. Băița
84. **Homorodean Artenie** – Boiu, com. Rapoltu Mare
85. **Homorodean Ioan** – Homorod, Geoagiu

86. **Lazăr Vasile** – Rapoltu Mare
87. **Leah Ileana** – Mihăileni, com. Buceș
88. **Loliș Ana** – Vața de Jos
89. **Lucaciu Ileana** – Hășdău, com. Toplița
90. **Lujerean Maria** – Dumbrava, com. Peștișu Mic
91. **Luncăviță Ludovica** – Ciula Mare, com. Răchitova
92. **Lupea Ileana** – Crișan, com. Ribița
93. **Iubaș Nesia** – Suseni, com. Râu de Mori
94. **Josan Maria** – Făgețel, com. Dobra
95. **Magda Floarea** – Dumbrăvița, com. Ilia
96. **Magda Roman** – Dumbrăvița, com. Ilia
97. **Magher Ioan** – Jieț, Valea Jiului
98. **Mana Letiția** – Ribița
99. **Mânja Sonia** – Sălașu de Sus
100. **Marcu Bujor** – Bacea, com. Ilia
101. **Marcu Petru** – Merișor, com. Bănița
102. **Marcu Valeria** – Boz, com. Brănișca
103. **Marina Valeria** – Dumbrava, com. Peștișu Mic
104. **Matiaș Petru** – Roșcani, com. Dobra
105. **Mihăilesc Elisabeta** – Boița, com. Răchitova
106. **Mihoc Nicolae** – Rădulești, com. Dobra
107. **Moian Nicolae** – Jieț, Valea Jiului
108. **Muntean Maria Ana** – Fornădie, com. Șoimuș
109. **Munteanu Maria** – Sântuhalm
110. **Neagu Ioan** – Merișor, com. București
111. **Neagu Salvina** – Cioclovina, com. Boșorod
112. **Nechifor Toader** – Ursici, com. Boșorod
113. **Negoi Petru** – Cimpa, Valea Jiului
114. **Nistor Ana** – Petros, com. Baru
115. **Nistoresc Sabina** – Beriu

116. **Olărescu Eva** – Vălioara, com. Răchitova
117. **Oprean Siminie** – Dobra
118. **Păran Eleonora** – Voia, com. Balșa
119. **Pârva Ioan** – Ticera, com. Bulzeștii de Sus
120. **Pârva Mariana** – Rîșculița, com. Baia de Criș
121. **Pârva Nicolae** – Ticera, com. Bulzeștii de Sus
122. **Petca Adam** – Măgura, com. Certeju de Sus
123. **Petca Elena** – Măgura, com. Certeju de Sus
124. **Petca Ioan** – Măgura, com. Certeju de Sus
125. **Popa Ioan** – Orăștie
126. **Popa Nicolae** – Hărtăgani, com. Băița
127. **Popa Nora** – Boiu de Sus, com. Gurasada
128. **Popa Maria** – Hărtăgani, com. Băița
129. **Popa Vasile** – Boholt, com. Șoimuș
130. **Pușcă Mărioara** – Valea Dâljii, com. Râu de Mori
131. **Râmbetea Maria** – Târșa, com. Boșorod
132. **Rusu Maria** – Geoagiu
133. **Samoilescu Ana** – Geoagiu
134. **Săcoi Răfila** – Târșa, com. Boșorod
135. **Sandu Simina** – Rapoltu Mare
136. **Sălade Veronica** – Ohaba, com. Lăpugiu de Jos
137. **Silertea Ana** – Ostrovel, com. Râu de Mori
138. **Siminesc Eufrosina** – Ciulpăz, com. Peștișu Mic
139. **Stănesc Antonie** – Valea Lungă, com. Ilia
140. **Stâncic Maria** – Sălașu de Sus
141. **Socaciu Gheorghe** – Densuș
142. **Stoica Valeria** – Renghet, com. Geoagiu
143. **Stoica Ioan** – Meria, com. Lunca Cernii de Jos
144. **Șerban Sabina** – Frumușeni, jud. Arad
145. **Șerbescu Elena** – Grid, Călan

- 146. Ștef Maria** – Poienița, com. Balșa
147. Trif Maria – Tămășasa, com. Mărtinești
148. Toantă Maria – Boșorod
149. Toncea Maria – Ursici, com. Boșorod
150. Ungureanu Dorica – Lelese
151. Urs Dionisie – Lăpugiu de Sus, com. Lăpugiu de Jos
152. Uscat Norica – Lăpugiu de Sus, com. Lăpugiu de Jos
153. Văgău Maria – Ursici, com. Boșorod
154. Vlad Emilia – Turdaș
155. Văleanu Gheorghe – Aurel Vlaicu, Geoagiu
156. Vulsan Mihăilă – Costești, com. Orăștioara de Sus

Bibliografie

1. XXX – Academia Română, Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu” – **Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român, vol. III, Transilvania**, Editura Enciclopedică, București, 2003.
2. Apolzan, Lucia – **Carpații tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor pe înălțimi**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.
3. Baci, Petru, Clemente, Constandin, Dușan, Monica – **Florile dalbe de măr**, Editura Corvin, Deva, 2007.
4. Băncilă, Vasile – **Duhul sărbătorii**, Editura Anastasia, București, 1996.
5. Bernea, Ernest – **Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român**, Editura Humanitas, București, 1997.
6. Bogariu, Corneliu – **Berbecaș cu coarne întoarse**, Editura Corvin, Deva, 2010.
7. Bocșe, Maria – **Obiceiurile tradiționale românești din Transilvania. Sărbători, credințe, rituri, mituri**, Editura Hiperborea, Cluj – Napoca, 2007.
8. Budiș, Monica – **Microcosmosul țărănesc. Practici magice și religioase de apărare**, Editura Paideia, București, 2008.
9. Burghel, Camelia – **În numele magiei terapeutice**, Editura Limes, Zalău, 2000.
10. Butură, Valer – **Cultura spirituală românească**, Editura Minerva, București, 1992.
11. Cantemir, Dimitrie – **Descrierea Moldovei**, Traducere după originalul latin de G. Guțu, Introducere de Maria Holban, Comentariu istoric de N. Stoicescu, Studiu cartografic de Vintilă Mihăiescu, Notă asupra ediției de D.M. Pippidi, Editura Academiei, București, 1973.

12. Clemente, Constandin – **Datini la români**, Editura Corvin, Deva 2007.
13. Idem – **Lada de zestre**, Editura Destin, Deva, 1998.
14. Coman, Mihai – **Bestiarul mitologic românesc**, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998.
15. Densusianu, Ovid – **Graiul din Țara Hațegului**, București, 1915.
16. Dușan, Monica – **La fântână, la izvor**, Editura Astra, Deva, 2008.
17. Eliade, Mircea – **Mituri, vise și mistere**, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
18. Evseev, Ivan – **Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale**, Editura Amacord, Timișoara, 1999.
19. Fochi, Adrian – **Datini și eresuri populare de la sfârșitul sec. al XIX-lea**, Editura Minerva, București, 1976.
20. Gălățean, Dumitru, Jieț – **Credințe, datini și superstiții în satele din Estul Văii Jiului**, Editura MJM, Craiova, 2006.
21. Ghinoiu, Ion – **Obiceiuri populare de peste an**, (Dicționar), Editura Fundației Culturale Române, București, 1977.
22. Idem – **Panteonul românesc** (Dicționar), Editura Enciclopedică, București, 2001.
23. Idem – **Comoara satelor – calendar popular**, Editura Academia Română, București, 2003.
24. Hedeșan, Otilia – **Lecții despre calendar**, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2005.
25. Ișfănoni, Doina – **Interferențe între magic și estetic**, Editura Enciclopedică, București, 2002.
26. Ișfănoni, Rusalin – **Pădurenii Hunedoarei**, Editura Mirabilis, București, 2004.
27. Lăzărescu, Liviu – **Mărtinești, vechiul meu sat transilvan**, Editura Polidava, Deva, 2006.

28. Lapteș, Marcel – **Eseuri de etnografie și folclor**, Editura Corvin, Deva, 2004.
29. Idem – **Timpul și sărbătorile țaranului român**, Editura Corvin, Deva, 2009.
30. Idem – **Vino dor lângă izvor**, Editura Corvin, Deva, 2009.
31. Lascarov, Moldovean, Alexndru – **Viețile Sfinților**, Editura Artemis, București, 1992.
32. Marian, Simion, Florea – **Sărbătorile la români**. Studiu etnografic, Ediție îngrijită de Iordan Datcu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998.
33. Oișteanu, Andrei – **Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională**, Editura Polirom, Iași, 2004.
34. Olteanu, Antoaneta – **Calendarele poporului român**, Editura Paideia, București, 2001.
35. Pamfile, Tudor – **Sărbătorile la români**, Editura Saeculum I.O., București, 1997.
36. Pavelescu, Gheorghe – **Magia la români**, Editura Minerva, București, 1998.
37. Radcliffe, A., R., Brown – **Structură și funcție în societatea primitivă**, Editura Polirom, Iași, 2000.
38. Tosa, Ioan, Muntean, Simona – **Calendarul țaranului român de la sfârșitul secolului al XIX-lea**, Editura Medianeira, Cluj-Napoca, 2003.
39. Ursache, Petru – **Camera Sambô. Introducere în opera lui Mircea Eliade**, Editura Eikon, Cluj – Napoca, 2008.
40. Idem – **Etnosofia**, Editura Paideia, București, 2006.
41. Voronca, Niculiță, Elena – **Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică**, Editura Saeculum, I.O., București, 1998.
42. Vuia, Romulus – **Țara Hațegului**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.

Magical-religious seasons

(Summary)

Magical-religious seasons registers among several studies which have appeared lately concerning the phenomenon of folk calendars, significant temporal landmarks of the lifestyle in the traditional Romanian village.

Folk calendars constituted in the ancient society of the Romanian village a fascinating repository of knowledge and time ordering, passed on until today through traditions and customs as human manifestations which repeat themselves, having a real and imaginary character, well-established within the seasons through various magical-religious practices.

These representations of ancient time are encountered even nowadays in the ethno-folkloric regions of Hunedoara County as still visible reminiscence in large and small holidays of the current church calendar.

The seasons of the ancient peasant become thus sacred moments, intertwined in the flowing of time with the practical ones belonging to everyday life, which reveals a true science of the existence of traditional communities. The holidays of the peasant time celebrate many saints and divinities as mythical manifestations, metamorphosed from the beginning of the year, the 1st of January, to its end, the 31st of December: the young ones – New Year, “Sânvășâi”, “Sântoader”, “Sângiorz”, the mature ones, represented by Saint Elijah and “Sâmedru”, and finally, like the old year, the old ones like “Moș Andrei” (Old Saint Andrew), “Moș Nicolae” (Old Saint Nicholas) , “Moș Ajun” (celebrated on Christmas Eve), Christmas and the Old Year.

Magical-religious seasons unfold in a calendar cycle with fixed

and changeable dates, being customs over the year as ethnographers call them, together with the familiar cycle. The large and small holidays overlap solstices and equinoxes during the cosmic year: Christmas falls on the winter solstice, “Sânziene” (Midsummer Day) on the summer solstice, “Baba Dochia” (Old Dochia) is celebrated on the day of the spring equinox.

The author presents all these as a synoptic tableau of holidays structured in four chapters: Winter, Spring, Summer and Autumn, presenting aspects which are still maintained in village communities, based on case studies from the ethno-folkloric regions of Hunedoara County. Thus, the seasons' calendar is understood by the peasant's mentality as being interdependent cycles, which unfold on a magical-religious background, in an extended sacredness.

From this particular point of view, the author tried to present in a complex way the lives and activity of the saints celebrated by the Orthodox Church on that particular day of the season, pointing out the interference between the folk mythology and Christian hagiographic mythology.

Another obvious feature of the ethnological material included in the book is that of the effort to update the information on magical-religious seasons' holidays, as many as are still left nowadays, both as magical and practical existence, better preserved or faded along the years.

Being quite a complex study, *Magical-religious seasons* covers a wide space of folk spirituality in the Hunedoara County, that of traditional epos. The author has investigated 156 ethno-folkloric informers from all the areas of the County, extending also to the adjacent areas from Ardeal. From this point of view, we are aware of the possible inaccuracies; all observations regarding the theme will be received with due seriousness, and subsequent critics will constitute starting points for further studies.

Les saisons magico - religieuses (Résumé)

Les saisons magico – religieuses s'inscrit dans la série de nombreuses études parues récemment sur le phénomène des calendriers populaires, importants jalons du temps de la vie du village traditionnel roumain.

Les calendriers populaires ont constitué dans la société ancienne du village roumain un fascinant référentiel des connaissances et de rangement du temps, transmises jusqu'a présent a l'intermediaire des mours et des coutumes comme manifestations des événements humains qui se répètent, ayant un caractete réel et imaginaire, fermement fixées dans les différentes saisons par des pratiques magico-religieuses.

Ces représentations du temps passé sont presentes meme aujourd'hui dans les zones ethno - folkloriques en tant que reminiscences qui apparaissent dans les fetes petites et grandes du calendrier ecclesiastique actuel.

Les saisons du paysan ancien deviennent ainsi des moments sacrés qui s'entremelent avec les activités pratiques de la vie quotidienne qui revele l'existence d'une véritable science des communautés traditionnelles. Les fetes du temps des paysans sont parsemées de nombreux saints et divinités mythiques, methamorphosés tout au long de l'année: les jeunes – Le Nouvel An, „Sânvăsâi” (Saint – Basile), „Sântoader”, „Sangiorz”, les adultes représentés par Saint-Élie et par „Sâmedru” et, enfin, les vieux Pere André, Saint Nicolas, Pere Noël, et le Vieux An.

Les saisons magico-religieuses se déroulent dans un cycle du

calendrier avec des dates fixes et mobiles, les ethnographes les appellent des habitudes de l'année avec un cycle bien connu. Au cours de l'année cosmique, les fêtes petites et grandes coïncident avec les solstices et les équinoxes: Noël est le solstice d'hiver, „Sanziene” à l'été, La Vieille Dockia est célébrée le printemps.

L'auteur présente tout cela comme un tableau structuré en quatre chapitres: l'hiver, le printemps, l'été et l'automne, qui montrent à partir des études de cas des régions ethnofolkloriques de Hunedoara, aspects qui sont encore conservés dans les communautés villageoises. Ainsi, le calendrier des saisons est compris par la mentalité paysanne comme des cycles interdépendants les uns des autres, qui se déroulent au milieu d'un sacré magico-religieux étendu.

De ce point de vue de l'auteur s'est efforcé de présenter d'une manière complexe la vie et les activités des saints célébrés par l'Eglise orthodoxe le jour de la saison montrant les interférences entre la mythologie populaire et hagiographique chrétienne.

Une autre caractéristique évidente du matériel ethnologique couvert dans le livre, c'est le travail acharné de mettre à jour les renseignements des célébrations magico-religieuses des saisons, autant qui existent aujourd'hui comme existence magique mais aussi comme une pratique, mieux conservée ou estompée au fil du temps.

Etant un travail assez complexe, Les saisons magico-religieuses couvre une vaste région de la spiritualité populaire de Hunedoara, celle de l'épopée traditionnelle. L'auteur a collaborés avec 156 informateurs folkloriques de toutes les régions du département et des régions limitrophes de Transylvanie. De ce point de vue, nous sommes conscients qu'ils peuvent avoir un certain nombre d'inexactitudes, toutes les observations seront reçues sur le sujet traité avec le sérieux qu'elles méritent, et les plaintes subséquentes seront des repères pour de futures études.

Magisch-religiöse Jahreszeiten

(Zusammenfassung)

Magisch - religiöse Jahreszeiten reiht sich in die Serie der zahlreichen Abhandlungen ein, die in der letzten Zeit erschienen sind und sich mit dem Phänomen der Volkskalender, diese wichtigen zeitlichen Anhaltspunkte des traditionellen rumänischen Dorfes, beschäftigen.

In der alten Gesellschaft des rumänischen Dorfes sind die Volkskalender ein faszinierender Kenntnisspeicher und eine Zeitordnung, die bis auf den heutigen Tag durch Bräuche und Sitten überliefert worden sind, die sich wiederholen, ein reelles und imaginäres Merkmal besitzen, und die fest in den Jahreszeiten, durch verschiedene magisch - religiöse Handlungen verankert sind.

Diese Darstellungen der alten Zeit treffen wir auch heute in den ethnographisch-folkloristischen Zonen des Kreises Hunedoara an, als noch sichtbare Remineszenzen in den grossen und kleinen Feiertagen des gegenwärtigen Kirchenkalender.

Die Jahreszeiten der alten Bauern werden somit heilige Momente, verknüpft im Zeitenflug mit den praktischen Augenblicken des täglichen Leben, was eine wahrhaftige Wissenschaft der Existenz der traditionellen Gemeinschaften unterstreicht. Die Feiertage des bäuerlichen Zeitablaufes sind mit einer Vielzahl von Heiligen und Gottheiten gefüllt, als mythische Bekundungen, seit Jahresbeginn, 1 Januar und bis zum Jahresende, 31 Dezember: die jungen - Neujahr, Heiliger Vasile (Sînvăsăi), Heiliger Toader (Sântoader), Heiliger Georg (Sângiorz), die reifen vertreten von Heiligen Elias und Sämedru und das Alte Jahr, sowie die alten, wie z.Beiispiel Väterchen Andreas, Nikolaus, Heiligabend, Weihnachten und das Alte Jahr.

Die magisch - religiösen Jahreszeiten wickeln sich in einem Kalenderzyklus ab, mit festen und mobilen Daten, sie sind Jahresbräuche, wie die Ethnographen sie nennen, neben denen des familiären Zyklus. Die grossen und kleinen Feiertage überschneiden sich innerhalb des kosmischen Jahres mit den Sonnenwenden und

Tagundnachtgleichen: Weihnachten ist zu der Wintersonnenwende, der Johannistag (Sânziene) mit der Sommersonnenwende, Frau Holle (Baba Dochia) wird zur Frühlings-Tagundnachtgleiche begangen.

Der Autor präsentiert all diese Feiertage als ein synoptisches Bild dar, gegliedert in vier Kapitel: Winter, Frühling, Sommer und Herbst. Es werden Aspekte umrissen, auf Grund von Fallstudien aus den ethnographisch- folkloristischen Zonen des Kreises Hunedoara, Bräuche die noch in den Dorfgemeinschaften erhalten sind. Auf dieser Weise ist der Jahreszeitenkalender von der Auffassung der Bauern als von einander abhängige Zyklen verstanden, die auf einem magisch-religiösen Hintergrund, in einer ausgedehnten Sakralstruktur abwickeln.

Aus diesem Standpunkt hat sich der Autor bemüht das Leben und die Tätigkeit der von der Orthodoxen Kirche, am demjenigen Tag der Jahreszeit, gefeierten Heiligen komplex darzustellen, und die Interferenz der Volksmythologie mit der christlichen Hagiographie zu zeigen.

Ein anderer offensichtlicher Wesenszug des im Buch enthaltenen ethnologischen Material ist der Bemühung die Informationen betreffend die magisch-religiösen Feiertage der Jahreszeiten zu aktualisieren, soviel wie bis auf den heutigen Tag, als magische Existenz, doch auch als besser oder weniger konservierte Praktik, erhalten ist.

Da es ein ziemlich komplexes Werk ist, decken die Magisch-reilgiösen Jahreszeiten einen weiten Raum der Volksspiritualität des Kreises Hunedoara. und zwar; den des traditionellen Epos. Der Autor hat 156 emographisch-folkloristische: Informatoren, aus allen Teilen des Kreises und sogar über diesen hinaus, aus den angrenzenden siebenbürgischen Gebieten, erforscht. Von diesem Standpunkt her sind wir bewusst dass einige Fehler auftreten könnten. Alle Bemerkungen betreffend das angesprochene Thema werden mit der gebührenden Ernsthaftigkeit betrachtet werden, die nachträglichen Kritiken werden Anhaltspunkte für die zukünftigen Studien darstellen.

Cuprins

■ IARNA / 7

- Sfântul Andrei și începutul iernii / 9*
Sărbătoarea vărsatului / 15
Sânmicori – sărbătoarea lui Moș Nicolae / 19
Ignatul / 23
Tradiții mitico-religioase în Ajunul Crăciunului / 28
Crăciunul și Nașterea Domnului / 34
Anul Nou / 41
Anul agrar mitico-religios / 47
Practici magice în “Săptămâna de mijloc” / 52
Sărbători însemnate la sfârșit de Gerar / 57
Stretenia – sfârșitul iernii în calendarul agrar arhaic / 62
Haralambie în „Zilele Gâgăniilor” / 67
Credințe și ritualuri în săptămânile pascale / 72
Capul primăverii și fertilitatea naturii / 78

■ PRIMĂVARA / 84

- Babele și începutul primăverii / 86*
Ziua Mucenicilor la mijlocul Postului Mare / 91
„Cufărul goangelor” și Sfântul Mare Alexie / 97
Buna Vestire și Ziua Cucului / 102
Marea sărbătoare a Învierii / 107
Săptămâna Luminată și Paștele Blajinilor / 113
Sângeorzul și puterea frunzei verzi / 118
Armindenul țărănesc / 123
Ghermanul viermilor / 128
Măsuratul oilor la Pădureni / 132

*Sfinții Constantin și Elena – „cap de vară” al obiceiurilor
și datinilor populare / 138*

Sărbătorile verii – Teodosie a grâului și

Sărbătoarea boilor / 142

Săptămâna cireșelor / 146

■ VARA / 150

Vartolomeu' grâului / 152

Sfântul Iuda – patronul pământului agrar / 156

Sânzienele / 160

Sfântul Petru, protector al agricultorilor / 173

Amuțirea cucului / 177

Paparudele hunedorene / 181

Dușmanul diavolului / 185

Sărbătorile arșiței estivale – Foca și Pantelimonu' / 197

Ziua Ursului – zi de sfințire a grădinilor și livezilor / 202

Sântămăria Mare / 207

Vârtolomeii – o sărbătoare „a întoarcerii” timpului / 211

Brumariul – ultimul reper al anotimpului estival / 215

■ TOAMNA / 219

Timpul tradițional și sărbătorile autumnale:

Stâlpii și Nunta șoarecilor / 221

Ziua Crucii – o sărbătoare fundamentală în

calendarul autumnal țărănesc / 225

Filipii de toamnă în pragul autumnal / 230

Berbecii – o sărbătoare pastorală a fertilității / 235

O sărbătoare de toamnă uitată – Acoperământul

Maicii Domnului / 240
Nunta oilor și Sfânta Parascheva / 246
Ziua lupului / 253
Sâmedru / 261
Arhanghelii și drumul sufletului / 268
Martinii de Toamnă / 273
Sărbătorile mici dinaintea Postului Crăciunului / 278
Postul Crăciunului și Ovidenia / 283

Lista interlocutorilor etnofolclorici / 287
Bibliografie / 293
Magical-religious seasons / 296
Les saisons magico-religieuses / 298
Magisch-religiöse Jahreszeiten / 300

Autorul mulțumește doamnei economist **MARIANA DEAC**, artistă de excepție a folclorului românesc, director al Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Hunedoara pentru sprijinul generos acordat apariției acestei cărți.

La fel prietenilor săi, iubitori ai culturii populare hunedorene, care au contribuit cu imaginile fotografice din zonele etnofolclorice și au ilustrat în mod eficient tematica cărții noastre:

- **NICU JIANU**, publicist și artist fotograf;
- **CLAUDIA ADAM**, cercetătoare la Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Hunedoara;
- **MIRCEA LAC**, profesor la Școala Populară de Arte Deva;
- **MONICA DUȘAN**, folclorist, comuna Ribița, împreună cu soțul ei **BUJOR DUȘAN**, artist fotograf;
- **GEORGE MUNTEAN**, inspector cultural la Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Hunedoara;
- **VALENTIN CRAINIC**, șef al secției Cercetare, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Hunedoara, sfătuitor în domeniul culturii religioase ortodoxe.

„Anotimpuri magico – religioase” este un studiu etnografic bine articulat pe capitole (cele patru anotimpuri în structură trinitară) și secțiuni (autorul le numește schițe etnografice) bazate pe investigarea etnografică a peste 150 de interlocutori, țărani și intelectuali, din toate zonele etnofolclorice ale Hunedoarei: Țara Hațegului, Ținutul Pădurenilor, Țara Zarandului, Ținutul Orăștiei, Valea Mureșului și Ținutul Momârlanilor din Valea Jiului. Prezentând o multitudine de aspecte din arealul cultural hunedorean, profesorul Marcel Lapteș ne prezintă un calendar popular al anotimpurilor în relație cu cel bisericesc, creștin ortodox (și greco – catolic?) sau cum mărturisește inspirat, la un moment dat, o „interferență între mitologia populară și hagiografia creștină”. Putem să considerăm această carte o contribuție pertinentă la descifrarea unor aspecte magico – religioase ale calendarelor populare, cum au fost configurate în comunitatea tradițională hunedoreană și cât s-a mai păstrat astăzi din manifestările trecute.

dr. Rusalin Isfănoni

ISBN 978-973-622-677-9

